OĞUZNAME

(Emsal-i Mehmedalî)

XVI. yy.da yazılmış
TÜRK ATASÖZLERİ KİTABI

Hazırlayan
Samed ALİZADE

Eklerle Yayına Hazırlayan
Prof.Dr.Ali Haydar BAYAT

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

İstanbul - 1992

OĞUZNÂME

(EMSÂL-İ MEHMEDALİ)

XVI.yy.da Yazılmış

TÜRK ATASÖZLERİ KİTABI

Hazırlayan

SAMED ALİZÂDE

Eklerle Yayınlayan

Prof.Dr. ALİ HAYDAR BAYAT

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI

İSTANBUL - 1992

Bu eser

Bakanlar Kurulu'nun 20.7.1980 tarih ve 8/1307 sayılı kararıyla kamu yararına hizmet verdiği kabul edilerek vergi muafiyeti tanınmış olan
TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI'nın yayınıdır.

Baskı

ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri Tel: (22) 36 00 51 - ESKİŞEHİR

Haberleşme Adresi
TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI
P.K.94 34471 Aksaray/İSTANBUL
Tel: 511 10 06 - 511 18 33

Milli Yayın No. : 92-34-Y-0147-97
ISBN : 975-498-057-8

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

Azerbaycan'ın kıymetli Türkoloğu Samed Alizade tarafından 1987'de, Petersburg'daki el yazması aslından Türk Dünyasına kazandırılan bu eser, ne yazık ki Türkleri bölen, parçalayan, birbirine düşürüp sömürülmelerine ve soyulmalarına başlıca vasıta olan kril alfabesiyle basılmıştır.

Prof.Dr.Ali Haydar Bayat, Alizâde'nin bu her türlü takdire değer çalışmasını, yeni bir tertiple ve biraz daha işleyerek Türk alfabesi ile bütün Türk dünyasına açtı. Burada Alizâde'ye de Bayat'a da gerçekten minnet ve şükran borçluyuz.

Oğuzname gibi özümüze-töremize aynalık vazifesi gören eserlerden gün ışığına çıkarılacak kim bilir daha neler vardır. Bilinenlerin aktarılması, bilinmeyenlerin bulunması, özüne aslına saygısı olan genç araştırıcılarımızı bekliyor. Kültürü parçalanmış, kültür eserleri yağma edilmiş, başka kültür unsurlarının yanında kendi değerleri horlanmış bir millet hiçbir şey olamaz. Devlet adamları yaptıkları yolla, barajla, fabrikalarla öğünemezler. Çünkü buradaki rolleri sadece milletin parasını harcamaktır. Yabancı kültür karşısında kendi kültürünü korumak ve geliştirmek için gayret sarfeden, kısaca amansız şekilde süren kültür emperyalizmine karşı barajlar kurabilen ve zafer kazanan devlet adamları öğünme hakkında sahiptir.

Prof.Dr.Turan Yazgan

ÖNSÖZ

"Atalar sözin dutmıyan yabana atılur"

Türkiye Türkçesinde **Atasözleri** denen, geçmişe doğru gidildiğinde **Atalar Sözü** seyrek olarak da **Atalar Sözleri** şeklinde geçen ve Anadolu'nun yöre ağızlarında **Deyişet, Ozanlama**; Türkçenin değişik lehçelerinde **Comak, Samah, Oranlama** (Çuvaş), **Eski söz** (Kazan) **Kart Sözü** (Kırım), **Tabma, Ulular Sözü** (Doğu Türkistan), **Nakıl** (Türkmen), **Makal**, (Doğu Türkistan'dan Kırım'a kadar), **Darb-ı Mesel, Darb-ı Kelâm, Emsâl, Cümle-i Hikemiye, Deme, Demece, Eskiler Sözü** olarak geçen atasözlerimiz[1], duygu, düşünce ve hayat görüşlerimizin binlerce yıl içinde geçirdiği deneyimlerle kazanılan, halkın yazılı olmayan anayasası gibidir.

Yeri geldikçe kullandığımız kısa, öz fakat mana yüklü atasözlerimiz, sözlü geleneğin bir ürünü olmakla beraber, yazılı abidelerin ortaya çıkmasıyla da edebî metinlerin içinde kullanılmaya başlanmıştır. İlk örneklerini VIII. yüzyılda **Orhun Kitâbeleri**'nde tesbit ettiğimiz[2] Türk atasözlerine ilâveten, **Köktürk Devri**'den kalma Runik harflerle kağıda geçirilmiş atasözleri listesinde on beş[3], **Uygur Devri'**nden de yirmi kadar[4] atasözü günümüze ulaşmıştır. XI. yüzyıldan itibaren yazılan eserlerde yeri geldikçe atasözlerinin kullanıldığı görülmektedir. Meselâ **Divan-Lügati't-Türk**'de 291[5], **Kitâb-ı Dedem Korkut**'da 60

1 *Aydın Oy, "Ata Sözü", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. IV, 1991, ss.44-46.*

2 *Ahmet Caferoğlu, "Orhun Abidelerinde Atasözleri", **Halk Bilgisi Haberleri**, C.I Sayı 3, 1930, s.43-46.*

3 *Osman F, Sertkaya, "Eski Atasözleri Üzerine", **Şükrü Elçin Armağanı Ankara 1983, s.275-291.***

4 *Reşit Rahmetli Arat, **Eski Türk Şiiri**, Ankara 1965, s. 272-275; Osman F. Sertkaya, A.g.m.*

5 *Necib Asım, **Divan- Lügati't-Türk'den Me'hûz Eski Savlar**, Evkaf Matbaası, İstanbul 1338, 56s; Ferit Birtek, **En Eski Türk Savları**, Türk Dil Kurumu, Ankara 1944, 122 s.*

kadarı[1] orjinal şekilleriyle tesbit edilmiştir. Bunlardan başka **Kutadgu Bilig**'den[2] başlayarak günümüze kadarki birçok manzum eserde, divanlarda[3], kafiye ve vezin endişesiyle değişikliğe uğratılarak kullanılmıştır.

Ayrıca, atasözlerini belli bir düzen içinde (alfabelik veya konularına göre) toplayan kitaplar da XV. yüzyıldan itibâren yazılmaya başlanmıştır. Yazma olarak Türkiye ve Dünya kütüpanelerinde muhafaza edilen bu eserlerin[4] bir kısmı yayınlanmıştır[5].

Türk Kültür hayatına kazandırılan bu tip eserlerin sonuncusu, **Leningrad** (Petersburg) **Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi, El yazmaları Bölümü**'nde esas adı **Kitâb-ı Oğuznâme** veya **Emsâl-i Mehmedali** olan, fakat **Emsâl-i Türkî** adıyla kayıtlı (No. 121/58) yazmadır. Varlığı XIX. yüzyıldan itibâren bilinmesine rağmen yakın zamana kadar gün yüzüne çıkarılmayan bu eser, Azerbaycan Türkologlarından **Samed Alizâde** tarafından 1987 de, Baku'da Kiril Harfleri ile önsöz, metin, notlar ve sözlük kısımlarını ihtiva eden 222 sahifelik bir kitap olarak yayınlanmıştır[6]. Önemi ölçüsünde kültür dünyamızda sesini duyuramıyan bu eser hakkında şimdiye kadar biri

1 *Aydın Oy, "Dede Korkut'a Atasözleri I, II", **Türk Dili**, C. VI, Sayı 61, 65, 1956, s 39-41, 266-272; Ayni Yazar, **Tarih Boyunca Türk Atasözleri**, İş Bank. Yayınları, İstanbul 1974, s. 162-165.*

2 *Tuncer Gülensoy, **"Kutadgu Bilig'de Hikmetler"**, Türk Kültürü, c.IX, Sayı 98, 1970, s.89-105.*

3 *Güvâhî, Pendnâme (Hz. M. Hengirmen), Kültür Bakanlığı, Ankara 1983; Agâh S. Levent, **Divan Edebiyatı** 3. Baskı, İstanbul 1980, s. 429-480; **Dehri Delçin Edebiyatımızda Atasözleri I**, Türk Dil Kurumu, İstanbul 1945.*

4 ***Teshil** adlı Tıp Kitabının içinde, Fatih Kütüphanesi no.3443. **Kitâb-ı Atalar be Fermayed Oğul**, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü, 3543/2, v.115b-136a. **Durub-i Emsâl**Müstakimzâde Süleyman Saadeddin, Süleymaniye Kütüp. Pertev Paşa Bölümü, 614/13, v. 308b, 316a. **Durub-ı Emsâl**, Yeşilzâde Mehmed Salih, Süleymaniye Küt.Yazma Bağışlar Bölümü 290. **Selçuknâme**, Yazıcıolu Ali, İçinde **Oğuznaâme** başlığı ile atasözleri var. Topkapı sarayı Revan Köşkü Kitaplığı 1390. **Hazihi'r-Risâlet min Kelimât-i Oğuznâme el Meşhur bi Atalar sözü**, Berlin Kraliyet Kütüpanesi, Pertsch Kataloğlu, C. IV, No 34-1, Berlin 1889, s.65-67. Bibliotèque National, Ancien Found Turc, No. 237. Daha geniş bilgi için bkn. Aydın Oy, **Tarih Boyunca Türk Atasözleri**, İstanbul 1972, s. 355-359.*

5 *Veled İzbudak, **Atalar Sözü**, Türk Dili Kurumu, İstanbul 1936, 82 s. P. N. Boratav, "Quatre ving Quatorze Proverbes Turcs du XVe Siècle Restès İnedits, **Orient**, Vol. VII, No. 2, Leiden 1954, pp,223-249. Günay Kut, "Atasözleri ve Deyimlere ait Manzum ve Minyatürlü Yazma bir Eser", **Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık I**, istanbul 1986, s. 73-112, 199-209.*

6 *Samed Alizâde, **Oğuznâme**, Yazıcı Neşriyat, Baku 1987, 222 s.*

Türkiye'de[1] diğeri Baku'da[2] iki tanıtıcı yazı kaleme alınmıştır.

Kapağında **Emsâl-i Mehmedali veya Mecmau'l Mehmedali** yazan el yazmanın birinci sahifesi **"Haza Kitâb-ı Oğuznâme"** sözleri ile başlar. Bilindiği gibi **Oğuznâme**, ecdadımız olan Oğuzlar'ın destanî menkıbelerinden, tarihlerinden bahseden eserler olmanın yanında, ayni zamanda günlük yaşayışlarına ait gözlemleri, ahlakî öğütleri, yorumları ihtiva eden az sözle çok şeyi anlatan atasözleri de demektir. XVI. yüzyıl sonlarında istinsah edildiği tahmin edilen Oğuznâme, her sahifede 15 satır ihtiva eden rık'aya meyilli nesih hatla harekeli olarak yazılmıştır. Yazmada mevcut 1863 atasözünün dokuzu Arapça veya Farsça kelâm-ı kibar, otuz kadarı da muhtelif şiirlerden mısraları ihtiva eder. 112 atasözü de **Samed Alizâde** tarafından müstehcenliği veya okunamadığı için noktalarla geçiştirilmiştir.

Oğuznâme ile Türkiye'de yayınlanmış atasözlerimize ait eserler üzerinden yaptığımız mukayeseli çalışma sonucu, **Divan-lügati-Türk**'deki 291 atasözünün 15'i **(Tablo I), Kit'âb-ı Dedem Kortud**'daki yaklaşık 60 atasözünün 20'sinin **(Tablo II)**, Veled çelebi'nin yayınladığı XV. yüzyıl sonuna ait atasözleri kitabındaki 698 sözün 193'ü **(Tablo III)**,Güvâhi'nin **Pendnâme**'sindeki 475 atasözünün 220'sinin **(Tablo IV)**, Günay kut'un neşrettiği manzum atasözlerine ait yazmadaki 268 sözün 90'ı **(Tablo V)** ve Feridun F. Tülbentçi'nin[3] Dil Kurumu'nun[4] yayınladıkları eserlerdeki atasözlerinin yaklaşık 373'ünün müşterek olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz. Bir başka deyişle **Oğuznâme**'deki 1863 atasözünün 1180 kadarı diğer atasözlerine ait kitaplarda yoktur.

Yurt dışında Kiril alfabesiyle yayınlanan bu eserden Türkiye'deki araştırmacıların bir kısmının haberdar olmaması, olsa dahi alfabe değişikliği sebebiyle faydalanamıyacakları düşün-

1 *Cevat Hey'et, "Oğuznâme veya Mecmau'l Emsâl-i Mehmet Ali", **Türk Kültürü**, C. XXVI, Sayı307, 1988, s.38-43.*

2 *A.C.Alizâde-S.H. Mehdiyeva, "Folklor İrsimizden", **Edebiyat, Dil, İncesenet**, Sayı Baku 1989, 132-133.*

3 *Feridun F. Tülbentçi, **Türk Atasözleri**, İnkilâp ve Aka Kitabevi, İstanbul 1963.*

4 *Ömer Asım Arsoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II-III**, Türk Dil Kurumu, Ankara 1971, 1976; **Bölge Ağızlarından Atasözleri ve Deyimler**, Türk Dili Kurumu, Ankara 1969.*

cesiyle **Oğuznâme**'yi Türkiye kültür hayatına kazardırmayı düşündük. Bu amaçla Arap alfabe düzenine göre tasnif edilmiş bulunan atasözlerini, araştırıcılara kolaylık olması için Lâtin alfabe sırasına göre yeniden tasnif ettik. Ayrıcaya **Samed Alizâde**'nin hazırladığı lûgat kısmını, başta Tarama ve Derleme sözlüklerinden faydalanarak daha geniş hazırladık. Böylece çok sayıda arkaik kelimeyi ihtiva eden **Oğuznâme**'nin daha kolay anlaşılacağı kanaatindeyiz.

Samed Alizâde'nin **"Müdrikliyin sönmeyen ışığı"** başlığı altında **Oğuzmane** hakkındaki görüş ve düşüncelerini ihtiva eden kısmı da aynen koyduk. Bundaki esas düşünşemiz metnin öneminin yanında yetmiş yılın kalın duvarlarla birbirinden ayrı düşen ve bu arada Türkiye'nin geçirdiği **"Dil devrimine"** rağmen her iki kardeş ülke insanları arasındaki dil birliğini Azerbaycan'ı yeterince tanımayanlara göstermektir.

Bu şekliyle yayınlanan Oğuznâme'nin en önemli eksikliği, okuyuşlardaki muhtemel hataları tesbit imkânını sağlayacak faksimilesinin bulunmayışıdır. ileride faksimilesiyle birlikte neşredilirse halk kültürüyle uğraşanlar yanında, dil bilginlerinin de meşguliyet sahasında gireceği şüphesizdir.

Eseri Türk Dünyasına kazandıran muhterem **Samed Alizâde**'ye minnet ve şükranlarımızı sunarken biz de Türk-Azerbaycan kültür ilişkilerine bir nebze aracı olmanın sevincini duyuyoruz.

Prof. Ali Haydar BAYAT

TABLO I

Oğuznâme-Divân-ı Lügati't-Türk'de müşterek atasözleri (İlk sayılar atasözlerinin **Oğuznâme**'deki, ikincisi **DLT**'deki numarasıdır)

221 72 222 223	220/74	706/41	1532/124	1794/139
114/125	412/242	783 784 226	1735/93	
214/64	619/191	1090/286	1775/251	

TABLO II

Oğuznâme-Kitab-ı Dedem Korkud'daki müşterek atasözleri **(Sayılar Atasözlerinin Oğuznâme'deki numaralarıdır)**

65	89	136	683	986
66	133	137	689	1157
67	134	666	694	1289
82	135	677	789	1624

TABLO III

Oğuznâme-Veled Çelebi neşrindeki müşterek atasözleri
(ilk sayılar atasözlerinin **Oğuznâme**'deki,
ikincisi V. Ç. neşri numaralarıdır)

11/373	285/387	619/240		1539/103
14/426	290/435	620/130	1025/218	1540/357
18/133	293/29	627/134	1029/638	1558/476
69/437	312/194	628/70	1041/657	1559/173
70/30	321/453	635/246	1042/671	1563/77
72/332	344/53	641/90	1044/214	1590/680
75/640	350/303	644/16	1050/25	1591/690
79/322	371/436	656/197	1052/18	1625/4
80/76	386/95	669/80	1084/37	1630/346
98/7	393/111	677/136	1090/62	1636/574
112/19	397/264	690/587	1091/117	1682/682
114/410	480/201	702/471	1157/613	1685/159
136/3	414/421	719/275	1158/119	1693/488
142/174	415/96	736/525	1161/310	1701/220
157/64	444/57	778/14	1169/210	1703/110
159/17	482/150	783/389	1219/375	1707/208
168/171	488/27	789 /22	1233/183	1710/650
169/152	493/385	797/386	1283/38	1711/109
176/510	495/478	822/633	1285/663	1728/104
17/85	496/21	842/44	1290/225	1733/651
187/288	501/382	848/358	1291/648	1741/573
204/26	506/280	849/23	1305/190	1742/325
212/480	508/583	850/97	1324/695	1748/82
214/155	512/207	855/13	1326/5	1754/646
220/584	515/383	860/331	1337/238	1763/263
225/320	519/312	869/45	1364/628	1767/328
226/329	527/170	872/342	1417/146	1771/384
229/101	558/144	873/42	1442/333	1772/604
446/430	561/294	893/102	1457/36	1777/231
250/367	580/349	924/265	1460/267	1779/248
252/327	588/451	940/266	1469/189	1795/366
261/67	593/567	969/40	1481/355	1808/299
271/203	596/242	990/431	1491/311	1816/8
273/428	598/233	992/247	1498/225	1817/411
280/620	640/490	993/577	1508/163	1829/142
283/424	615/393	1013/330	1530/6	1842/499
			1532/93	1845/344

TABLO IV

Oğuznâme-Pendnâme'de müşterek atasözleri
(İlk sayılar **Oğuznâme**'deki, ikinciler **Pendnâme**'deki
sözlerinin bulunduğu beyit numaralarıdır.)

12/1179	257/111	482/745	789/919	1091/1062
18/2016	261/694	496/1661	796/750	1158/1509
25/1795	263/2106	501/1747	797/751	1169/2003
36/2000	273/1467	506/695	810/2052	1208/1770
42/117	279/188	508/2005	822/823	1219/2039
57/290	288/680	523/1754	825/1223	1230/1171
72/671	293/1824	527/1791	840/1258	1233/125
73//1822	298/1518	553/212	841/377	1275/2038
74/425	299/623	557/909	842/805	1291//1702
79/815	312/1516	572/1289	849/920	1293/1823
81/2007	343/1275	575/752	854/1777	1301/110
86/1830	344/697	580/1706	855/894	1312/1037
112/1333	350/1113	585/635	857/1749	1324/679
146/596	364/1522	588/1281	860/382	1326/401
152/1233	365/1520	589/1280	863/122	1366/926
159/890	369/1060	619/963	868/1985	1393/2072
164/432	377/1109	620/463	869/461	1395/2111
166/584	385/104	635/1412	872/1703	1413/1456
169/1722	386/1612	641/1511	882/1257	1440/749
174/1772	388/1565	650/1484	891/1181	1442/467
176/600	390/1027	656/1984	893/2053	1457/1459
177/598	392/978	678/1175	897/1117	1466/1704
187/354	393/1108	682/426	907/353	1473/1523
190/2058	399/979	690/1298	969/929	1479/1548
201/114	410/1839	696/441	988/956	1485/2010
205/287	414/1654	700/1528	990/698	1505/53
208/1259	415/115	706/828	992/962	1530/443
213/957	423/1493	718/98	993/400	1532/2040
214/458	429/1522	719/177	1013/21	1539/386
220/406	436/1837	738/105	1050/488	1540/387
224/395	437/1414	752/907	1071/889	1549/839
225/353	444/1413	756/897	1073/1480	1552/1515
226/820	445/1402	783/1895	1076/421	1563/627
229/631	467/2006	786/1112	1090/1264	1565/1894
1580/1765	1652/376	1710/1761	1742/2071	1794/1766
1585/1763	1656/1721	1711/93	1748/1274	1795/1825
1586/551	1685/905	1715/682	1763/455	1798/419
1589/1711	1687/194	1723/702	1766/1738	1821/824
1590/1143	1693/424	1728/840	1767/1724	1829/288
1604/1716	1701/1222	1730/960	1771/430	1840/99
1633/108	1703/392	1773/1771	1777/2042	1845/119
1638/632	1706/388	1741/903	1779/1295	1854/1741

TABLO V

Oğuznâme-Günay Kut'un neşretildiği manzum atasözlerinde müşterek atasözleri. (İlk sayılar atasözlerinin **Oğuznâme**, ikinci G.Kut neşri numaralarıdır)

11/1	386/58	700/149	1046/138	1589/91
18/3	388/60	706/53	1050/141	1590/92
70/9	390/59	781/194	1071/150	1591/90
79/1	392/62	782/162	1076/151	1625/246
94/13	399/64	783/161	1233/198	1636/250
120/19	410/67	792/157	1393/211	1701/254
131/23	414/77	794/160	1440/214	1709/255
141/18	416/79	842/170	1442/215	1728/256
177/30	504/102	849/176	1480/216	1733/257
208/32	506/103	853/175	1505/225	1766/258
214/34	508/104	854/181	1506/223	1772/260
242/36	516/106	855/184	1508/224	1815/261
261/38	595/115	857/185	1539/56	1817/263
273/39	598/114	858/178	1540/55	1840/265
274/40	606/117	863/188	1558/239	1853/268
312/45	656/142	868/190	1571/88	1854/267
321/46	687/193	990/129	1571/88	
344/49	688/220	1045/133	1587/93	

MÜDRİKLİYİN SÖNMEYEN IŞIĞI

Elyazmalar adamları bir-birine yahınlaşdırır. Tebietle, incesenetle ünsiyyet kimi elyazmalarla tanışlıg da insanın heyatine neciblik getirir, onu beşeriyyettin medeniyyet yolundakı böyük herekâtın iştirakçisi edir.

Akademisyen İ. Y. KRAÇOVSKİ

Ereb elifbası ile yazılmış **Emsâl-i Mehemmedeli**, yahud **Mecmeu'l-emsâl-i Mehemmedeli** adlı veregleri çohdan saralmış atalar sözü ve derbi-meseller toplusunun birinci sehifesi **haza Kitâb-ı Oğuznâme (Bu Oğuznâme Kitabıdır)** sözleri ile başlanır. Başlığın herfleri iridir, aydındır. Buradaki Oğuz atalar sözü ve meselleri bir-birinin ardınca düzülmüşdür.

Doğrusu ilk defe hemin elyazması ile tanış olarken üreyim az gala dayandı. Sanki giymetli incilerle dolu bir mücrünü salıp-sındıracağımdan gorhdum. Heyretlendirici cehet o deyildi ki, her cümle, her ifâde lingvistik seciyyesi, idebî-tarihî koloriti ile derhal dikgeti çekirdi; heyr! Meni teeccüblendiren ulu babalarımızın bu müdriklik definesinin ümûmi sanbalı, misilsiz elmî-medenî deyeri idi. Onlar eserlerini min illerin zûlmetini yarıp keçmişdi, öz bediî terâvetini, mezmun sigletini az da olsun itirmemişdi, rûhen me'neviyâtımıza yahın olan mügeddes kelâmları ile yanan, yangısı ile nur saçan şamlar tek bu gün de ömrümüzün me'nâsını ışıglandırmağa gâdir idi...

Oğuz atalar sözleri ile ilk tanışlığım 1964. ilde oldu. Leningrad Dövlet Üniversiteti'nde e'zamiyetde idim. Şerg Fakültesi'nin kitaphanasında sahlanılan elyazmaları nezerden keçi-

rirken diggetimi bir menbe husûsile celb etdi: **Emsâl-i Türk** (elyazma kataloga bu adla düşmüşdü). Hemin âbidenin bütöv foto suretini çıharmag istedim, mümkün olmadı; lâkin numunêler götürebildim.

Belelikle, eserin başlangıç ve son sahifelerinin fotosu artıg mende idi. İlk araşdırmalar gösterdi ki, elyazma Azerbaycan ve Türk folklorunun en gedîm gaynaklarındandır, Oğuz Atalar sözü ve derb-i mesellerinden ibâret mecmüedir. Abidenin hem grafik orfografik cehetten, hem de dil husûsiyetlerine göre spestik seviyyesi vardı. Bu münâsibetle dil tarihine aid yazılarımda nümûneler verdim.Ancak elyazma bütovlükde öyrenilmemiş galdı; çünki o zaman Orta Esr Azerbaycan yazılı abidelerinin paleografyası ve imlâ hususiyyetleri ile meşguldüm. Diyer terefden, eserin metni tam elde yoh idi, be'zi meseleler helelik şüpheliydi: göresen abîde tercümedir, yohsa orjinal? Müstegil ve ilkin nüshedir. yahud köçürülmüş variant? O zamanlar atalar sözü nümûnelerinin mecmüede fragmental seciyye daşıyıp-daşımaması bârede de heç bir me'lûmâtım yoh idi. Ahı, ister dil, isterse de edebî (Janr, forma) mensûbiyyetine göre garışıg elyazmalar az deyildi.

Son illerde Azerbaycan Dövlet Üniversiteti'nin Türkologiya kafedrasında elmî tedgigat plânına uygun olarak gedim yazılı abîdeler üzre aparılan kompleks iş prosesinde hemin eserle yeniden maraglandım. 1984-cü ilin Yanvar ayında teşebüsüm ve hahişimle kafedranın müdiri merhum Professor Ferhad Zeynalov Leningrad Dövlet Üniversiteti'nin baş müellimi Efrasiyab Vekilov'a mektup yazdı, onun vasitesile elyazmanın tam metnini (Fotosuretini) alıp, tedgigat üçün ihtiyârıma verdi. İndi heyli vaht keçdikten sonra **Emsâl-i Mehemmedelli**'nin bibliografik, edebî-tarihî ve lingvistik karakteri hakgında genaetimi bildirmekle, eserin metnini küll halında ohuculara tegdim edirem.

Geyd etdiyim kimi, elyazma Leningrad Dövlet Üniversiteti'nin Şerg Fakültesi'nin Kitaphanası'nda (elyazmalar Şö'besi: inv. 121/58) mühafize olunur. Titul sahifesinde eserin ve tertibci-müellifin adı Ereb elifbası ile cüzi fergle iki defa yazılıp: **Emsâl-i Mehemmedeli** ve **Mecmeü'l-emsal-i Mehemmedeli** buradaca Fransız ve Ereb elifbası ile keçen esrde kitabın sahibi olmuş şehsin de adı gösterilip: **Yevğeni Timayev**. Lâkin ehtimâl ki, Ereb elifbası ile olan geydin müellifi başga adamdır. Sehifenin son terefinde yuharıda herekeli nesh hetti ile *"Yevğeni Timayevin kitaplarından"*sözlerinden sonra tarih verilip: 1864. Hemin sözler *"kitaplardan Yevğeni Timayef"* şeklinde aşağıda yazılıp. İkinci geydin altında iki defa **Dal, Sin, dad ve gayn** herfleri tekrar edilip, bu herfler **büyük ebced** hesabi ile yene de 1864 regemini verir. Ahırıncı sehifede metnin sonundaki **Allahu e'lem bissevab** (Allah daha yahşı bilir) sözlerinin ardınca çepeki şeklide eserin yazılış tarihi, yeri yazılma megsedi ve kâtibi barede melûmatlar varsa da, çetin ohunur. Erepçe geydde gösterilir ki, kitap Receb ayının 4-cü gününde tamamlandı. Bu geydden sonrakı garmag şekilli hett eger tesadüfi çekilmeyipse seyag hetti ile " *1000"*regemine berâberdir ve altındaki 9 regemi ile birlikte 1009-cu ile işâredir. Hemen Hicrî tarihine esâsen mecmüenin XVI. esrin sonunda, yahud XVII. esrin evvellerinde geleme alındığını (eslinde, başka bir menbeden göçürüldüyünü) güman etmek mümkündür. Yegin ki, bu birinci ve sonuncu köçürülme olmayıp. Çünki nüshenin özü de kalligrafik ve orfografik hususiyetlerine göre azı bir-iki esr evvelki dövrün tesevvürünü yaradır. Türk dilinde yazılmış daha sonraki geydleri kimse sanki gesden pozmuş, garalamışdır. Böyüdücü şişe vasitesiyle ancag aşağıdaki sözler ohunur: *"...Mekân-ı İskender Çelebi Mehellesi... dövlethanasında bir kaç gün ârâm üzre iken bu kitabı çalışdırı tegrir eyledik... oldu."* Göründüyi kimi, pozulan sözler hörmetli şehsin (**dövlethana** hörmetli adamların menziline deyilerdi) adını, kâtibin adını, yahud eserin degig yazılış tarihini bildirir. Her halda, **"bir kaç gün ârâm üzre iken"**ifâdesinden düşünmek olar ki, mecmüenin o zaman ki, nüshesi ya gedimleyine göre tebiî şekilde kôrlanmak, ya da bu veya diger sebebden mehv olmag tehlikesine me'ruz galıpmış: onu tezelemek, yahud nüsheleri çoğaltmag zerurî imiş.

Kitabın hecmi 78 sehifedir, her sehifede 15 setir yerleşdirilip. Metn gara mürekkeble rig'e hett növine meylli neshme köçürülüp. Veregler sehifelenmeyip sehifelerin sıra nömresi

yohdur; Orta esr elyazma kitablarının en'enesine uygun olarag, her sehifenin altında (sol kuşede) növbeti sahifenin birinci sözü yazılıp; ara-sıra kâtibin tegsiri ucundan ohunmayan, anlaşılmaz galan sözler-ifâdeler sehifenin sağında, yahud solunda eyni hetle derkenar şeklinde geyd edilip.

Mecmüedeki nûmûneler klâsik poetika ganûnu ile-Ereb elifbasındaki herflerin sırası ile düzülmüştür: **Elif** herfi (bu herf söz evvelinde Azerbaycan dili saitlerinin hamsına aiddir) ile başlananlar kitabın ilk sehifelerine **ya** herfi ile başlananlar ise son sehifelerine yerleştirilip. Yazı dilinin tarihi prensipleri bahımından kâtip Ereb imlâ üslûbu esas götürüp; ona göre de **cim** herfi **ç** ve **c** sesini, **kaf** herfi ise hem **k**, hem de **g**, üstünde üç nögte goyulupsa, **sağır nun** seslerini bildirir.

Oğuznâme ulu babalarımızın dil ve tefekkür incilerinin sistemli şekilde bize çatdıran, Azerbaycan ve Türk dilleri tarihini muhtelif cehetden öyrenmek işine hidmet edecek çoh giymetli yazılı edebî abidedir. Elyazmasının spesitik paleografiyası ve imlâsı vardır. Eslinde, bu **Özüne mahsuslug** bir sıra yazılı abidelere nisbeten **Emsâl-i Mehemmedeli**'nin üstünlüyünü gösterir. Tekçe onu demek kifâyetdir ki atalar sözü ve mesellerde tebiî olarag Ereb-Fars sözleri azlıg teşkil etdiyi üçün kâtibin işletdiyi herekeler esâsen millî sözlerin ohunuşunu asanlaşdırmag ve degigleştirmek megsedi daşıyır. Onun orjinal yazı mânerası, kalligrafik üslubu olduğunu söz sonunda yazılan **te, gaf, nun dal** herfleri aydın gösterir; bu herfler öz normal ölçü ve grafik şekillerinden heyli ferglidir. Eylazmada soldan birleşmeyen herfler **(Elif, dal, vav, ze, re)** sonraki herflerle, bezen de bir-biri ile bitişdirilerek husûsi tipli ligaturalar yaradır.

Oğuznâme, Kitâb-ı Dedem Korkud'un Dresden nüshesinden sonda rast geldiyim ikinci elyazmadır ki, kâtip cümleleri birbirinden ayırmag üçün ümumileşdirici durgu işâresi kimi kiçik daireciklerden istifâde edir. Amma be'zen durgu işâresinin özü de konkretleşdirilir, şert ve inkâr şekilçili fe'llerden sonra vergül evezine işlenerken daireciyin üstünden mailî hett çekilir; bu işâre, bir növ, müasır elifbamızdaki ö herfini hatırlatır. Mürekkep cümle menzum dildedirse, birinci mısra-cümle ile

onun devamı olan cümle arasında Ereb elifbasındaki tenvin işâresi, yahud riyâziyatda saniye işâresini hatırladan çepeki beraberlik goyulur, Mürekkep sözler ve söz birleşmeleri, üstündeki husûsî ile (Rum regemi ile yazılan 5-V kimi) nezere çarpdırılır.

Şüphe yohdur **ki**, **Oğuznâme**'de toplanmış atalar sözü ve mesellerin böyük ekseriyyetinin dili tarîhen evvelki dövrlere (IX-XI esrler) aiddir. Lâkin elimizdeki nüshe, artıg deyildiyi kimi, özünden evvelki nüsheden köçürülüp. Bunu abîdenin leksikonundaki en gedim gatla sonraki lugevî gatların ferginden başga bir sıra sözlerin imlâsında kâtibin tereddüdü, bile-bile **sehve** yol vermesi de bürûze verir. Ele bil, müsennif, garşısındaki yazılı menbenin telebi ile şüurlu şekilde öz dövrünün yazı normalarından yayınır bu veya diğer sözün konteksdeki me'nâsını tehrif etmemeye çalışır. Metin diggetle araşdırdıgda aydınlaşır ki, bele sözlerin bezisi onun özüne de nâme'lum galıp. Meselen ehtiyaç olmadığı halda, **yed** (yedek, yüyen) sözünün **elif** le yazılması (başga numûnelerde bu sözdeki e saiti fethe ile eks olunup) gösterir ki, kâtip **"Yedi bağlu eşeğin de an"** cümlesinde **yad, yaddaş** mefhumunu da düşünüp **Bege, yeyeyin** söz-formlarındaki şekilçiler de **elif** ile yazılıp. **Elif** herfinin bu cür imlâ vezifesi **Kitâb-ı, Dede Gorgud**'un Dresden nüshesinde olduğu kimi, yazı-dilinin daha gabakı merhelerinin tezâhürü idi. Düşünmek olar ki, Oğuznâme'nin ilkin yazılı nüsheleri Şarkî Türkçe (Haganiyye)- Uygur yazı en'enesi ile yaranıpmış. **"İş bacaranındur"** cümlesinde birinci söz herekesiz **elif** le yazılıp. Sanki kâtip bu sözün **aş, eş** yohsa **iş** olması üzerinde çoh fikirleşip, konkret variant seçmekten ehtiyat ederek onun şekil ve me'nâca nece gavramak lâzım olduğunu ohucunun ihtiyârına burahıp. **"Ulu sevilme adam adama gerek olur"** cümlesinde de **sevilme** sözü herekesizdir. Kâtip onun **söyleme** (danışıgda: **söleme**) yohsa sevilme kimi başa düşmek lâzım olduğunu degig bilmeyip.

"Bilmeze bulut yüktür" meselinde de birinci söz kâtibe nâ-me'lüm olduğu üçün herekesiz yazılıp. Ona göre de hemin sözü Ereb elifbazındaki grafik şekline esasen **balmez** kimi de ohumag mümkündür. **"Kahal övret beşigi yaturken önerür"**

cümlesinde son sözdeki **kaf** herfi üzerinde üc nöggte yohdur; bele oldugda **ökermek, ögermek** kimi ohunan fe'ller me'nâ vermir. Biz neçe yerde bu tipli veziyete rast gelerik ki, bele imlâ uygunsuzluklarını mehanikî yanlışlıg hesab etmek çetindir.

Elyazmada Azerbaycan dilinin tarihî orfografiyası bahımından meraglı sayıla bilecek başka hususiyetler de var. Meselen Ü saitini diger dodaglanan saitlerden ferglendirmek üçün **vav** herfi üzerinde böyük ve kiçik hecimli iki **zemme** işâresinden istifâde edilip. Be'zi sözler orta esrler yazı gaydalarının (Ereb imlâ üsûlunun) hilâfına setirden setre köçürülüp: Meselen **denizdeki** sözünde sonuncu heca teze setre köçürüldüyü halda, **varanla** sözünde birinci heca setrin sonunda sahlanılır. Be'zi kömekçi sözlerin (**üçün**) goşması, **kim** bağlayıcısı ve **dehi** edatı) ait oldugları sözle bitişik yazıldığına da tesadüf edilir.. Terkibinde **h** samiti olan Azerbaycan dili sözleri abîdede daha çoh **gaf** herfi ile yazılıp: yıg (yıh-), ogu (ohu-), gırg (gırh) ve s. Lâkin **gorhu** sözü hem **gah**, hem de **ha** herfi ile, **yohsul** ve **yahşi** sözleri ise her yerde **ha** herfi ile yazılmışdır. Yadda galan fonetik hüsusiyyetler sırasında a> o ve h> h̲ evezlemelerini göstermek olar. Elyazma üçün aşağıdake fonetik variantların birinci terefleri tebiî alâmetini eks etdirir: yova ~ yava, h̲or ~ h̲ar, h̲o ~ ho, h̲al ~ hal, h̲alva ~ halva, h̲azır ~ hazır, h̲ası ~ hesir.

Şüphe yohdur ki, Oğuz folklorunun en lâkonik nümûneleri atalar sözü ve meseller toplanan mecmüe Leningrad Üniversiteti'nin kitaphanasına hele keçen esrden dahil olmuşdur. Çünki mecmüeni, her halda, XIX. esrin sonlarında Rus Türkologu V.D. Smirnov görmüş ve **Oçerk İstorii Turestkoy literaturı** adlı megalesinde **Oğuznâme**'nin adını çekerek, onun birinci sehifesindeki ilk atalar sözünü nümûne göstermişdir. (Bah. Vseobşaya İstoriya Literaturı, IV.C,

25-ci burah., SPb, 1892, seh.443) V.D. Gordlevski de **İz Istorii Osmanskoy Poslovitsı i Pogovorki** eserinde, V.D.Smirnov'a istinâden **Oğuznâme** adını ve hemin nümûmeni tekrarlamışdır. (bah Z.Elizâde. Azerbaycan atalar sözlerinin heyâtı. Bakı Yazıcı 1985, s. 25). Bes'nece olmuşdur ki **Oğuz-**

nâme bir esrden artıg müddet erzinde elmî dairelere me'lûm ola ola **nâme'lûm** galmış, neşr ve tedgig edilmemişdir?

Bunun bir neçe sebebi vardır:

1-Görünür, be'zi tedgigatçıların dikgetini elyazmanın katalogdaki adı yayındırmışdır; çünki XIX. esrin sonlarında Türk, Azerbaycan ve Tatar atalar sözlerinden kiçik nümûneler metbûatda, yahud elyazma şeklinde **Emsâl-i Türkan, Emsâl-i Ecem ve Emsâl-i Tatar** adları ile tegdim olunurdu. Bu veziyyetde bizim abîdenin orijinallığı o geder da yada düşmezdi.

2-**Oğuznâme** adı da ohucular üçün teze deyildi. Türk halglarının ebebî tarihî menbelerinde **Oğuznâme**'lerin (Oğuz Han-'ın tarihî efsanevî şehsiyyeti hakgında Yazıcıoğlu Ali'nin **Selçugnâme**'sindeki **Oğuznâme** parçaları Harezmî'nin XIV-XV. esrlere aid **Oğuznâme**'si ve s,) hatırladılması tedgigatçılara me'lüm idi. Tebiî, ki ilk bahışdan **Oğuznâme** adı mövcud **Oğuznâme**'lerin her birini tesevvüre getirirdi.

3-Mövcud elyazmadaki atalar sözleri ve meselleri bir gismi loru danışıg dilinden natural şeklinde alınmış geyr-i edebî (vulgar) sözlere de malikdir. Belke bu cehet de tedgigatçıları çekindire, elyazmanın tedgigine, neşrine maneçilik törede bilerdi.

4- Nehâyet, çok güman ki, **Oğuznâme** konkret Türkoloji tedgigat objekti olmadığı üçün kölgede kalmış, bir növ unudulmuşdur.

Buna bahmayarag, **Oğuznâme** ideya-mezmun, lingvopoetik nökteyi-nezerinden Türk ve Azerbaycan atalar sözü ve zerb-i mesellerinin temeli sayılmağa layig menbelerdendir. Tesâdüfi deyil ki, **Oğuznâme**'deki be'zi nümûnelere ilk defe ya eynile, ya da cüzi ferglerle **Kitâb-ı Dede Gorgud**'da, XV. esr Türk tarihçisi Yazıcıoğlu Ali'nin **Selçuknâme** eserinde ve başa menbelerde rast gelirik.

Bu gaynaglarda müşâhîde olunan paremilerin hamısı görkemli Dedegorgudşinas alim O.Ş. Gökyay'ın **Dedem Korkud'un Kitabı** (I. Bsk, İstanbul, 1973) adlı böyük hecimli eserinde verilmiştir. (Hemin paremiler üçün bah: T. İ. Hacıyev, K. N. Veliyev. Azerbaycan dili Tarihi, Bakı Maarif, 1983, seh: 82-83; 86-89).

O.Ş.Gökyay Dede Gorgud'un şehsiyetinden bahs ederken XV-XVI. esrlere ait **Hazihi'r-risâleti min kelimât-i Oğuznâme el-meşhur bi-atalar sözü** adlı mecmûeni hatırladır ve geyd edir ki, topluda Dede Gorgud adına çıharılan nümûneler (meseller) vardır. O gösterir ki Alman şergşünası Ditsin 1889. cu ilde neşr etdirdiyi dört yüz atalar sözünden 75-i Dede Gorgud'a aiddir. (Seh. CXXIX). Hemin nümûnelerin bir neçesi bizim **Oğuznâme**'de de eks olunmuşdur.

Edebî-tarihî vârislik elâgesi bahımından **Oğuznâme** (elece de onun ilk elyazması) Yazıcıoğlu'nun eserinden Ditsin neşr etdirdiyi nümûnelerin götürüldüyü mecmûeden, hetta Kitâb-ı Dede Gorgud'un elyazma nümûnelerinden daha gedim olmalı idi. Çünkü bu menbelerde rast gelinen paremik vâhîdler bütövün-küllün (burada **Oğuznâme**'nin) cüzi hisseleridir. Herçend **Oğuznâme**'nin özünde de geleme alındığı dövrün, yahud dövrlerin yazılı edebiyâtından gelme kelâmlar, tebdil yolu ile ifâde olunan fikirler, hikmetli sözler ve ibâreler yoh deyil; lâkin beleleri çoh azdır. Ona göre de getiyyen ele düşünmek olmaz ki, **Oğuznâme** yazılı edebiyâtın meyvesidir ve ondaki atalar sözleri mühtelif dövrelerde Azerbaycan, elece de Türk dillerinde yaranmış yazılı bediî eserlerden seçmelerdir!

Çoh maraglı, belke de ganûna uygundur ki, **Kitâb-ı Dede Gorgud** ve **Oğuznâme** üçün müşterek olan bir neçe nümûne tamamile tekrardır, mezmunca bir birbinin eynidir. Mes.: **"Allah Allah demeyince işler önmez", "Gonşu hakgı- Tanrı hakgı", "Garavaşa don geyirsen, gadın olmaz", "Gadir Tanrı vermeyince er bayımaz", "Gara eşeke yular ursan gatır olmaz", "Güyegü oğul olmaz", "Kül depe olmaz", "Yapa-yapa garlar yağsa, yaza galmaz"** v.s.

Ditsin neşr etdiyi nümûnelerin kâtibi ise bir geder başga yolda getmişdir. **Oğuznâme**'deki paremilerle (cemi 25 nümûne) yer vererken nesrle olanları eynile tekrarlayarag, müeyyen elâveler de etmiş, menzûm seslenenleri ise poetik strüktürünü deyişmeye, dil ve üslûbça **tamamlamağa** çalışmışdır. Mes., **Atalar sözüni tutmayan yabana atılur, ahiretde tamu ehline gatılur; Helayige ton geyürsen gadın olmaz, çalıyıla gohar diken odun olmaz; Dövlengece günde (?) toğsan (?) toğan**

olmaz. Gülbeşeker içinde soğan olmaz v.s. Oğuznâme'de hemin nümûnelerin ikinci misrâları yohdur. Aydın görülür ki, anonim kâtip imitasiyaya, üslûbî teglide yol vermiş, paremik parodiyalar yaradmışdır. Ola biler ki, müellifin eline **Oğuznâme**'den perakende şekille ancag be'zi sehifeler ve yahud başga menbe vasitesile bir neçe nümûne keçmiştir. Çünki geyd olunan me'lum nümûnelerde **garavaş** sözünün **heâyig sözü ile evezlenmesi** *"künde tahsan"* ifadesini **günde toğsan** kimi ohuyup,, kontekstde anlaşılmazlıg yaratması tesadüfi sayılmamalıdır.

Erzurum Üniversiteti'nin profesoru Ali Yavuz Akpınar'ın tedgigatında gösterilir ki, XVII. esrin sonu-XVIII. esrin evvellerinde Abbasgulu Maragayî terefinden tertib olunmuş **Emsâl-i Türkân**-kitabında 1400 e geder atalar sözü ve mesel vardır. (Edebiyyat ve İncesenet Gezeti 6.1. 1984). İlk müşâhide ve mügâyiselerden aydınlaşır ki, A. Maragayî'nin eseri Mehemmedeli **Oğuznâme**'sinden sonra ve daha münteser şekilde tertip edilmiş, be'zi sözler, ifadeler öz dövrü üçün müasirleşdirilmişdir; bunu gezete verilen nümûnelerden de görmek mümkündür.

Türkiye'nin kitabhana ve müzelerinde XVII-XVIII. esrlerden itibâren mühtelif seviyyede tertib olunmuş atalar sözü ve meseller mecmüelerinin elyazma nüshelerinin sahlandığı me'lûmdur. Hemin mecmüeler bizim günlerde kifâyet geder öyrenilmiş, Türk paremilerinin mükemmel neşr variyantları meydana çıhmışdır. Bunların sırasında Aydın Oy'un *"Tarih Boyunca Türk Ata Sözleri"* (İstanbul 1972), E. Kemâl Eyyüboğlu'nun *"On üçüncü yüzyıldan günümüze kadar şiirde ve halk dilinde ata sözleri ve deyimler"* (I. kitab, İstanbul, 1973) ve Bolgaristan'ın **Narodna Prosveta** neşriyâtı terefinden burahılmış **Türk Ata Sözleri** (Sofiya, 1965) kitapları hüsusile ferglenir.

E.K. Eyyüboğlu öz kitabında Türk Atalar sözlerinin XIII. esrden beri me'lüm olan 140 a geder menbeyini hatırlatmışdır (seh. XLV-XL-VIII). Hemin elyazmalar ve onların kâtibleri, tertipçileri sırasında **Oğuznâme** ve **Mehemmedeli**, adı yohdur. Lâkin müellifin Türk şairlerinin eserlerinden seçip nümayiş etdirdiyi misalların cüzi hissesi ya eyniyle, ya da kiçik ferglerle **Oğuznâme**'deki nümûnelerdendir. Ehemmiyetli cehet odur ki

hemin nümûneleri şe'r diline getiren şairler, esasen, XIV-XVI. esrlerde yaşayanlardır. Mes.:

Düşünde aç olan tavuk görür ol
Tahıl bazarında yügürür ol.

(Mehmed, XIV. esr)

Dirilme bilmedigin işde çabuk,
Sor, utanma ki, bilmeze bulut yük.

(Güvahî, XVI esr)

Çeken baş hor olur bu yolda yoldaş,
Tonuz gütdürür ıssına yavuz baş.

(Güvahî)

Zadar itmesine var mı gümanın,
Basıcak kuyruğun uyur yılanın.

(Güvahî)

Göresin assılar sebr et ziyansız,
Bulur tanrısın isteyen gümansız.

(Güvahî)

Bu söynük könlüne bir hubi sevdir,
Ki odsuz ev, billürsin, kutsuz evdir.

(Suzî Çelebi, XVI esr)

Sonuncu nümûnenin müellifi **odsuz** mefhum-atributundan çıhış nögtesi kimi senetkârlıgla istifâde ederek bediî dil ve mezmunça maraglı bir beyt yaratmış, orjinal poetik fikir söylemiştir: **"Bu sönük (yahud soyug) könlüne bir gözel sevdir ki, odsuz (ocagsız) eve** *"bedbeht, uğursuz ev"* **deyildiğini bilirsen.** Beyt gözeldir ve orta esr şairi ile mübâhise etmeye tarihî me'nevî hakgımız yohdur. Amma, mence, hetaya yol verilip: **odsuz** ve **udsuz** sözleri ereb elifbası ile eyni şekilde yazılır; esli **utsuz** olan **udsuz** sözü (abır-heya me'nasında) **gutsuz** sözü ile daha mükemmel ve müveffeg gafiyedir. Bu variant esas götürüldükte atalar sözünün bediî îçtimaî, etik-felsefî me'nâsı daha güdretli görünür. Hemin atalar sözü ile **Kitâb-ı Dede Gorgud**'un tarihî tecrübe nümûnesi de bağlanır: **Goy mene utsuz gelin** deyince, **gedemi gutsuz gelin** desinler.

Oğuznâme'deki **"aç kiminle gerekse savaşır"**, **"Ağır basar, yeyni galhar"**, **"Musa için İsa'yı gınamazlar"**, **"Oğlu-gızı olmayan övretden eski hesir yegdir"** kimi nümûneler E. K. Eyyüboğlu'nun tertip etdiği kitabda tekrar olunur.

Müşâhide gösterir ki, **Oğuznâme**'de toplanmış atalar sözü ve mesellerin heyli hissesi hele de unudulmayıp: min iller keçse de Azerbaycan ve Türk halglarının şüûrunda, hâfizesinde yaşamagdadır. Buna bahmayarag, bir sıra paremik vâhidlerde leksik-semantik ve grammatik deyişiklikler baş vermiş, söz artımı, yahud ihtisârlar olmuş, esas metleb, gâye ve mezmun ise sabit galmışdır. Eyni atalar sözü ve meselin variyantlarında mezmun fergi yaranıpsa, bunun sebebi etnik tefekkür deyil, dilin (nitgin) ferdileşmesi ve müeyyen derecede differansiyal-tarihî inkişâf yolu keçmesidir. Meselen **Oğuznâme**'deki be'zi nümûneleri **Türk ata sözleri** (Sofia, 1965) kitabındaki paralel vahidlerle mügâyiseli nezerden keçirek (birinci sıradaki nümûneler **Oğuznâme**'dendir):

1- Aç esner, aşıg gerinür- Ac esner, tok gerinir (s. 10).

2- Ağlama ölü üçün, ağlağıl deli içün- Ağlama ölü için, ağla diri için (s. 13).

3- Ala gargadan alımın olsun, alımazsam, ölümüm olsun- Ala gargada hakkım olsun, alamazsam, gözümü oysun (s. 16).

4- Az söyle, uz söyle-Az, söyle-öz söyle (s.24).

5- Ele uyan övretin boşar- El ağzına bahan karısını çabuk boşar (s.55).

6- İssin ağırlayan itine kemik verer-İti vururgen sahibinin hatırını aramalı (s. 89).

7- Yalnış Bağdad'dan döner -Yalnış hesab Bağdad'dan döner (s. 133).

8- Uyur yılanın guyrığın basma- Yatan yılanın kuyruğuna basma (s.133)

9- Yılan ne denlü egri bögri yürürse, ini gapusuna gelicek toğrulur-Yılan egri-bügrü gider, delige doğru gider (s. 134)

10- Yol bilmezsen yola get-Yola bilmezsen, yola get (s.135).

11- Yuvalanan taşa yosun yapışmaz -Yuvarlanan taş yosun tutmaz (s. 135).

12- Yüzine bag, andan süd um- Yüzüne bak da, sütü öyle sağ (s. 136)

Atalar sözleri bugünkü ohucuya ne verir, her bir paremik vâhidin en giymetli ceheti nededir: Yığcamlığında mı, nesihâtâmîz ruhunda, obrazlılığında, ahenginde mi veya derin içtimaî-felsefî mezmûnunda mı? Elbette, bu husûsiyetlerin ideal vedetinde!

Hatta biz atalar sözlerine su çörek, udduğumuz havatek o geder verdiş etmişik ki, az gala, onları adileşdirmişik: Gündelik meişet nitgimizde de elmi tedifatlarda da. Bu, esl mö'cizedir ki, **atasız-anasız** doğulan her bir paremik vahid uzun mesâfeler dolambaç yollar keçip, ecdadımızın canlı sesini, nefesini, gâh hakbin, gâh da bedbin ehvâl-i ruhiyesini, tecrübeden çıhmış öyüd nesihetini, müzeffer derrâkesini tarihin garanlıg girdabından çıharıp bize çatdırır. Doğrudan da atalar sözü bütün sözlereden uludur, cümle migyaslı, traktat sigletli sözdür; her bir atalar sözünde bir kitablıg fikir, me'lûmât hezînesi vardır.

Düzlüyü, serrastlığı, aydınlığı, emosyonallığı, lakonizmi ve bedîî te'sir gücü ile atalar sözüne beraber tululası söz hanı? Min illik zülmetin söndüre bilmediyi bu idrak gığılcımları herkesin yaddaşında hemişe güneş geder heraretli, su kimi heyâtidir.

Halgın müşâhidelerini, tesevvür ve tefekkür terzini, canlı mentigini hifz eleyen atalar sözü sıhılmış yaydır: Onun esl enerjisi, te'sir güvvesi nitg megamında, konkret zamanı, şerait dahilinde bilinir. Bu halda her bir paremik vahid eyrini doğrayan gılınca, zülmeti dağıdan işığa, yahud dertlere şefa veren melheme çevrilir.

Atalar sözü köhnelmir-sönmür, geddikçe cilâlanıp halgın fikir-zekâ göylerinde ulduz kimi parlayır. Zamanların ve nesillerin müһtelif içtimaî formasiyaların ağır sınağlarında şerefle keçdiyi üçün bu müdrilik defineleri ömrün, leyâgatin, dostluğun, mehebbetin, düşmene nifretin, ümümiyetle, bütün heyâtî hâdiselerin, bütün beşeri hegiletlerin esl me'yârı, degig mehek daşı olur.

Atalar sözü halgın eglî birliyinin tentenesi, parlag tezâhürüdür. Halgın zehnî inkişâf seviyyesini, fitrî iste'dâdını, estetik duyumundakı zerifliyi büruze veren esas amildir. Her bir paremik vâhid neçe-neçe yüzillikler arhasından bugünümüze uzanan ince teller kimi gerilmiştir; ani titreyişden, hefif bir temasdan mensub olduğu halgın taleyi, maddî-ma'nevî güzerânı bârede saysız-hesapsız hekâyetler söylemeye gâdirdir.

Atalar sözü halgın tarihe, tarihin de halga verdiyi ibret dersinin hamı terefinden gebul ve tesdik edilen ele neticesidir ki, düzlüyüne ve degigliyine şüphe yeri yohdur. Paremik vâhîd, birinci növbede, öz edaletli ruhu ile şüûrlara hakimdir. Onun aksiyomatik seciyye daşınması hökm seviyyesinde ifâde olunan mentigi fikrin böyük ümümileştiricilik güvvesi ile elâgedardır. Bu **Ümümileşdirme** mühtelif nesiller terefinden aparılmış, metlebin-mezmûnun aydın ve serrast ifâde seviyyesine göre en son hedde çatmış, kristallaşmış ümümileşdirmedir.

Atalar sözü timsalında halg öz zekâsının ve dilinin ülviyyetine, keserine sığınmışdır; her kelâm bir növ **tabu**dur; istenilen gümandan, sualdan azaddır; her fikri, her etik-ehlâgi tövsiyesi derin dahilî gebul olunan pozulmaz gânundur. Çünki halg ezel-binâdan öz atalar sözlerini yazılmamış mügeddes kitabın ayeleri tek gavramışdır.

Bütün bu mülâhizelere **Oğuznâme**'deki nümûneler de beraet gazandırır. **Oğuznâme**'nin elyazmasını gurup ve mehebbet hissi ile ohuyursan, ahırıncı sahifenin pozulmuş setirlerini görende ise keder ve teessüfle düşünürsen ki, elyazmasını şüûrlu şekilde tezeleyip gelecek üçün hediyye hazırlayan kâtip öz adını, eserin yazılış tarihini ve yerini pozmazdı. Yeğin ki bele **günaha** mecmüenin ne ilk, ne son sahibi batardı. Amma bu da hegigettir ki, son setirleri pozan adam sıravî ohucu deyil, ziyâlı-şergşünasdır; o her kimdirse, şovinizm esiridir .

Ona göre de öz gedimlik faktı ile Mısır piramidası kimi ucalan yazılı abîde garşısında gorhuya düşmüş, cinâyetkâr barmağını işe salmışdır. Me'lûmdur ki, folklor yaradıcılığının gedimliyi, erken orta esrlerdeki yazıda tesbit olunması onu hasile getiren halgın da tarihî keçmişi, dil ve tefekkürün gedimliyi, erken orta esrlerdeki bedîî gudreti hakgında inkâr edilemez subutdur.

***

Oğuznâme'nin metn terkibi mütleg me'nâda yekcins deyil. Gösterildiyi gibi, elyazmanın ehâte etdiyi, paremik vâhidler içerisinde az migdarda ganadlı ifâdeler, aforizmler, ibâreler, yazılı edebiyattan alınmış nümûneler de var. Dilcilik ve folklorşünaslıg plânında bunların be'zisi çetin şerhe gelir, ye'ni ne megsedle, hansı münâsibetle yarandıgı, hansı menşe ve menbeden geldiyi nâme'lûm galır. Bele nümûneleri muasır tefekkürle gavrayıb me'nâlandırmag doğru olmaz. Hegigeten de, aşağıdaki nümûnelerin hansı konkret inam ve anlamı, etik-içtimaî mezmûnu ifâde etdiyini söylemek çetindir: **"İki ganat, bir guyrug, ana dehi yel buyrug"**, **"Andıran anıg; gurbağa tanıg"**, **"Ismıgda iş var, iki elinde taş var"**, **"Uzun olan sırıg kibi, ekşi olur gorug kibi"**, **"İn dinlen, bin dinlen"**, **"Ayıg-oyug, delü-tolu"**, **"Aftan olsun, oftan olsun"**,**"Toguz gaftan, bir kürk, toguz şerlü bir Türk "**, **"Güvvetlü-gollu golunla, gopuz gılınla"**, **"Gelme- gelme; getme-getme"**,**"Yavaş oğlan, has oğlan"**,**"igid, sen başın gazana"** v.s.

Yazılı edebiyatdan alınmış nümûnelere gelince, onların hemi elyazmaya dahil olması edebî ve tarihî cehetden esaslıdır. Bu kiçik fragmentlerin (30 a geder nümûne) poetik- didaktik ruhu ve mezmunu Yunis Emre, Aşıg Paşa, Gadi Burhâneddin ve Nesmî kimi şairlerin poeziyasını hadırladır. Tarih e'tibariyle XVI. esri addamır.Görünür, kâtib (Yahud kâtipler) özünün ve müâsirlerinin yaddaşında galan, adeten, danışıgda derb-i meselen kimi işledilen hikmetli menzum parçaları halg meselleri sırasına elâve etmeyi megsede uygun bilmişdir.

Mes.;

1- Cehan içinde her eşya sebebdir, sebebsiz nesne yogdur, bu ecebdir?

2- Çünki ögrendin farsî, getdi dinin yarisi, çünki ögrendin erebî, getdi dinin herebi.

3- Dilersen alemde dinç olasan, ne veresiye veresiye veresen, ne ödenç alasan.

4- Devrişlik birdir, iki degil, degmeler çekmez yüki degil.

5- Dünya üçün oda düşüp yananın, su yerine ganın içer rüzigâr.

6- Fürseti fövt eyleyip goma bugüni yarına, dünyyanın yogdur vefâsı, bagma şimdi varına.

7- Kimin kim, gızı var, belinde önelmez sızı var: hem gögde nehs yıldızı var.

8- Gelecek nesne gelür çâr u nâçâr, gerek könlün sen gen dut, gerek tar.

9- Me'lül olma könül, göz dökmegil yaş, eyü-yavuz keçir, sağ olan baş.

10- Yâr bir olur, iki zinhâr olmasun!

11- Yalnız Hellaci sanma, her könül Mensur'dur. v.s.

Oğuznâme'de vulgar seciyyeli vâhidler de müeyyen yer tutur. Menfi ekspessiya daşıyan bele pornografik nümûneler mahiyetçe halgın heyat ve meişetindeki negativliye garşı çevrilmiş, sanki **şeri şer öldürer** prensibi ile yaranmışdır. Elin **Gül ağzı**'ndan çıhan kelâmlar ne geder **arsız ve bîedeb** görünse de, mehz her cür e'tinâsızlıga, lâgeydiye, arsızlığa garşı tebiî tengid özünü tengiddir, hem öz gebâhetini e'tiraf etmekdir, hem de tekzîbdir, islâh ve terbiye yoluna çağırışdır.

Vulgar söz ve ifâdelerini pornografik paremilerin yazı dilinde yol tapması gözlenilmez deyildir. Erken orta esrlerde, elece sonralar yaranan kitab medeniyyeti vulgarizm üzerinde nez'aret goymamışdı. Klâsik şerg ve Azerbaycan edebiyatına pornografik elementlerin ya açıg, ya dolaylı şekilde kifâyet geder nufûz etmesi tebiîdir. A. Y. Krimski yazır ki, hetta Celâleddin Rumî (1207-1273) kimi **mügeddes derviş** sayılan şair bele, iki gadın bârede pornografik-ehlâkî hekâyet tegdim etmekden utanmayıp (bah: A. E. Krimskii. Nizamî i ego sovremenniki, izd **Elm**, Bako, 1981, s. 222).

Oğuznâme'de yeddi-sekkiz Fars ve Ereb meseline tesadüf olmanması teeccüblü deyil; bunların özü de dil metarialına, şahud ümumî frazeoloji mezmûnuna göre ortaglıdır, Türk ekivalentine mâlikdir. Mes.: **el-elhelal** (el ile verilen-alınann helâldır). **Eşek ze'ferân çe bâşed?** (Eşşekle ze'ferân ne olur). **Balater ez siyahî reng-i diger nebâşed** (Garadan gatı başga renk olmur). Klasik Fars şe'rinden me'lüm **Megsud hosn-e tost, digerha behâne est** (Megsed senin gözelliyindir, galan şeyler behânedir) mısrasının **Oğuznâme**'ye dahil olması gösterir ki, hemin misra Farslar Oğuzlar arasında da derb-i mesele çevrilipmiş. Bu misra eyni derecede kâtibin elâvesi kimi de gelbul edile biler.

Erken orta esrlerin evvellerinden başlayarag Oğuz tayfalarının Çin'den Irak'a dek mühtelif erazilerde yayılıp-yaşaması, Harezm Oğuzları'nin Tacikler ve Efganlar'la Azerbaycan Oğuzları'nın Farslar ve başga İrandilli halglarla, Türkmanlar'ın Erebler'le gonşulugla, be'zen de eyni arâzide mesken salması garşılıklı medenî elâgelerin intensifliyine sebeb olup, Fars dilinin heyli müddet hâkim yazılı ebebî dil rolü oynaması, Uygur-Oğuz ve başga Türk tayfalarının Fars dilinde yahşi yiyelenmesi tarihî hegigetdir. Meşhur Fars şairi Se'di Şirazî (1184-1291) Çin'in Kaşgar vilayetine seyâhatı zamanı Erebçe şe'r söylerken Uygurlar ona deyirlerki, *"Se'di'nin şe'rlerinin çohunu burada Farsca ohuyurlar, sen de bu dilde desen, daha tez anlaşılar"* (Se'di Şirazî, Gülistan, Bakı, 1962, seh. 144).

* * *

Oğuznâme'nin Azerbaycan tarihî filologiyası, ümûmiyetle medeniyyet üçün ciddî ehemmiyyeti mühtelif sepgili derin, araşdırmalar aparmagla eyânileşdirmek mümkündür. İndiki halda onun dil ve edebiyyat tarihimiz üçün deyerini te'yin eden be'zi aspektleri mühteser göstermekle kefâyetlenirik.

1- Minlerce atalar sözü ve derb-i meselin hele XV-XVI. esrlerde yazıya köçürülmesi folklorşinaslığımızda Azerbaycan paremik vâhidlerinin tarihî ile elagedar nezerî-tecrübî genâeti deyişe biler. Elmî edebiyatla, dersliklerde Azerbaycan atalar sözlerinin esâsen XIX. esrden toplandığı yazıya köçürülüp neşn edildiyi fikri ileri sürülür. Aparılan tedgigata göre, keçen

esrin 80.illerinde çap olunmuş paremilerin ayrı ayrı neşrlerdeki sayı 200 den, XX. esrin evvellerinde ise 800 den artıg olmayıp (bah: Z. Elizâde, gösterilen eser, seh. 12- 16). Bizim elyazmada ise bele nümûnelerin sayı 2000 e yahındır.

2- **Oğuznâme**, müasir neşrlerde müşâhide olunan, elece de canlı dilimizde yaşayan bir çok vâhîdlerin edebî ve lingvopoetik tekâmülü, teşekkül ganûna uygunluğu bârede tesevvürü aydınlaşdırır, be'zi nümûnelerin dil materyalının rekonstrüksiyasına (berpasına), hemçinin onların tarihî ve esline yahınlaşdırılmasına kökmek edir. Münasır dilde işlenen atalar sözü ve mesellerin **Oğuznâme**'deki tarihî variantları ile mügâyisesi gösterir ki ümûmiyetle, paremik vâhîdlerin de formalaşması dil-nilg vahidlerinin strüktür inkişâf gânûna uygunluğu istigâmetinde-sâdeden mürekkebe, ya da mürekkebden sâdeye doğru getmiştir.

3- **Oğuznâme**'deki paremilerin edebî-içtimaî mezmûnu,bedîî-estetik husûsiyyetleri müstegil tedgigatlar üçün münbit mövzu ola biler. Poetik arhitektonikasına göre alliterasiya prinsibi ile gurulmuş bu nümûmeler ekseren **lakonik lakonizm** timsâlıdır. Düşünürsen ki, halgın düşünce arsenalında, emelî nitg feaâliyetinde nece bir cilalânmış tarihî tecrübe ve enerji olmalı idi ki, bedîî idrak ve teheyyül eleyinden keçmiş bu nârin zerreler derin ve sanballı heyat hegigetlerini bele dolgun eks etdire bileydi: **"Gelecegi gelmiş bil"** ,**"Göge direk yog"**, **" Yavug yolduğı sagal bitmez"**, **"Yol bilmezsen yola get"**, **"Gış gözi gırağı olur"** kimi nümûnelerin her birinde cemi üç dörd söz iştirak edir. Lâkin bu cümlelerde ifâde olunmuş esas motivlerde halgın bir nece neslinin real müşâhidesi temkin ve zekâsının ışıgı temerküzleşip. Meselen **"Göye direk yoh"** cümlesindeki potensial tesevvür ve neticeler hansılardır.

1 Gök gübbesinin direye ehtiyâcı yohdur, o direksiz de dayanır, onu **sahlayan var**, hem de bu müvâzînet ebedîdir.

2- insanın hayatında, taleyinde ne baş verirse, göydendir; ister şehsî-ferdî uğursuzluglara, isterse de ümûmî felâkete (gara, yağışa, guraglığa v.s.) göre şikâyet etmek fikrine düşmek ebestir: sütun yohdur ki, göye çıhasan, derdini Allah'a çatdırasan v.s.

"Gışın közü gırov olur" cümlesinde metaforik tefekkürün

serrastlığı heyretlendiricidir; poetik obraz ustalıgla yaradıldığı kimi, setir altı me'nâ da senetkârlığla ifâde olunmuşdur. Zahirî görünüşüne, rengine göre göz gırova, gırov da köze çoh benzeyir. Lâkin köz yandıran istilik menbeyidirse, gırov yandıran soyuglug menbeyidir. Demek, gırovun köz adlandırılması hefif bir kinâyenin tecessümü kimi başa düşülmelidir. (ye'ni gışın gırovu da yandırır, amma gızdırmır, dondurur).

4- Fars dilinde yazan Azerbaycan klâsiklerinin (Getran Tebrizî, Haganî, Nizamî, v.b.) eserlerinde müşâhide olunan atalar sözü ve mesellerinin be'zisinin daha degig ekvivalentine müâsir neşrler de rast gelmedikde, **Oğuznâme**'de ahtarmag lâzımdır. Adı çekilen şairlerde tesâdüf olunan her hansı paremik vâhidin **Oğuznâme**'de mövcudluğu hemin senetkârlârın hansı milli-medenî gaynagdan behrelendiği hakgında aydın tesevvür yaradır. Bele nümûneler ise vardır. Meselen: Getran Tebrizî'nin **"Ömrü boyu kimseni bir defa ilân sancsa daima ala çatı onun gözlerine ilân görüner", "Güneşi palçıgla suvamag olar mı?", " Sen yahşılıg edip denize at, balıg bilmese, Halıg biler"**; Haganî'nin **"Dag dağa govuşmaz, govuşar adamlar", "Bu gün bağışladığını sabah geri alma", "Dünyada ne gadar ebleh adam var özüne çoh yüksek megam arzular"**; Nizamî'nin: **"Esl dost odur ki, yaman günde elinden tutsun", "İsa'nın eşşeyi kimi galmasın", " Dövranla davrana bilsen, dövran senindir", "Tülki öz yuvasına sığmaz, guyruğuna süpürge asar", "Ev oğrusunu tutmak olmaz", "Heç kes öz ayranına turş demez"** kimi meselvarî fikirleri **Oğuznâme**'deki eyni mezmunlu atalar sözleri ile sesleşir.

5- **Kitab-ı Dede Gorgut**'da mübâhise doğuran söz ve ifâdelerin, bütöv cümleleri (bunların içerisinde atalar sözü de vardır) düzgün ohuyup gavranılmasında Oğuznâme e'tibârlı menbelerdendir. Bu abîde gösterir ki, **Kitâb-ı Dede Gorgut** zengin Oğuz folkloru zemininde meydana çıhmışdır. **Oğuznâme'de "Er legebile anılır"** kimi meselin varlığı tesdigleyir ki, Oğuzlar arasında er (igid) sayılan adam üçün legeb gazanmag zerurî imiş. Legeb şehsiyyetin kimliğini müeyyenleşdiren vâcip titul sayılırmış-el ağsakgalı ozan-kâhinin teklifi ile hamının tegdir ve tesdig etdiyi içtimaî ad kimi başa düşülürmüş. Bu o demektir ki, **Dede Gorgud** gehramanların bir çohunun legebi-adı konkret hâdiselerle, hâdiselerde gerhamanlarının feâl iştirâkı, hüneri-erdemi ile bağlıdır, hemin adların lingvistik tefsirinde, düzgün transkripsiyasında, etimoloji şerhinde bu cehet helledici olmalıdır. **"Guz goruhsuz olmaz"** meseli de, Oğuz'ların psikologiyası bârede az söz demir. İndi, me'lüm olur ki, **Dede Gorgud** destanlarını danışan ozan Oğuz yuhusunu niye **"kiçicik ölüm"** adlandırır. Görünür, Oğuzlar yuhu ile ölüm hâdisesi arasında bir benzeyiş, uygunlug görüler (bele bir ifâde indi de yaşayır: **"yatdın, öldün!"** ona göre de mümkün geder yatmadan çekinirlermiş ve yatanda da, **Kitâb-ı Dede Gorgud**'da deyildiği kimi, yuhuları möhkem, uzun müddetli imiş.

Oğuznâme sübut edir ki, IX-XII. esrlerde, Azerbaycan'da Ereb ve Fars dillerinin zorakî yazılı dil hügûgunu ele geçirdiği bir vahtta, hetta çoh-çoh evveler Oğuz dili edebî-bedîî faaliyetde olmuş, zengin beşerî mündericesi, içtimaî-tarihî keseri, yüksek edebî-estetik seviyyesi ile seçilen edebiyyat yaratmışdır. XI. esr İran şairi Menuçöhr Damğanî'nin beyti de bu faktı tesdig edir: **"Be rah-e Torkimana ke hubter rui, To şe'r-e Torki ber han mera vo şe'r-e Guzi"** (Terçümesi: Mene o Türkmansayağı çoh yahşı dediyin Türk ve Oğuz şe'rinden ohu. Anar. *"Dede Gorgud Dünyası"*, **Azerbaycan J.**. no: II, 1985, seh. 124).

6- **Oğuznâme** Ereb elifbasının herekeli nesh hetti ile yazıldığı üçün dil tarihimizde ohunuşu tehrif edilen bir çoh sözlerin, husûsen arhaik lûget vâhidlerinin fonetik guruluşunu degigleşdirmeye imkân verir.

Oğuz paremilerinde be'zi sözler, ifâdeler çoh müasır (müasır tefekküre yahın) görünür. Bu, tebiîdir; tekçe ona göre yoh ki, elyazmanın kâtibi ve daha evvelki kâtibler paremilerdeki fikirleri XIV-XVI. esrlerin danışıg dili cildinde ifâde edipler. Bir de ona göre ki, halgın canlı nitgi bütün dövrlerde millî tefekkürle sıh bağlıdır. En yahşı nağıllarımız kimi Oğuz atalar sözleri de gösterir ki, klâssik yazılı edebî dil bizi öz millî dil ve tefekkür esâsımızdan heyli uzaglaşdırıp: en'enevi poetik gelipler Ereb-Fars terkibleri, teşbehler, remzler v.s. İlkin bedîî fikrin menimsenilmesi, derk edilmesi yolunda ciddî sedde çevrilipdir. Halbuki canlı halg dili sistemi min iller erzinde çoh az deyişip.

Doğrudan da, bugünkü edebî dilimizin seviyyesinden düşünende ele güman edile biler ki, nitgimizde Ereb, yahud Fars sözü iştirak etmeyen cümle işletmek çoh çetindir. Lâkin yüzlerce Oğuz meseli var ki, lûget tutumunda birce dene de alınma söz yohdur. Meselen; **Elin aşda iken, gözün işde olsun", "Yağı yalan, gış gerçek", "Al ile aslan tutulur,güç ile köçen tutulmaz", "Yüksek olma, tepe-tepe yere endirerler, alçağ olma basa-basa yere keçirirler", "Yurdundan sürülen yurduna varınca ağlar"** v.s.

7- Giymetli faktlardan biri Oğuzlar'ın Ruslar'la garşılıglı medenî, içtimaî-igtisadî elâgelerine işâre eden, yazı dilimizde öz eksini tapan, ilk Rus söz ve ifâdelerini yaşadan nümûnelerdir: **"Agçacığın var iken dorba yunag! dèdiler, Agçacığın yediler, poydi z boğom! dediler"**.

Tarihden me'lûmdur ki, IX-X. esrlerde Oğuz Dövleti'nin şimâl serhedleri Volgaboyu düzenliklerine çatmış, be'zi Oğuz tayfaları Kiev Rus Dövleti ile ittifagda olmuştur. Hemin nümûnenin mezmûnu bir Oğuz el-obasından didergin düşenden sonraki geriblik, peşmancılıg ve me'yuslug duyguları ile aşılansa da, kifâyet geder sürekli birge yaşayış tecrübesini eks etdirir. Ancag meselin Oğuzlar'ın şergî, yahud cenubî-gerbî Slaviyanlar'la teması mehsûlu olduğunu degig söylemek çetindir.

8- **Oğuznâme**'nin nâdir faktları dil tarih ve folklorşinaslıg tedgigâtları üçün benzersiz örneklerdir. Bu sepkide abîdenin nüvesi olan gedim leksik gattaki vâhîdler husûsile dikketi çekir. Tesadüfi deyil ki, müasir neşrlerdeki paremilerde rast geldiyimiz goca, baba, garı, igid, oğlan kimi ümûmişlek sözler **Oğuznâme**'deki arhaik me'nâ çalarlarını (kişi, yahud er, ata, arvad, cavan, uşag, yahud oğlan uşagı) artıg itirmişdir.

Oğuznâme'nin dilinin gedim zamanlara çekip aparan hüsûsiyetler Oğuz dilinin statüsünü tesevvür etmeye imkan yaradır. Bunlar aşağıdakılardır:

a) Be'zi Türk sözlerinin Oğuz diline mehsus fonetik variantlarda işlenmesi; (mes.: ayıg (ayı), arg (arh), gaz (gar), (gızlıg) (gıtlıg), gorug, yahud gorag (gora), kösek (kösöv), umız (ümid) v.s.

b) Be'zi sözlerin mürekkebden sâde (besit) struktura doğru inkişâfına gederki formalarının varlığı; mes.: bilegü (bülöv), buzağı (buzov), gırağu (gırov), yitiklü (itkin) v.s.

c) Be'zi söz köklerinin (bunların bir gismi arkaikleşip) müasir dildeki veziyetinden fergli ve geniş mezmunda elâve grammatik me'nâlarda işlenmesi; mes.: **buymak** (buzlamag), **gab** (gabık), **gabmak** (gab amag örtmek), **gızmag** (gızartma), **ögmeg** (öyrenmek), **çıgmag** (çıharmag) v.s.

d) Fe'li sifetde morfoloji cehetten arhaik **-duk, -dük** şekilcisinin işlenmesi ve başga me'na çaları ifade etmesi; mes.: **"Taş goptug yerde ağır olur", "Görmedüge küpe tan gelür", "Yenmedik aşa dua gılınmaz", "Toğmadıg oğlana ad goma"**.

e) XI-XIII. esr Türk yazılı abidelerinin (M. Kaşgarlı'nın **Divan-ı Lügati't-Türk** , E. Yüginegi'nin **Hibetü'l-Hegaig**, Ali'nin **Gisse-i Yusuf**, XII-XIII. esr Orta Asiya **Tefsir'i** v.s., hemçinin **Kitâb-ı Dede Gorgud**'un leksikasında spesifik Türk Lûget tebegesi kimi tanınan vâhidelerin tez-tez müşâhide olunması. Mes.: **Garağu** (kôr), **agınçı** (hücum eden, talancı), **ağmag** (ucalmag) yükseğe galhmag), **alnında** (önünde), **bagır** (mis), **ban** (ses, avaz), **bun** (derd, keder, musibet), **bunalmağ** (müsibete düçâr olmag, derde düşmeg), **gayramag** (fikir çekmek), **gıyu** (ses, hay-küy), **gu** (dedi-kodu, şaiye), **gulağuz** (beledçi), **evermek** (evlendirmeg), **ergen** (evlenmek vahtı çatmış, nişanlı oğlan), **esen** (sağ-salamat), **ilmek** (getmek), **iss** (yiye, sahib), **yanğu** (eks-seda), **yarag** (hazırlıg), **yed** (yedeg), **yen** (paltarda golun ele yahın hissesi), **yelim** (yapışgan), **yoğurt** (gatıg), **yund** (gulan, vehşi at), **yum** (algış, heyir-dua), **yumış** (iş, tapşırıg, gullug), **keleci** (söz), **sasılıg** (kâfir yemeyi), **semirmeg** (kökelmeh), **sındu** (gayçı), **tan** (heyret, teeccüb), **toy** (sevinç, şâdlıg), **ud** (abır-heyâ), **taş** (hariç, haricî, görkem), **uz** (yahşi, keserli, te'sirli). v.s.

Kitâb-ı Dede Gorgut'un dili üçün seciyyevî olan **"Evli evine geldi", "Yolcı-yolıgçı", "Çoban-olıg", "Başın yarağın görmeg", "Yumuy oğlan"** ifadeleri **Oğuznâme**'de de eyni menâda işlenmiştir. Sonucu ifade husûsile maraglıdı. **Kitâb-ı Dede Gorgud**'un **Deli Dumrul Boyu**'nda Dresden nüshesi,

seh. 160 Ezreyıl özünü **yumuş oğlan** adlandırarag, **buyrug gulu, Allah'ın tapşırığını yerine yetiren hidmetçi** hesap edir. **Oğuznâme**'deki bir meselde Ezrayıl'a evfemistik işâre edilerek deyilir: **Yumuş oğlanın eglendügi heyrdür**

Oğuznâme'de **ecdad, esil-nesil, tayfa** me'nasında işlenen **ör** sözü, neğme ohumag me'nâsında ırlamag/ **yıramag** fe'li **derman** me'nâsında **em** ve **dava-derman** me'nâsında **em-sem** goşa sözü gedim Türk leksikasını temsil eden nümûnelerdendir. Ve demek olar ki, Azerbaycan dilinin başga yazılı abidelerinde nezere çarpmır. Hemin sözleri gösterilen me'nâları M. Kaşgarî lûgetinde de vardır.

Oğuznâme'nin **"Yad ferişteden biliş albız yegdir"** meselindeki **albız** sözü de eski Türk mifologiyası ile bağlıdır, **al avradı, albasdı, şer ruh** me'nâsında işlenip (bah.: A Acalov, M. Novruzov, *" Al tapınışı ve onun izleri"* **Azerbaycan filologiyası meseleleri**, I. burahılış, **Elm** 1983, sh. 247-259.)

Ümûmiyyetle ilk defa ayrıca kitâb şeklinde burahılan **Oğuznâme**'de araşdırılmalı, öyrenilmesi metlebler çohdur. İndiki halda, tarihî imlâsına tohunmamagla, lûget ve be'zi hirda şerhler-geydlerle neşrinden sonra bele, o giymetli bir define olarag galır.

Elyazmanın metni neşr edilirken atalar sözü ve mesellerin Ereb elifbasındaki herflere uygun sırası sahlanır. Be'zi nümûnelerde ohumayan sözlerin, yahud vulgar kelimelerin yerine nögteler goyulup.

Ümidvarıg ki, halg müdrikliyinden nur alan Oğuz atalar sözü ve meselleri hem geniş ohucu kitlesi, hem de mütehessisler terefinden reğbetle garşılanacagdır.

SAMED ALİZADE

- A -

1- ....Aheng olmaz.

2- .... gatlanur.

3- ....

4- .... sefâsın ......bilür.

5- .... kişiye düşmendir.

6- ....göricek........galgar.......aşağı sargar.

7- Abdal ol, seni gören delü sansın.

8- Ac ile dost olayım dersen, garnın doyur.

9- .... ne oyunu var?
Aç tavug kendüyi tahıl bazarında görer.

10- Acın işi onmaz.

11- Acıyan eşek atdan keçer.

12- Aç esner, âşıg gerinür.

13- Aç eve gelür, yalıncıg yabana geder.

14- Aç gatıg istemez.

15- Aç kimünle gerekse, savaşır.

16- Aç ol, dinç ol.

17- Aça külbe segirden etmek yegdir.

18- Açıg ağız aç galmaz.

19- Açın könli böyük olur.

20- Açın könlü toyarsa, gözi toymaz.

21- Açla işleme, togla depertme.

22- Açlıgtan ölmüş kimse yog.

23- Açlığı yoksul çeker.

24- Açmadın.....gorgar.

25- Ad altında er ölür.

26- Ad işler, işi sen işlemezsen.

27- Adam eksigligi güç olur.

28- Adam ganda ise, gedem andadır.

29- Adam oğlanı itcanlı olur.
İşte diş debende ölür.

30- Adam oğlanı goyun kibi olur.

31- Adam oğlanın eli gövherdir.

32- Adam oğlanına ne issi yarar, ne sovug yarar.

33- Adam oğlunun garnı otuz hücredir.
Encir hücresi üceredür.

34- Adama eyilik yaramaz.

35- Adama eyilik yeter.

36- Adamun eti yenmez, derisi geyilmez.

37- Adem oğlanı yaşadıgca canı tatlu olur.

38- Ademi var, gızıl alma nagşıdur.
Ademi var, hayvan andan yagışıdur,
Ademi var, söhbetinde baş yiter,
Ademi var, söhbetinde can biter.

39- Adın ruspi olsa, etmegin gurı yem.

40- Adlu kişi adından gorgar, adsız kişi Tanrı'dan gorgmaz.

41- Aftan olsun, oftan olsun.
Dek oğlana gaftan olsun.

42- Ag agça gere gün içün.

43- Agça candandır.

44- Agçalu cahilden..........tanişmend yegdir.

45- Agçacığın var iken *"dobra yunag"* (=hoş geldin) dediler,
Agçacığın yediler, *"Poydi z bogom"* (=Allah'a emanet ol) dediler.

46- Agçan eyüye ver, yavuz seni görmesün.

47- Agçan ile dükkân senin.

48- Agçanın yüzi olmaz.

49- Agçayı tavara ver, assıyı Allah'dan um.

50- Agil anılar, ahmag tanılar, garağı sanılar, öneki bara yeyir.

51- Agsag yürügen olur.

52- Ağ ata binme, oğlan bege gullug etme.

53- Ağ goyunı görenler içi dolu yağ sanur.

54- Ağaç ata binenin övreti boş olur.

55- Ağaç gurdunı hasar hayından herab olur.

56- Ağaç gurur, dövran dönür

57- Ağır basıcag yeyni galgar.

58- Ağır başlu olanın hörmeti ziyâde olur.

59- Ağır galgınca yeyin uçar.

60- Ağırlayanı ağırlarlar.

61- Ağırlıg iki baştandır.

62- Ağlama ölü içün, ağlagıl delü içün.

63- Ağsağ at galur, yağır at semirür, yürüyüşi tatlu olur.

64- Ağun adı var, garanın dadı var.

65- Ahır zamanda andügin kişi çığa gele.

66- Ahır zamanda atalar dururken oğullar söyleye, analar dururken gızlar söyleye.

67- Ahır zamanda egri ağaç galmaya, sabah ola;
Tana-tolubı galmaya, öküz ola;
Dere-depe galmaya, tarla ola.

68- Ahır zamanda gardaş gardaşı sevmeye, ahır ayrıla.

69- Ahşam bazarı sabaha yumdur.

70- Ahşam olsa yat, sabah olsa get.

71- Ahşamadek yoldaş olacağa guşluğadek göymek gerek.

72- Al ile arslan tutulur, güç ile köçen tutulmaz.

73- Ala garğada alımım olsun, alınmazsam, ölümüm olsun.

74- Alan satandan umar.

75- Alçag eşek yükletmege golaydır.

76- Alçag yerde depecik kendüzini tağ sanur.

77- Alçag yerde yatma, seni alur.

78- Aldanarsam aldanayım, tek gedemüm gutlu olsun.

79- Alet işler er ögünür.

80- Alım ile borç ödenmez.

81- Alış oğlu verişdir.

82- Allah-Allah demeyince işler onmaz.

83- Allah işin bilür.

84- Allah işler, kenez öler.

85- Allah öldürmediğin kimse öldüremez.

86- Allah sağ gözi sol göze möhtac eylemesün.

87- Alan satandan umar.

88- Allah Tealâ gullarını gaşıg bir düşmen şerrinden saglasun.

89- Allah yüzi yohsullugın göstermesün.

90- *"Allahu alem ve ehkem"**.

91- Alma saruyı, satma saruyı, meğer tavarun gulağı ola.

92- Almag golay, vermek güçdür.

93- Altmışa çıgmış sıpa kibi sorutma erkek.

94- Altun eli bıçag kesmez.

95- Ana giymetin tana bilür.

96- *"Anam ruspidir"* demiş kimse yog.

97- Anarı oyna, beri oyna,
Bölmeceden geri oyna.

98- Anasın gör, gızın al, gıyısın gör, bezin al.

99- Andıran anıg, gurbağa tanıg.

100- Anız basdın, gar basdın.

101- Anun kim derdi var, derman anundur,
Anun kim sidgi var, imân anundur.

102- Aralayıcıya yara eksik değil.

103- Arayışın go, revişin gör.

104- Argalı köpek gurt dutar, argasız köpek çiginin oynadur.

105- Arğ arınar, ad arınmaz.

106- Arığın.....uzun olur.

107- Arığın toyı bitmez.

108- Arif isen bir gül yetir, hoyrad isen, gir bahçaya.

108/A- Arifsen bir gül yetir, hoyradsan yüklen yüri.

109- Arif ol, suyı talib iç.

110- Armud devşirme, isteyüp alursan.

* *Allah en iyi bilen ve hükmedendir.*

111- Arslan olursa dehi, bir kişi bir şehere neylesün.

112- Asıl azmaz, sağ yemez.

113- Aslında olan toynağında belirdür.

114- Aş tuz ile, tuz uran ile.

115- Aşçının ögi, gıssa beg sonı.

116- Aşına göre gerek duası.

117- Aşig arsız gerek.

118- Aşığa sinek âvâzı saz gelür.

119- Aşığın varlığı heyâldır.

120- At binenindir, gılınç guşananındır.....

121- At bulunar, eyer bulunmaz.

122- At düşürdügi vagt timar gerekdir, köşek düşürdügi vagt timar gerekdir, eşek düşürdügi vagt gazma gerekdir.

123- At evden olıcak ögdül olmaz.

124- At gırg gırav eyimde toyar.

125- At kimin, ... kimin.

126- At muraddır.

127- At yerine eşek bağlama.

128- Ata-ana verdiği könüllü, Tanrı verdiği doyumlugdur.

129- Ata bagma, cana bağ,
Gir, könül içindeki sultana bag.

130- Ata binmek can üstünde can beslemekdir.

131- Ata ne menzil?

132- Ata sen'eti oğula mirasdır.

133- Atalar *"at galdı"* demişler, *"golaydı ola"*, demişler. *"At uçdı"* demişler, *"turıydı ola"* demişler. *"Er galdı"* demişler, *"tul övret oğlıydı ola"* demişler. Atalar *"düşman geldi"* demişler, *"al atlu alnında sagaru gılınclaşsun"* demiş.

134- Atalar aytmış: *"Heg Tealâ müselmanların gurbette hestelıgdan ve yiğitlikde ölümden ve pirligde yohsullugdan saglasın.*

135- Atalar *"Babam öldi, iş başına düşmüş"* demişler, *"anam ödi, öksüz olmuşsan"* demişler; *"oğlum öldi, yüregine og togunmuş"* demişler, amma *"gızım öldi, hereden gurtulmuşsan"* demişler; *"övretim öldi, döşegin yenilenmiş"* demişler.

136- Atalar sözi Gur'an'a girmez, amma Gur'an yanınca yalınlayın yalışur.

137- Atalar sözin dutmıyan yabana atılur.

138- Atası ölen öksüz galmaz, anası ölen öksüz galur.

139- Atda ayag gerek itde guyruk gerek.

140- Atdan düşen ölmez, eşekden düşen öler.

141- Atı arpasıyla talaşdurma.

142- Atı dostun kibi besle, düşmanın kibi bin.

143- Atılan og yene dönmez.

144- Atın küçügin al, böyügi su geçmege gerek olur.

145- Atına binüp atın arayanlardan olma.

146- Atlar depişse, arada eşek ölür.

147- Atın seven bir avuç eksik verer.

148- Atun yüksegin al, şayet çayı binüp keçmelü olasan.

149- Avâreler yeri meyhânedir.

150- Avcı, agıncı arsız gerek.

151- Avınmag arpaya-buğdaya yaraşur, ezecığı assıdır.

152- Ay var iken yıldıza ne minnet?

153- Ayag gabı dar olıcag cehan genliği neylesün.

154- Ayağa eşg yolunda çalı ilmez.

155- Aydınlıg olmayınca kişinin bindiği atmıdur, eşekmidür me'lüm olmaz.

156- Aygır alma, eyü dostunla düşman olursan: yunduna ister vermezsen.

157- Ayı gör, oruç dut, ayı gör, bayram et.

158- Ayıg-oyug, delü-tolu.

158- Ayığ ayığa irmez.

159- Aylığ oturma, aylığ işle.

160- Ayun ağıllansa, ağılun böyüt, gün ağıllansa, guyun böyüt.

161- Ayundan gaçup, donuza uğrama.

162- Az gazan, çog yey.

163- Az olsun.............(?)

164- Az sedege çog belâ savar.

165- Az söyle, uz söyle.

166- Az teme çog ziyan eder.

167- Az ver, çoğ yalvar
Arığın toyı uzar.

168- Azacıg aşım, govğasız başım.

169- Azı bilmeyen, çoğı heç bilmez.

170- ....da.........anana da.......

- B -

171- ....basdıgça iyir.

172- ....değil deden...........

173- Bahadır oldur ki, kendü nefsini öldüre.

174- Bahıl uçmağa girmez.

175- Bag bagışın, al alışın.

176- Bal demekle ağız tatlu olmaz.

177- Bal tutan parmağın yalar.

178- Balater ez siyahî reng-i diger nebâşed*.

179- Balıg balığı yer, balıgçı ikisini bile yeyir.

180- Balıg ne deklü suda ise iki gözi tışradadır.

181- Balığa bıçag yog.

182- Balığın başı simizin tatlu olur.

183- Balığın ömri sudan çığıncadır.

184- Ballu bayır, bağlı garır.

185- Balta salan yanında turmagdan anasın.....yanında durmag yekdir.

186- Basılan güreşe doymaz.

187- Baş gedicek payidar olmaz ayag.

188- Baş gonaglu gerek.

189- Başa yazılan gelür.

* *Garadan da katı başga renk olmur.*

190- Başına gelen başmagcıdır.

191- Başına sanduğun ile dehi anı san.

192- Başında dövleti yogdur ol kişinin kim gopduğu yerde gala.

193- Bay gaftan geyse, gutlu olsun, deyerler, yoksul gaftan geyse, *"Ganda buldun?"* -deyerler.

194- Bayguş vîrâneleri sever.

195- Baylığa iyeven kişi yohsulluğa tez irer.

196- Bayramın gullığı çoğ olur.

197- Bazar algışlu bazardır.

198- Bazar bazara irmez.

199- Bazar elin bazarıdır.

200- Bazar iyvedi (?)........gerekmez.

201- Bege verme, paşaya ver,
Eyere verme, gaşaya ver.

202- Begi el yavuz eder, gışı yel yavuz eder.

203- Begler heşmi Tanrı heşminden artıgdır.

204- Beglere inanma, soya (suya) tayanma.

205- Beglerle keşir ekenün yoğunı.......geder.

206- Behşiş beglerde olur.

207- Behşiş behşiş gerek, satu satu gerek.

208- Belâ çekmeyince bal yeyinmez.

209- Ben ne vagt ölürsem, gıyâmet ol gün gopar.

210- Ben utanınca sofram utansun.

211- Bereket ahır zamanda ya ulu şeherde, ya ulu dağlarda gala.

212- Besle it enigin, ahır baldırın yırtar.

213- Besleme gargâyı, ahır gözün çıgarır.

214- Beş barmag düz degildir.

215- Beş de beş, beş bucug da beş.

216- Beşini sanan iletmez eşgi başa,
Selâmet gözleyen varmaz savaşa.

217- Bez gogsa, issi burnına tez gogar.

218- Bilmedügin söyleme

219- Bilmedügün kişiyle yoldaş olma.

220- Bilmeze bulut yükdür.

221- Bilmezem demek can golayıdır.

222- Bilindügi yerde at geribdir, bilinmedügi yerde er geribdir.

223- Bilür bilür biliri, bilmez ne bilür biliri?

224- Bilmezsen bir bilürden sor.

225- Bin aşçı, bir başçı.

226- Bin atın var ise, enişde in, bir atın var ise yoguşda bin.

227- Bin çalmagdan bir kerre.....yegdir.

228- Bin çugullu bir çıplağı soyamaz.

229- Bin düşmen çogdur.

230- Bin eyü........illerü girmezsen.

231- Bin garğa ötmekden bir şahin ötdügi yegdir.

232- Bin goyunlu babadan bir yaz küsüklü ana yegdir.

233- Bin gör bir al.

234- Bin haramdan bir helâl yegdir.

235- Bin yıl yarag, bir gün gerek.

236- Bin il yerde yatan bir duaya möhtacdır.

237- Bin il yerde yatmagdan bir kere Peygamber'e salavat getürmek yegdir.

238- Bin me'ni, bin me'rifet bir pazlamac gatında mat olur.

239- Bin ölü, bir kes.

240- Bin selâm-aleykden bir aleyk-es-selâm yegdir.

241- Bin söyleyen ölmüş biregü etegile.

242- Bin tanıgdan bir igrar yegdir.

243- Bin tedbiri bir tegdir bozar.

244- Bin veresiden bir negd yegdir.

245- Binar başından bulanar.

246- Binarı başından evle.

247- Bindüklü bindügi Burag sanır.

248- Bine bir söyle, bire bin söyleme.

249- Binin gör, birin al.
250- Bir acı bin belgilü soymaz.
251- Bir ağaçdan oglug da cıgar.........da çıgar.
252- Bir alma bin agçaya olursa, gabın soy; bin hiyar bir agçaya olsa, gabın soyma.
253- Bir almayı dögdür enince hezar garış.
254- Bir ata toguz oğul besleyer, amma toguz oğul bir babayı besleyemez.
255- Bir bilürden gorg, bir bilmezden gorg.
256- Bir bilüre tanış, bildügün işle.
257- Bir çalımla ağaç kesilmez.
258- Bir egl gangı birine yetişsün.
259- Bir evde ki köle-garavaş olmıya, ol evin bereketi olmaz.
260- Bir gaşıg gan bitirdügin derilün eller bitürmez.
261- Bir gör görüş, bir gör biliş.
262- Bir günlüğe tavşan derisi de gatlanur.
263- Bir günlük beglik de beglikdür.
264- Bir işi goymayınca bir iş bitmez.
265- Bir işi iki eyleme.
266- Bir kişi kim at segirde, kendüyi salaca bilsün.
267- Bir kişi kim gemiye bine, kendüyi teneşir tahtası üstünde bilün.
268- Bir kişinin adı çıkıncayadek göni çıgar.
269- Bir nezer bin nezer.
270- Bir oynaşu ağlar, iki oynaşu ağlar, toguz oynaşı ağlar.
271- Bir söyle, bir eşit.
272- Bir söylemek toguz çeynemekden gour.
273- Bir sürçin atın ayağın kesmezler.
274- Bir taş ile iki guş urulmaz.
275- Bir tavuğun başı sedegesi bir yumurdadır.
276- Bir tilo bir eyüye irgirir.
277- Bir *"yemezin"* deyenden gorg, bir *"oturmazın"* deyenden gorg.

278- Birden bine sebeb olur, bir geherin bir lütfi olur.
279- Bire yeten ikiye de yeter.
280- Biregü..........gerdege girme.
281- Biregü eli yüzünde olmasun dersen, dilini tut.
282- Biregü ipile guyuya girme.
283- Biregü sözin biregüye demek golay olur.
284- Biregü tauşanı biregüye böyük gelür.
285- Biregü yumruğın yemeyen kendü yumruğın bozdudağın sanır.
286- Bireginün beş agçalıg yayın çekmekden beş yüzlig gılıncın çekmek yegdir.
287- Birlü binliye küsememiş.
288- Bitmez iş olmaz.
289- Boğaz Tanrı yarlığasın demez.
290- Boğaza haman yumrug yaramaz.
291- Borcun yoğ ise, boyın ol.
292- Borç başdan aşıcag yenen gaz ile tavug olur.
293- Borç eyü güne galmaz.
294- Borçlu ölmez, benzi sararır.
295- Borçluyı alımlu udar.
296- Borçsuz yohsul begden yegdir.
297- Bostancıya kelek satma.
298- Bostancıya tarhun satma.
299- Böyük başın böyük ağrısı var.
300- Böyük donanınca dügün tufagı savılur.
301- Büyük garğa ne öterse, küçük garğa anı öter.
302- Böyük keçilenice deke-keçinin canı çıgar.
303- Bu gün yarına irmez.
304- Bu günün yarını var, yarının bir hoş güni vardır.
305- Bu meseldir ki, eşek başsız.......olmaz busitan.
306- Bu şimdiki zemâneye gül yaramaz, diken olar,
Eriyle dost oluban, övreti.......yarar. (Beyt)

307- Buçug gile tahıla ne iki gözlü değirmen gerek?

308- Buçuğa kömme parasın vermezler.

309- Buçuglu armudun ne sapı-supu?!

310- Budaglu ağacı urcasına sürme.

311- Budur ganun ki, sevdiler seveni,
Könülden savdılar gözden savanı.

312- Buğday etmek yoğ ise, buğda dilün de mi yogdur?

313- Buğday etmeğine ne gatıg?!

314- Buğdayı gonşuna sat, çöreğin bile yeyesen.

315- Bulanıg suda boy verme, boyun irmez.

316- Bulduğunca butama

317- Bulut yelkene sığmaz-girmez.

318- Bulutlu günde könül garadır.

319- Bun deminde gaçmag da erlikdendir.

320- Bun deminde gapuyı yar, odun olsun.

321- Burun yüzden düşmez.

322- But gısmagla.........tar olmaz.

323- Butrag diküp buğday umma.

324- Buynuz umup, gulagın çıgma.

325- Cahil vagtsız horus kibidir.

326- Calag etmek el zehmetidir.

327- Can benim canımdır.

328- Can bustanda bitmez.

329- Can ezizdir.

330- Can golayın kehel bilür.

331- Cân-ı câhil be sıhhet-i erzânî*.

332- Can yüki ağır olur.

333- Cehâlet bir belâdır, her yanadan işin sarpın gözedir.

334- Cehan içinde her eşya sebebdir,
Sebebsiz nesne yogdur, bu acebdir?

* *Cahilin canına ucuz (deyersiz) sağlamlıg nesib olsun.*

335- Cemiri bir söyleyince golaylar, iki söyler.

336- Cemrinin oğlı on iki olur, ğeninin atı on iki olur.

337- Cevahire kûf yapışmaz.

338- Cömerd elin kesme.

339- Cömerd logması behâne iledir.

- Ç -

340- Çağa yavrının ağzı böyük olur.

341- Çağlı gözeller garımaz.

342- Çapalag guş yuvasını kendü bozar.

343- Çapalayan tez........ olur.

344- Çapuk guş iki ayağından tutulur.

345- Çekişmeyin dersen, ödenc agça ver.

346- Çeri çoğlığı..........(?) gıt eyler.

347- Çeyne-tükür yoldaşdan galma.

348- Çeynedügüne güvenme, yütdügüne güven; yuttuğuna güvenme,
.................güven

349- Çıgmadug cana umız vardır.

350- Çırag dibi garanu olur.

351- Çırağın yağı çog olicek yanmaz.

352- Çig bişince pişmiş Heg'ge irer.

353- Çirkine gözel desen, guyrug bular.
Gözele çirkin desen, dodag yalar.

354- Çoban ata bincek kendüzini bek sanur.

355- Çog agçadan çog dil yegdir.

356- Çok ağlayan ulusın bulmamışdır.

357- Çog etmegi öksüz ögüne go.

358- Çog gezen çog görer.

359- Çog gülen çog ağlar.

360- Çog ögülen çürük çıgağan.

361- Çog sevdügüne çog varma.

362- Çog sevme, usanırsın.

363- Çog söylemegde fayda olaydı, gıssehon aydardı.

364- Çog söyleyen çog yanılur.

365- Çog söz Guran'da yaraşır.

366- Çog taş galdıran ya yılana, ya çayana uğrar.

367- Çog yaşayan çog bilmez, çog gezen çog bilür.

368- Çog yemek heyvan sifetidür.

369- Çomag uçmagdan çıgmışdır.

370- Çon günah est, bar-i kebir est*.

371- Çölmek çölmeke köti gara der.

372- Çöregin uzalduğu yegdir.

373- Çörek ögüci olma.

374- Çün oldı adın Reşid, bir söyle, bir eşit.

375- Çün yoldaşın simiz sevmez, sen gir yüyir garasına, sonra semiz sana galur, kimse girmez arasına.

376- Çünki öğrendin Farsı,
Getdi dinin yarısı,
Çünki öğrendin Erebi,
Getdi dinin herebi.

377- Çürük baglanın kôr alıcısı olur.

- D -

378- ....

379- Dânişmendin lânusellimi, aşıglarun iyvallası, sûfilerin "heyr ola" sı dükenmez.

380- Dânişmendin sermâyesi kitabdır.

381- Dânişmendler vermek sevmez, almag sever.

382- De'vet var, çomagdan artıgdır, de'vet var, uçmagdan artıgdır.

383- Değirmenci gızlıg görmez.

* *Bir halda ki, günahdır, yükü büyüktür (ağırdır).*

384- Değirmende unluğın süpürünce hırman yerinde süpürgen bir artıg çal.

385- Değirmene geden un ügüder, evdeki növbet sayar.

386- Dek duranın devece assısı vardır.

387- Delü andığın ayıdar.

388- Delü alaca sever.

389- Delü başın ayağı geribdir.

390- Delü delüyi sever, dânişmend uluyı sever.

391- Delü uslanınca uslu işinin bitürer.

392- Delüden uslu heberi al.

393- Delüklü taş yerde galmaz.

394- Delünün udlu bildügi anası.......

395- Delüye............desen............

396- Delüye bağ neylesün, eşeke bağ neylesün.

397- Deliye deper de, varsın, ol dehi sana sapardur.

398- Delüye ne öğüt ver, ne gagısun.

399- Delüye ne..........ne.........

400- Deliye öğüt versen, *"tiken irişmedik benümle"* deyer.

401- Delüyi gagıtma, azır.

402- Delüyi zencir usladur.

403- Deniz olup taşma,
Elünden gelmeyecek işe tolaşma.

404- Denizdeki balığı satma.

405- Denize köpri yo.

406- *"Dervişlige varanla dur, demişlerdir, gelenler bizden öndin ki, gulag aşig olur gözden öndin!"* deyen eşidür.

407- Dervişlik birdir, iki değil,
Degmeler çekmez yüki değil.

408- De'vâcın dânişmend ise, yardımcın Allah olsun.

409- De'vâyı eşek kibi sürmek gerek.

410- Deve çökicek yer bulur.

411- Deve gördün mi deseler, köşegin de görmedim di.

412- Deve ne böyük, gulağı ne küçük.

413- Devede gulağına gane'ol.

414- Deveye binüp yara basma.

415- Deveye bürc gerekse, boynın sunsun.

416- Deveye diken yarar, övrete.........

417- Deveye ne'l yog.

418- De'vi garımaz.

419- De'viye me'ni, aşige nişan gerek.

420- Devlet aytmış: *"Döletsize devlet olaydım"*, dövletlüden gaçup gurtulımazın.

421- Devletsizin evinden devletlünün yurdı yegdir.

422- Dil bazarı.......................?

423- Dil dilden galmaz geri.

424- Dil ögünde yoguş olmaz.

425- Dilencinin yüzi gere torvası toludur.

426- Dilersen alemde dinç olasan,
Ne veresiye veresen, ne ödenc alasan.

427- Dilkü inine sığmaz, guyruğına gabag asar.

428- Dilsüzden peltek yegdir.

429- Dilün gemügi yog.

430- Dinsüze dinin bildürmek öksüze ton geyürmek kibidir.

431- Diriligünde ölüm yarağın eyle, sağluğunda hestelıg yarağın eyle.

432- Dişi arslan da arslandır.

433- Dişiler bustan kibi olur.

434- Dişinin yedi yerde çırası yanar,
Birisi soyunsa, birisi yanar.

435- Divâneye gelem yogdur.

436- Dost başa bagar, düşmen ayağa bagar.

437- Dost-dost, müamile rast*.

438- Dost eskiyincek Tanrı yenisini verür.

* *"Müamile (selem) doğrudur" Muasır dilde tehmini garşılığı "Dostlug öz yerinde, selem (faizle alınan pul) öz yerinde.".*

439- Dost divarı yog, goz ağacından gapusı var.

440- Dost gelmeyince yaramasa satılma.

441- Dostlug savaşmayınca berkişemez.

442- Dostlug varduğunca berkişür, meger içinde çürüglügi ola.

443- Dostun eskisine, hemmamın eskisine, sücinin eskisine nesne irmez.

444- Dostun ile ye-iç, satu-bazar eyleme.

445- Dostun rizgin düşman kibi ye.

446- Dostun yoğ ise, düşmenin de mi yog?

447- Dostuna ödenc agça verme, istedügün vagt mehebbet migrasla kesilir.

448- *"Dov"* demege tovdag gerek.

449- Dögülmek eşege yaşarur.

450- Dölengice künde tagsan toğan olmaz.

451- Dönen övret, -sapan keçi

452- Dört mezheb, beşinci kötek.

453- Dövlet degilmi garıya, -yiğit yanınca yürüye?!

454- Dövlet geza yanındadır.

455- Dövlet kime yâr olsa durur.

456- Dövlet olmayınca başda...............(?) gaşda.

457- Dövlet yegdir egilden-usdan dehi,
Dövlete göre biter bağla bustan dehi.

458- Dövletlü evin gonuği-goyuluşı gelür.

459- Dövletlü evin tütüni eksik olmaz.

460- Dövletlü kişinin övreti ölür, dövletsiz kişinin eyreti ölür, belke kendü ölür.

461- Dövletlüden yatlulug gelmez.

462- Dövletünün evi tütününden bellüdür.

463- Dövletsize kendü belâsı yeter.

464- Dövletsize kimse dövlet olmaz.

465- Dövletsizin oğlı olmagdan dövletlünün gulı olmag yegdir.

466- Duacıdan duayı armağan um.

467- Dügün aşı borçdur.

468- Dügün domrovsuz olmaz.

469- Dügün issi iyümez, düginci eyür.

470- Dügünde devlet keçer, bayramda yügrek keçer.

471- Dün uzunun pasiban bilür.

472- Dün geribindir.

473- Dün ile yolda geden, sabahdan garnın toyuran, oğlan iken evlenen, rumî övret.......... aldanmaz.

474- Dün ile yürüyen sabah sevinür.

475- Dünya girse araya,
Gul gaçan tapuya yaraya?..........

476- Dünya üçün oda düşüp yananın
Su yerine ganın içer ruzigâr.

477- Dünyada ölüm olmasa, adam adam etin yerdi.

478- Dürlü yalanın adını eşg gomışlar
Eşgi çeken kişiler dostu helvet bulmuşlar.

479- Düşde dögür // dügün ağırdur.

480- Düşi górende degil, yorandadır.

481- Düşman gözi kôr olur.

482- Düşmanını senden yegin gör, alta çagarsa, senin dövletün.

483- Düşmenin güni sağışlu olsun.

484- Düşmenin işi başlanmasun, başlanıcag tez temam olur.

485- Düşmenin ömri gar ömri kibi ola.

486- Düzenlik ganda ise bereket andadır.

- E -

487- Ebleh çekişgen olur.

488- Ebleh kâhal olmaz.

489- Ebleh sagalın sığar.

490- Ebleh tasadan ölür.

491- Ecele şeytandadır.

492- Ecelle ecelli söyleşer.

493- Ecelsize ölüm yog.

494- Egri agaç yöneligin gomaz.

495- Egri-bügri yol toğrulur.

496- Egri otur, toğru söyle.

497- Egri toğrulmasa, ogçı........yerdi.

498- Ehi ocağı küllü olur.

499- Eken biçer, gonan köçer.

500- Ektilükde sitâre gerek.

501- El atduğı daş uzag geder.

502- El boylu-yohsullu olur.

503- El delülü, uslulu olur.

504- El, delüsin aldatmaz.

505- El dutduğı gabagcag hasil olmaz.

506- El elden üstündür.

507- El-elhelâl.

508- El eli yuvur, iki el yüzi yuvur.

509- El eybin sana söyleyen, senin eybini de ele söyler.

510- El garağuyı ensesinden bilür.

511- El içinde gatı söyleme, divar ardında gulag olur.

512- El içün ağlayanın gözi yaşı dügimez.

513- El içinde itün guyruğın kesme.

514- El ile çözüleceği dişine bıragma.

515- El ile gelen belâ bayramdır.

516- El ile gelen gere gün dügündür.

517- El ile goduğun elli yıl durur.

518- El keçdugi köprüden sen de keç.

519- El ögüne kim keçer.

520- El serrafdır: eyüyi-yatluyı bilür.

521- El yelimlü bitiyi ogur.

522- Elde söz çog olur.

523- Ele uyan övretin boşar.
524- Eli kendüne usatma
525- Elün ağzı yıprağ olur.
526- Elün ağzında mercimek ıslanmaz.
527- Elün aşda iken gözün işde olsun.
528- Elün dilini kimse tutmaz.
529- Emânete binen tez ener.
530- Eme-seme inanma, emsiz-semsiz de galma.
531- Enişden yoğuş yegdir.
532- Enişsiz adam Meşed'e de yeter.
533- Enmedigin yere çıgma.
534- Er başından bun geder, tağ başından tuman geder.
535- Er bunalmayıncag merd irmez.
536- Er de düşer gere behte, övret de düşer gere behte.
537- Er dövleti er öldürer.
538- Er er gerek, övret övret gerek.
539- Er erden gaçıcak garavaş olur.
540- Er eri sınar, münâfig Tanrı'yı sınar.
541- Er esen gerek, eyer atı helâk eder.
542- Er ganda otursa, sedr oldur.
543- Er gara gerek, at turı gerek.
544- Er garar, könli gararmaz.
545- Er geder, adı galur.
546- Er gelse gıyu artar, övret gelse, gu artar.
547- Er gereden gorgar, övred agdan gorgar.
548- Er geyretçün toğar.
549- Er gogusı elden ele geder.
550- Er hesteliği yohsullıg nişanıdır.
551- Er legebile anılır.
552- Er olan, evde oturmaz.
553- Er olan rizgin taşdan çıgarur.

554- Er oldur, dura; durana var.
555- Er oldur ki, bun deminde buluna.
556- Er oldur ki, yüzi suyın satun ala.
557- Er ondur, toguzı tondur.
558- Er oyunı üçedekdir.
559- Er ölmüş, ganun ölmemiş.
560- Er tavarı açıg gerek.
561- Er tayıya benzer, it ataya benzer.
562- Er ünlü övret udsuz olur.
563- Er yapışından bellidür.
564- Er yumuşağın er yer, ağaç yumuşağın gurd yer.
565- Ere bir hüner yeter.
566- Ereb toyunca yeyir, Türk ölünce yeyir.
567- Erenler dağa yürü demiş, yürüyememiş, kendüleri yürümiş.
568- Erenler negde dua gılmışlar.
569- Erenlere eşik ara iş me'lumdur.
570- Erenlerin ardı, ögi bir olur.
571- Erenlerin hercine, övretlerin emeline, oğlancıgların sevinmesine bayram demişler.
572- Ergenün gazancını it yer, yagasını bit yer.
573- Erin öyüni et ile etmektir.
574- Erini eşi yenmez, gaşı yenür.
575- Erkek goyun gurban içündür.
576- Erle övret arasına girenin hörmetsizliği galur.
577- Erli ağlar, ersiz ağlar.
578- Erli övret, -bekli övret.
579- Erliğin sına, andan övret al.
580- Erlik on, toguzı hiyledir.
581- *"Erle köçerin"* deyü kösegin ocağa yagma.
582- Erteki teneden bugünki tutmaç yegdir.
583- Erteye galan belâdan gorgma.

584- Erün eri yağmurdur.

585- Eski düşmen dost olmaz, eski dost düşmen olmaz.

586- Eski eyib İsa'nındır.

587- Eski geymeyince yeni bulunmaz.

588- Eski varlı-varlı,
Yeni varlı-çorlı

589- Eski oynaş eyerlenmiş, uyanlanmış at kibidir.

590- Esirgeyen esirgençi olur.

591- Eş eşi gösterer.

592- Eşege atlas çul ursan, yene eşekdir.

593- Eşege ayıtmışlar: *"Ne gatı yürürsen"*?! Ayıtmış: *"bizlengicim bilür"*.

594- Eşege güci yetmeyen semerin döger.

595- Eşege gücün yetmese, goduğun urma.

596- Eşegi düğüne ogumuşlar: *"Ya su yogdur, ya odun yog"* demiş.

597- Eşege semeri yük olmaz.

598- Eşegi issi dedügi yere bağla.

599- Eşegin su keçmesi kem olur.

600- Eşegine gücün yetmese, palanın dögme.

601- Eşegün dişini, kôsanın yaşını, Allah'ın işini yene Allah'dan geyri kimse bilmez.

602- Eşegün ölümi ite düğündür.

603- Eşegün yoğ ise, beg evine var.

604- Eşegün yoğ ise, güyegün de mi yog?

605- Eşek...........goduğ...........gaçan olacagdur.

606- Eşek..............bellüdür.

607- Eşek eşekden galıcak ya guyrıgı, ya gulağı.

608- Eşek gulağından agsamaz.

609- Eşek guyruğı kibi olma, ye'ni art, eksilme; taş, dökülme

610- Eşek önegi olur.

611- Eşek yorgasına at yetmez.

612- Eşek yüki eşerek.

613- Eşek-ze'feran çe başed*?

614- Eşen menzil alur, segirden yolda galur.

615- Eşeyin berk bağla, andan Tanrı'ya ısmarla.

616- Eşg börk içine turusı zıng-zıng//zınıg-zınıg eder.

617- Eşg irâdet iledir.

618- Eşitdügin söyleyici yalancıdır.

619- Et ile dırnak arasına giren yeyüp çıgar.

620- Et ne geder arığ ise, etmek üstünde yaraşır.

621- Etdügin etmek erlik değildir.

622- Etmegi yalnız yeyen dengini dişile gugar.

623- Etmegin balla yey.

624- Etmek kesmek hünerdir.

625- Ev alma, gonşi al.

626- Ev gutsuzı çadır, etmek gutsuzı..........?

627- Ev var iken mescide haramdır.

628- Evdeki hesab bazarda rast gelmez.

629- Evine varduğun vagt adam ol, evüne geldügi vagtın yene sen adam ol.

630- Evlenen bir kerre oh deyir, ölünceyedek ah deyir.

631- Evlü evinize, çomag..........

632- Evün canı adamdır.

633- Evün çoğ ise, çalu tıg.

634- Evvel hesab andan gessab.

635- Evvel team, andan kelâm.

636- Eyer altında at ölür, geyret altında er ölür.

637- Eygenci agıncı satun almışdır.

638- Eyiblü tavar issisinde yaraşır.

639- Eyibsiz bir Allah.

640- Eyibsiz yâr isteyen yarsız galur.

641- Eyilik de edersen kendüne, yaramazlıg da edersen kendüne.

* *Eşek ze'feran ne olur? Muasır dilde "Eşek ne bilir ze'feran nedir".*

642- Eyilik etdügün kişinin şerrinden gorg.

643- Eyilige eyilig ödünç kibidir.

644- Eyiligi eyle, denize burag: Balıg bilmezse, Halıg bilür.

645- Eyü alan aldanmaz, yaramaz alan aldanur.

646- Eyü behâsından galmaz.

647- Eyü çeri evin ögüne uğramasun.

648- Eyü dostuna yurd gösterme.

649- Eyü dostunla yavuz olma.

650- eyü ğemmazı uçmaglıgdır.

651- Eyü görmegin muzdı çog olur.

652- Eyü kendüyi gösterer; öldür ki doğru söyleye.

653- Eyücik gancıg gözsüz enicik toğurar.

654- Eyüden yaramazlıg gelmez.

655- Eyülerle otur, eyi olasan.

656- Eyilüge eyilik olsa, öküze bıçag urulmazdı.

657- Eyümekle eyümek melâmet gösterer
Gıl tahammül kim, selâmet gösterer.

658- Ferz sünnetden ilerüdür.

659- Fesada övret tez guşanır erden.

660- Fürseti fövt eleme.

661- Fürseti fövt eyleyüp goma bugüni yarına.
Dünyanın yogdur vefası, bagma şimdi varına.

- G -

662- Gaba başlığın malı durmaz.

663- Gaba dülbend edinmekden bıçag olup, tagınmag yegdir.

664- Gadın ele girmeyince garavaş hoşdur.

665- Gadının dodağı bellüdür, cariyenin.........bellüdür.

666- Gadir Tanrı vermeyincek er bayımaz.

667- Gagımag gavılda yogdur.

668- Gaib ortaya gelince hazır Hagga irişer.

669- Gamu guşlar uçar, nesne yog; bildircin uçıcek *"havardı"* derler.

670- Gammaz boynunda borc gomaz.

671- Gan bahayla miras malı tuz ile su olur.

672- Gan ısupassız gaynar.

673- Gan ile gânun eyleme.

674- Ganda ise uyur uyurı bulur.

675- Gangı kediye bagsan, sican öger.

676- Gapusız ev olmaz.

677- Gar ne denlü çog yağsa, yaza galmaz.

678- Gar susuzlug gandırmaz.

679- Gar üstünde yatan ölmemiş, un üstünde yatan ölmüş.

680- Gar yağıcaz iz örtüler.

681- Gara çalluya sığınma.

682- Gara düzen ev bozmaz.

683- Gara eşege yular ursan, gatır olmaz.

684- Gara heber yerde galmaz.

685- Gara yere togmag gerek.

686- Garağı gutsızı bir düşdügi yere yene düşer.

687- Garağı leglegin yuvasın Hag yapar.

688- Garağından şaşı yegdir.

689- Garavaşa ton geydürsen gadın olmaz.

690- Gardaşdan garın yagındır.

691- Gardaşlu kişiler galgar-gopar, gardaşsız kişiler birbirine bagar.

692- Garga toğan olmaz.

693- Garı.................gapu gapanmaz.

694- Garı gısrağa binme.

695- Garıncanın melüllügin gurbağanın şenlügine tut.

696- Garıncaya geza gelincek ganatlanur.

697- Garındağı öc alur.

698- Garının-gocanın canı berk olur.

699- Garıyla yatma.

700- Gartala og togunmuş, og yelegin göricek *"bana benden oldı"* demiş

701- Gasnaksuz elek olmaz.

702- Gaşıg ile aş verüp, sapıyla gözin çıgarma.

703- Gatır....................gadın...........kibidür.

704- Gatır issine günde yedi kerre hemle eder.

705- Gatmış...........imanı yog.

706- Gavışar adam adama, amma gavışmaz tağ tağa.

707- Gavun-garpuz vaktında bıçgısuz olan yanın çarbınur.

708- Gay köninde guyruglı inek buğasız.

709- Gayramazdan/gıramazdan (?) gara eşek olmuş.

710- Gazludan tavug (kimi) tartınma.

711- Gecesi garganın bayguşa gündür,
Eşegin ölüsü ite dügündür.

712- Gehr ile gazan, lutf ile yey

713- Gelbürde su durmaz.

714- Geldünse gerü var,
Her nesnenin yeri var.

715- Gelecek nesne gelür çaru naçar.
Gerek könlüni sen gen dut, gerek tar.

716- Geleceki gelmiş bil.

717- Gelemin giymetin yazıcı bilur.

718- *"Gelme"*,-Gelme; *"Getme"*,-getme.

719- Gelteban gazanur, gelt güvenür.

720- Gem adamı tez helâk eder.

721- Gemik yeyen et yer, et yeyen garnın toyurar.

722- Geminin assı tapuğa dekdir, ziyanı boğazadekdir.

723- Gemiye gile ile verer, mövt ile alur.

724- Gemiye girmeyen kişi Tanrı gorgusın bilmez.

725- Gen eken gensiz bayır.

726- Genc alan aldanmaz.

727- Gencüni garıya değişme.

728- Ger diler çanağından yürügün de nesibi vardır.

729- Geribin dostı olmaz.

730- Geribin kimsesi yog, Allah'ı vardır.

731- Gessabı yıgan goyundur.

732- Geybi Allah'dan geyri kimse bilmez.

733- Geydlüye söhbet haramdır.

734- Geyseri fisir diyün yıgılmış.

735- Geza gelincek göz bağlanır.

736- Geza görnükülmez.

737- Gezegen iki ev viran eder.

738- Gezic ya buduna, ya boğazına.

739- Gığırdugları yere var, erinme, gağırmadıgları yerde görünme, eger dedigümün eksin edersem, hor olursan.

740- Gıl......................gırg günde geder.

741- Gılıncdan gaşıg yegdir.

742- Gılınç yarası önelür, dil yarası önelmez.

743- Gırağu anun içün yağar ki, eli ayagı üşüde.

744- Gırg yıl öyled olmış, eceli gelen ölmüş.

745- Gırgınadek ögmeyen gırgından son ögmez.

746- Gırıg yılda öcün alan eyülen eyüdüm demiş.

747- Gış azlığına aldanma buyarsan.

748- Gış bayları hammam eder, yohsulları payek//pek (?) eder.

749- Gış gılınc kibidir.

750- Gış-gış gerek; yaz-yaz gerek.

751- Gış gışlığın belürdür, öyke kişiyi delürdür.

752- Gış gögde gışlamaz.

753- Gış güni gırg dürli olur.

754- Gış gününün yemişi oddur.

755- Gış közi gırağı olur.

756- Gış yarağın yaydan düz.

757- Gışın çırağı gurı olanın, yazın tamağı gurı olur.
758- Gız almag hasar almag kibidir.
759- Gız anası miskin olur, babasına yalvar ehi!
760- Gız anasına duruş ögredir.
761- Gız oğlan gucmayan, ayğır ata binmeyen yiğitlik sefasın bulmaz.
762- Gız oğlanı............gucmag yegdir.
763- Gız ogutmag güc olur.
764- Gız oğlanla övretin fergi bir gecedir.
765- Gızıl başlu girmeyince gara başlı çıgmaz.
766- Gızım kimi severse, güyegüm oldur.
767- Gızlar...............olur.
768- Gızlar tez böyür.
769- Gil gerek ise, al, yohsa verdim biregüye.
770- Girenin çoğ eşitdigün yere sepedi küçük götür.
771- Gisseden hisse al.
772- Goca goynunda çörek var, yiğit goynunda çomag var.
773- Goca kâfir müselman olmaz.
774- Goca müselman kâfir olmaz.
775- Goca oğlı............. olur.
776- Gocaları yohsul bilme, bay bil.
777- Gocalıg .... öskürek artırar.
778- Gol salsan, yun//yön bellüdür.
779- Gomaduğun yerden götürme.
780- Goltuğı altında yeyenin garnı toymaz.
781- Gonag gonağı sevmez, ev issi ikisini de sevmez.
782- Gonag yedügin bilmezse, ev issi hercin bilür.
783- Gonağın eblehi oldur ki, ev issini ağırlaya.
784- Gonağın enesi endicek ev issin ağırlar.
785- Gonşı gazan almag çanagdan su içmek kibidir.
786- Gonşı gızı çapaglı olur.
787- Gonşı kızı gülenclü olur.

788- Gonşı gızı tar olur.
789- Gonşu haggı, Tanrı haggı.
790- Gonşun kim ise, gardaşın oldur.
791- Gonşının eşegin toguz iste, senin on olsun.
792- Gonşunun eşeğini iki iste, senin üç olsun.
793- Gonşıyı gonşıdan sorarlar.
794- Gonug umduğın yemez, bişdügin yer.
795- Gonuş, goş yügrügin al.
796- Gorgag bazırgân assı etmez.
797- Gorgunun ecele assısı yogdur.
798- Gorhu heyanetündür.
799- Gorgag garnın toyurmaz.
800- Goyun.............keçi *"hey-hey.........açıldı"* demiş.
801- Goyun semirdikçe yavaş olur.
802- Goyuna gaç deyüp, gurda gov deme.
803- Goyuna yanşag çoban çouğun saçırken haygurur.
804- Goyunludan guzı-guzı tartınma.
805- Goyunun paçası, keçinin seri eyü olur.
806- Gög çayır vagtında eşek...........yagın varma.
807- Gög gürlamayınca yağmur yağmaz.
808- Göge direk yog.
809- Gögden dört kitab endi, beşinci kötek.
810- Gögden ne yağdı ki, yer anı yutmadı.
811- Göl yerinde su eksik olmaz.
812- Gönül bagmandır.
812A- Gör senin içün, dile benüm içün al.
813- Gördün ki, anan......yağmaya getdi, sen dehi barmağın bata gör.
814- Gördün ki, gonşuna garın ağrısı geldi, sen de etegün çarpan.
815- Gördün ki, gessab keçi verir, sen de keçi ver.
816- Gördün ki, zaman sana uymadı, sen zemaneye uy.

817- Gördün kim buçug mövt, belâ gelür; sen bir mövt olup, garşu var.

818- Görer göze kül anma.

819- Görmedüge küpe tan gelür.

820- Görmek görüşmekdir, emmek soruşmagdır.

821- Görmekle toymag olmaz.

822- Görünü duran köye ne gulağız?

823- Gövdesi gözeli ortaya-döşege sor,sureti gözeli Rum'dan Şam'a sor.

824- Göyenler hardan hurma yediler.
Gorugdan sebr ile halva yediler.

825- Göz görmeyince könül gatlanur.

826- Göz terazudur.

827- Gözel nazlu gerek.

828- Gözel oldur ki, hüsni kibi dehi hulgi ola, yohsa çog suret yazarlar keliseler divarına.

829- Gözel övretten çirkin er yegdir.

830- Gözel sevmege tövbe olmaz.

831- Gözellik........belâdır, çirkinlik demür gala'dır.

832- Gözelün müşterisi çoğ olur.

833- Gözü ancag taprag toyurar.

834- Gözsizi deve depse, sum ile urdılar sanur.

835- Gözsüzün gözi degenekdür.

836- Gucduglu gucdugın huri sanar.

837- Guduzun ömri gırg gündür....

838- Gul, gulluğın andan bile ki, kendü didügi olmaya.

839- Gul gulluğında gerek.

840- Gul tapusı keçergüdür.

841- Gulağızın garga olursa, burnun ....çıgmaya.

842- Gulağızsız guş uçmaz.

843- Gulı gul duasıyla Heg yarlığar.

844- Gulun yoğ ise, güyegün de mi yog?

845- Gurd anarsan, gurd gelür.

846- Gurd boynuna çeker: assın dönüb nesne umma.

847- Gurd bulduğı guş ile, guş bulduğı ağaç turusında.

848- Gurd enigi yene gurd olur.

849- Gurd gonşusun yemez.

850- Gurd goyundan tama'ın kesmez.

851- Gurd ile goyunun ne oyunı var?!

852- Gurd ile guzı yeyüb, goyun ile şiven urma.

853- Gurd toyduğı yeri gırg kerre dolanur.

854- Gurd yanında guş da doyar.

855- Gurda *"boynun neçün yoğundur?"* demişler, *"işüm kimseye inanmazım"* demiş.

856- Gurda inanma.

857- Gurdun adı yavuz, arada dülkü var, baş keserler.

858- Gurdun bazarda ne işi var?!

859- Gurı............düşman..........

860-Guru gatında yaş da yanar.

861- Guru gön bit artutar.

862- Guru salamı yel alur.

863- Guru torva ile at bir gez tutulur.

864- Guru torva ile at yelegi tutulmaz.

865- Gurudan guruya nesne yapışmaz.

866- Gusduğun yarı yutma.

867- Guş............yuvaya yene..........

868- Guç uçduğu yuvadan ol yuvayı gerü yapar.

869- Guş var, et yedirirler, guş var, etin yeyirler.

870- Guşda süd yog, gatırda gulun yog.

871- Guşın al, dehi yuvasına.......

872- Gutlu gün toğuşundan bellüdür.

873- Guyuyı boyunca gaz, şayed kendün düşersen.

874- Guz gorgusuz olmaz.

875- Guzusın enilmeyen de bulur, gatı meleyen de bulur.

876- Güc güce köti garadır.

877- Güc ile goyuna varan köpek heyr etmez.

878- Gücle iş olmaz.

879- Güclüye çörek doymaz.

880- Gücün yetmedügine toğan olma.

881- Gücin yetdügine güç eyle.

882- Gül dikensiz olmaz.

883- Gül vagtında.............gogmaz.

884- Güle füzul olma, bir pul bahasıdır.

885- Güle ki ölçem oldı,-bir pul behasıdır.

886- Gülegeni............. sanurlar.

887- Güler yüze bara bag.

888- Günde iki pul giren eve ol ev yohsullug görmez.

889- Günden-güne düğün olsa,
Gün aşırı bayram olsa!..

890- Gündüz yarasaya gecedir.

891- Güneş balçığ ile tutulmaz.

892- Günlügün sana tik keliseye....

893- Gününe göre kürkin gey.

894- Güvvetlü gollu gulunla, gopuz gılınla.

895- Güyegü eşek goduğu kibi sevgilüce olur.

896- Güyegü gayınata toprağındadır.

897- Güyegü oğul olmaz.

- H -

898- Hacı başa gedüginin tacı goltuğunda çıgar.

899- Hadim ile ağ ata gullug edenin yüzü ağarmaz.

900- Hag bâtil olmaz.

901- Hag bâtilden galmaz.

902- Hag söz acı gelir.

903- Hag tealâ behane tanrısıdur: herkişişe layiglü layigin verer.

904- Hag tealâ gulını gehr ile daim garamaz.

905- Haglu var, hagsız çıgar; hagsız var, haglu çıhar.

906- Hal bilenün guluyuz.

907- Halalzâde bazar eder, haramzâde bozar.

908- Halgın ağzı faldır, horata hordur.

909- Halınca sıçanun da emcegi vardır.

910- Haman senin tarlana yağmasun.

911- Haram nesne sınmaz/sinmez.

912- Haram tatlu olur.

913- Haram yeyici önmez.

914- Haramzâde haramzadalığın goursa, yola..........gomaz.

915- Haramzâde oğuldan halâlzâde gul yegdir.

916- Hatun kişiler üç nesneden çöker: bir oğlan toğurmagdan, bir geyesi yumagdan, biri un yoğurmagdan.

917- Havadaki guşı satma.

918- Havadan evle tava dağı hazır gör.

919- Havana ne goyasın ki, döğülmeye.

920- Hazıra salâdır, gaibe gülbeng.

921- Heberi oğlandan al.

922- Hedimin oğlı-gızı olmaz.

923- Hekim agçası yanımda galsun deyen gemiye girmesün.

924- Heliksiz divar olmaz.

925- Heman bir hüsn-i hülgdür.

926- Hemmamda bir tas suyı bilmeyen hamamı başına yıgarsan da bilmez

927- Hemmamda ırlamag, geriblıgda ögünmek golaydır.

928- Hemmame giren derler.

929- Her ağacın bir yemişi olur.

930- Her anduğun, kişi eylemek olmaz.

931- Her bir yerün bir erkânı olur.
Oduna gedenin orğanı olur.

932- Her er pişe önmez.

933- Her eyilik bir yerde olmaz.

934- Her ganda kim de'vi var, sen anda yavi var.

935- Her heftede bir evlen.

936- Her işe ki bagarsan, örnek al, şayed sonra sana gerek ola.

937- Her işin vagtı vardır, eyümek olmaz,
Zaman işi dilekçe yendek olmaz.

938- Her kime kim bal ile gaymag gerek,
Lâcerem, ol agçaya gıymag gerek.

939- Her kişi kendü derdinden söyler.

940- Her kişi kendü hoyına hoşnuddur.

941- Her kişi kendüye çagıran yeg bilür.

942- Her kişinin bir dürlü halı var.

943- Her kişide delülik tamarı vardır, *"delü"* dedikçe ol tamar böyür.

944- Her kişiye bir tamaşa hoş gelür.

945- Her kişiye kendü şeheri yeg gelür Bağdad'dan.

946- Her kişiyi bir işe tuş eylemiş,
Anun ile könlüni hoş eylemiş.

947- Her kişiyi hal ile tanrısı bilür.

948- Her kişiyi hoyile hoş görmek gerek.

949- Her ne ki başına gelirse, Hag'dan bil.

950- Her nesne bünyadından yıgılur.

951- Her nesne saatına köyer.

952- Her nesne timarla hasil olur.

953- Her nesne vagtile gerek.

954- Her sayrulığın hoşluğı var.

955- Her ulaşmağın ayrılığı var.

956- Heramiye gılınc verme.

957- Hereni giç...?

958- Herife sagalı düz gerek.

959- Heste başında ulu oturar.

960- Heste yemek yemez.

961- Hestelig şaşırar, ölüm yıgar.

962- Hestenin gönli tar olur.

963- Hestenin guvveti olmaz.

964- Heta canından irag.

965- Heyf ölenedir, diri dirlügin eder.

966- Heyr issi bilür.

967- Heyr işi uzatma, şerre döner; şer işi uzat ki, heyre döner.

968- Heyr san eşüne, heyr gelsün başına.

969- Heyvan alası taşından, adam alası içinden.

970- Heyvan miskin olur.

971- Heyvan yıylaşurag, adam soruşurag.

972- Heyvanı yularından, eri igrarından.

973- Heyvanın cellâdı gessabdır.

974- Hezan vagtındağı düşe e'tibâr yogdur.

975- Hiç hiçe vursan, yene hiç.

976- Hikmeti Loğman ağzından.

977- Horata döşekde ölür.

978- Horata hordu, horata ile kişi kafir olur.

979- Horatanın yarısı gerçek olur.

980- Horatun barışduğunla lâf eyle.

981- Hoyın-hünerin bilmedügün tavarın ardına dolaşma.

982- Hökm galibündür.

983- Hurma çevir, guru goma.

984- Hüner candadır.

- I -

985- Isımıgda iş var, iki elinde taş var.

986- Işuglarla irişenin adıyla sanı yeter; danişmendlerle irişenin dini ile imânı yeter, beglerle irişenin başıyla malı yeter.

- İ -

987- İç ediği olanın yarı abdesti biledir.

988- İki ağız bir olıcag bir ağız küt olur.

989- İki butum sağ olsun,
Bulunmayan er olsun.

990- İki çetik bir arslana tapdır*.

991- İki ganat, bir guyrug,
Ana dehi yel buyrug.

992- iki gardaş savaşmış, ebleh gerçek sanmış.

993- İki garpuz bir goltuğa sığmaz.

994- İki gemi gulpın tutan tez ğerg olur.

995- İki kişiye bir keleçi.

996- İki könül bir olıcak samanlıg da saraydır.

997- İki könüllü olma.

998- İki övret bir yerde dirilmezler.

999- İki övretlinin dirliği olmaz.

1000- İki sevgi bir könülde olmaz.

1001- İki tonuz birdir.............toguşmuşlar.

1002- İkincinin sözüni üçüncü tuyar.

1003- İl ili bilür.

1004- İletdügine yayan yüridi.

1005- İlk sonanı uçmagda görmüşer.

1006- İllerü adı yagın olur.

1007- İlletle dirilen möhnetle can verer.

1008- İman..............cemaete...........buyurılur.

1009- İmam cemaetin gulıdır.

1010- İmamın imam olması cemaet elindedir.

1011- İmam olan kişi cemâetin gehrin çekmek gerek.

1012- İmanlu gullarda yatlulug yogdur.

1013- İn dinlen, bin dinlen.

* *Bu atasözü eserde iki defa tekrarlanmıştır.*

1014- İnançlılardan ol.

1015- İnek ganda yügürürse-yügürsün, tek evde buzalansın.

1016- İnek südüne göre meler.

1017- İnkâr mübârekdir.

1018- İnkârı elden goma.

1019- İnsaf din yarısıdır.

1020- İnsafsızın...................uzun olur.

1021- İnsan oldur ki, kendüye güç getürmeye.

1022- İnsanın işi yaramazlığa eyilik etmektedir; yaramazlığa yaramazlıg heyvan işidir.

1023- İpin yemiş ölmüş hammal yog.

1024- İplik bazarında Fatmacığa kim direler?

1025- İsa içün Musa'yı gınama.

1026- İssi aşdan gorgan sovuğı üfürüp yiyer.

1027- İssi-sovug bizim içündür.

1028- İssin ağırlayan itine gemik verer.

1029- İssine benzemeyen oğurlugdur.

1030- İssis olanın issi çog olur.

1031- İssis yerleri keyikler bilür.

1032- İsteyen tanrısın bulur.

1033- İş başaranundur.

1034- İş başı sağlıgtadır.

1035- İş bir-bir olur.

1036- İş golayın issi bilür, anunçun assı bulur.

1037- İş işlemeyenin deyirsen, eşikde ol.

1038- İşe sandıg paşadır.

1039- İşi göz yeyer.

1040- İşi işleyen könüldür.

1041- İt................yemekle deniz murdar olmaz.

1042- İt................kefere de yaramaz, yararsa çalı dibinde.

1043- İt................eyilik umma.

1044- İt ağzın gemik dutar.

1045- İt dişi tonuz derisinie münasibdir.

1046- İt issisine ürmez.

1047- İt ite buyursa, it de guyruğuna buyurar.

1048- İtçe it yalağın gorur.

1049- İti öldüren sürüyü bilür.

1050- İtin issi var ise tavşanın tanrısı var.

1051- İyeden bölür, inleyen ölür.

1052- İyeven gız ere varmaz, varırsa da, beht bulmaz.

- K -

1053- K.............

1054- ....oynama

1055- ....bilegüsidir,................sındısıdır.

1056- ....ıslanmayınca balıg tutulmaz.

1057- ....kiriye veren elin galgan etmek gerek.

1058- ....sileken............bulaşdurma.

1059- Kahal öküzün canı hodur.

1060- Kahal övret beşigi yatarken önerür.

1061- Kahala yumuş buyursan, yedi kitablık nesihet eder.

1062- Kar pa noubet ist*.

1063- Kasa kasaya girmeyince garnı gabarmaz.

1064- Kebab tuzlu gerek, tussuz gerekmez!
Gözel yüzlü gerek, yüzsüz gerekmez!
Ulular uslu gerek, ussuz gerekmez!
Sular buzlu gerek, buzsuz gerekmez!
Gözel benlü gerek, bensiz gerekmez!
Yigit donlu gerek, donzuz gerekmez!

1065- Kebinsiz övret yularsız eşek kibidir.

1066- Keçen belâ belürmez.

* *(Her) iş növbe ile olur.*

1067- Keçen görünmez.

1068- Keçenden sen de keç.

1069- Keçi haramzada olur.

1070- Keçi suyı begiri-begiri geçer.

1071- Keçi yatduğı yeri eşer yatur.

1072- Keçinin........gicicek çoban etmegine yapışar.

1073- Keçmiş yağmurun kepenek kibi ardına düşme
Gah-gah.........başını göster, seni hadim sanmasınlar.

1074- Kedi ete irişmese, *"murdardır"* deyer.

1075- Kedi sıçanı tanrıyçün tutmaz.

1076- Kedinin yügrügi samanlığadekdir.

1077- Kediyle köpek dirilmez.

1078- Kediyle sıçan adaş ogşamaz.

1079- Kel bulsa, kendü başın hoş eylerdi.

1080- Kel bengi gelin olmaz.

1081- Kelbi andıgça ağacı yanına go.

1082- Kelin................, agsağın......., Rum'un......eyü olur.

1083- Kelün başı açılmasun, açılıcag iş me'lum olur.

1084- Kendü düşen ağlamaza ağlamag değil, amma gözi de çıgar.

1085- Keneki söylegen olur.

1086- Kerem bilse eder idi başına kel.
Gaçan eyler senin müşkülün hel.

1087- Kerem erenlerindir.

1088- Kerem'e toymag olmaz.

1089- Kerki gerekmez iken işle.

1090- Kesemedügün eli öp, başına go.

1091- Keser kendü sapın yonmaz.

1092- Kesilen el yene bütün olmaz.

1093- Keşke degenecigümde dişi olsa, yeyilenedek iki olurdu.

1094- Kiçiler suç işler, ulular bağışlar.

1095- Kim............deseler, gerib...............derler.

1096- Kim eşek olursa, biz semeriyüz.

1097- Kim ne derse-desün, cehd eyle senden gelmesün.

1098- Kim ozon deyer, kim gisse deyer, eyle kim yıralar.

1099- Kim söylese-söylesün, şah-başa gaymag yesün.

1100- Kime emek, kime yemek.

1101- Kimin kim gızı var,
Belinde önelmez sızı var.
Hem göyde nehs yıldızı var.

1102- Kimine hay-hay, kimine vay-vay.

1103- Kimün kim gürbetde yerlüsi biledir, yanınca bir torva... biledir.

1104- Kimse goduğun kimse bulmaz.

1105- Kimse kimsenin nesibini yemez.

1106- Kimsenin sözi arasına girme.

1107- Kimisine tavşan yarar, kimisine gurd yarar.

1108- Kiryeci ev...................oynas...........

1109- Kişi arturmaz alla hemnişini.

1110- Kişi eyâlın almag güc olur, amma beslemek golay olur, bedasılı almag golay olur, amma beslemek güc olur.

1111- Kişi gocalıcag buzağı gütdürürler.

1112- Kişi görmedügini görse egli sevinür, geymedügin geyse, teni sevinür, yemedigün yese, nefsi sevinür.

1113- Kişi kendü çöregine kül eşer.

1114- Kişi kendüye etdügi işi bütün eller derilüb edemez.

1115- Kişi bir uğurdan bayımaz.

1116- Kişi tog olucag cemi' azası ölü olur, amma aç olucag kötüri can olur.

1117- Kişinin atı başa beraberdir, hesmi-gövmi yanı-yancığıdur.

1118- Kişinin hörmeti kendü elinde azdır.

1119- Kişiye evvel can gerek, andan cahan gerek.

1120- Kişiye üşümeyecekce geyecek, aç olmayacekce yeyecek yeter.

1121- Kişiye vardığı ev buyruğ

1122- Kişiyi gonşıdan sor.

1123- Kitab yüzi gutlu olur.

1124- Kosa ile dost olayım deyirsen, *"sagalun gelür"*di.

1125- Kosalar eyyar olur.

1126- Kosaların öyleden sonra egli kem olur, hetta bir oğlancıg dehi aldar.

1127- Kosaya eyyarlıg ögretme.

1128- Köçdügün yurdun gedri gondugun yurtda biliner.

1129- Köçdük yurdun gedrini gondug yurdda Allah bildirmesün.

1130- Köçene dad güc ile göçgeklik olmaz.

1131- Köle kölenin yarıdır, kavug koması şarıdır.

1132- Köleden heyir gelmez.

1133- Köleden mürüvvet gelmez, amma erlik gelür; erligi dehi......

1134- Kölen yoğ ise, güyegün de mi yog?
Güyegün yoğ ise, köpeğin de mi yoğ?
Köpeğin yoğ ise, şagirdin de mi yog?

1135- Kölenin ensesi tamarı gıssa olur, anun içün söz götürmez, tez gagar.

1136- Kölenin, garavaşın tanrısı çomagdır.

1137- Kölenin-garavaşın yedügi saramsağla soğandır.

1138- Kölenin sûfisinden//sofisinden (?), Türkün avamından gorgmag gerek.

1139- Köleye kendü aşı tatlu gelür.

1140- Kölgesinde yatacag ağacı budama.

1141- Könlegin sat gürze ver.

1142- Könül alan güvendi.

1143- Könül kimi severse, görklü oldur.

1144- Könül soltandır.

1145- Könül yapdun, eriş yapdın; könül yıgdın, eriş yıgdın.

1146- Könülden könüle yol var.

1147- Könüllü yigit ogın illerüde arar.

1148- Köpek döredügi evde ferişte girmez.

1149- Köpek ile gardaş oguşma, oguşursan, miçegün hazır eyle.

1150- Köpek ne kirisün, ne ürsün.

1151- Köpek üni göge çıgmaz.

1152- Köpek yad kişiye guyrug bulamaz.

1153- Köti cemri//çamırı bay olmaz.

1154- Kötürümden agsag yegdir.

1155- Köyde yoğurd bol olur.

1156- Köyün dövletü sinegi yoğurd tulguğuna gonar, şehere varar Şeherin dövletsiz sineki cikretmene gonar köye geder.

1157- Kül depecik olmaz.

1158- Küpe *"köp"* deyincek küp dehi *"dib"* deyer.

1159- Küre gelen süre geder.

- L -

1160- Lağa gatlanan yener.

1161- Lağa incinenin başı anası.......

1162- Le'net bahıla, bereket tahıla.

1163- Le'net ber hiç*

1164- Le'net yenduğun de'viye.

1165- Lenin gedehi olur.

1166- Let adem oğlanın usladur.

1167- Letife az gerek.

1168- Logma şahındır.

1169- Loğma şefget artırar.

1170- Lut cerb gerek.

1171- Lutların soltanı dane-yi birincdür.

- M -

1172- Mal kişiye düşmendir.

1173- Marat girse, tavar karnına ded girür.

* *Le'net heçe.*

1174- Martada tarlana sıçan üşmesün

1175- Megsud hosne-tost digerha behane est*.

1176- Megsudun dua ise, *"velezzalin, amin!"*

1177- Mehrin yemiş önmiş övret yogdur.

1178- Melik degirmen; tavar, goyun; devlet, oğul.

1179- Melûl olma, könül,
Göz, dökmegil yaş,
Eyü-yavuz keçir,
Sağ olan baş.

1180- Meme emmeyince oğlan hasil olmaz.

1181- Mermerde ot bitmez.

1182- Mescid yanında mescid yaraşmaz.

1183- Mescid yapılmadan gerib gapusuna gelür.

1184- Meseldir, göze yog zindan-demişler.
Bu sözi cem-i insan demişler.

1185- Meskenetden kel bir kişiye *"gulunam"* demekle gulı olmazsan

1186- Meslehet bitürici yalan, ğovğa goparıcı gerçekden yegdir.

1187- Me'sûmları Tanrı söyledür.

1188- Me'şûguna razın verme, sonında gülmezsin.

1189- Meyhâne el evidür.

1190- Meyi meyneden alıcı ol, ye'ni mehri dinden alıcı ol.

1191- Meymun eşglü olmaz.

1192- Mezad kimseyi aldatmaz.

1193- Minnet haggadur.

1194- Misk hoggada gizlenmez.

1195- Misse (?) ile övlayi (?) anmışlar, la habl bitmiş.

1196- Miyancı..........gen olur.

1197- Miyancılıg oldur ki, el almazsa, ol ala.

1198- Mö'min bal mumı kibi olur.

1199- Mü'min mö'minin aynasıdır.

1200- Mudara dindedir.

* *Megsed senin gözelliğindir, galan şeyler behânedir.*

1201- Müezzin imamın gulıdır.

1202- Müezzin oldur ki, vagt ile banlaya.

1203- Müft gan alıcı bulan otuz iki tamarından bile oldurar.

1204- Mühennet körpüsinden keçmekden suya boğulmag yegdir.

1205- Müzevvir olan and içmekden gorgmaz.

- N -

1206- ....

1207- Nâçar işün adı şükürdür.

1208- Nâkesle comerdin herci birdür.

1209- Nâkese el açmagdan aç olmag yegdir.

1210- Ne buruldug ise, buruldug, tavul ünine güvendük.

1211- Ne çiğ yi, ne garnın ağrısın.

1212- Ne geder bilürsen, bir bilüre tanış.

1213- Ne geder yuca isen, düşmenin alu görme.

1214- Ne iken yavuz ol kim, asılasan; ne iken yavaş ol kim, basılasan.

1215- Ne yerde ki var gadı,
Tanrı buyruğın godı,
Ne yerdeki var goca,
Ne Gur'an bilür, ne heca.

1216- Nebatatın atası-anası yağmurdur.

1217- Nefes tut ki, nefesün tutıla.

1218- Nefesün canı var, tutmayanın ziyânı var.

1219- Nerdübân ayag-ayag çıgılur.

1220- Nerdübânı tam üstine çekme, agibet sargup enersen.

1221- Nesib olmayınca basub ölmez.

1222- Nesibe tagsırlıg olur.

1223- Nesibe zaval yogdur.

1224- Nesibin ben bir istersen, hebibim.
hegiget, seni bin ister nesibin.

1225- Nesibinden var ise, gaşığında çıga gele.

1226- Nesiblü yer kötegi.

1227- Neylersen eyle, yoldan çıgma.

- O -

1228- Od goyup, otluğa Allah-Allah dime.

1229- Od görsen, varma, köpek ünin eşitsen, var.

1230- Od ile pambuğun ne oyunı var,
Et ile biçağın ne oyunı vardır?

1231- Od imândadır.

1232- Od külle saglanur.

1233- Oduncı gözü umacda.

1234- Odunsuz ocag olur, külsüz ocag olmaz.

1235- Og atanın günde buçuğ ziyânı olur.

1236- Og atmag, yazu yazmag, suda üzmek.
gerekdir bu üçi her şehse düzmek

1237- Ogı at, dehi çığışına bag.

1238- Ogumuşlar könüllü olur.

1239- Oğlan ağlamayınca meme vermezler.

1240- Oğlan ataya................ ögredir.

1241- Oğlan bayramı sever, övreti düğüni sever.

1242- Oğlan evlenecek *"Beg oldum!"* sanur.

1243- Oğlan oğlana düşse.

1244- Oğlan olduğu yerde oğurlug sağlanmaz, gız olduğu yerde iğne gizlenmez.

1245- Oğlana, delüye, köleye ulaşma.

1246- Oğlana-övrete olan gullug yabana geder.

1247- Oğlana uyan goca olmuş.

1248- Oğlana üz versen, başdan aşar.

1249- Oğlandan teşviş olmaz.

1250- Oğlanı yumuşa gönder, ardınca sen var.

1251- Oğlanın ağzı büzük gerek.

1252- Oğlanın derdi oyundur.

1253- Oğlanın guvveti dilindedir.

1254- Oğlanın tüyi üşür, yigidin teni üşür, gocanın iligi üşür.

1255- Oğlanlu evde oğruluğ yitmez.

1256- Oğlansuz tutmaç olmaz.

1257- Oğlu-gızı olan ev yıgılmaz.

1258- Oğlı, gızı olmayanın............. calag yerine keçer.

1259- Oğlı-gızı olmaz övretden eski hasır yegdir.

1260- Oğlı ölen ağlar, oğlı olmayan ağlar.

1261- Oğlum kimi sevse, gelünim oldur.

1262- Oğrı evden olıcag müşküldür.

1263- Oğrı haramdan sagınmaz.

1264- Oğrı kendi rizgin yeyer, bazırgan el rizgin yeyer.

1265- Oğruleyin dustdan aşkâre yegdir düşmen.

1266- Oğruya gülme, oğlun var ise.

1267- Oğruya-heramiye heg et, başı siniye girmez, girürse de, erenler ögine gelmez.

1268- Oğruya taş andırma.

1269- Oğruya begün de borcu var.

1270- Oğul ataya göre sufre yayar.

1271- Oğul-gız evin çanağı-çölmeyi kibidir.

1272- Oğullu evin yohsulluğu yund arığı kibidir.

1273- Oğullu gargaya.............. degmez.

1274- Oğurlayın yügüren aşkare puzalar.

1275- Oğuz yumundan baymışdır.

1276- Ol evde ki un ola, odun ola.
Ya dehi ol evün odı ne ola.

1277- Ol vere ki, bol vere,
Galmışlara yol vere.

1278- On bir getüren on iki de getürür.

1279- On çulaha bir eşek yükledimemiş.

1280- On yaşında ata oğlun bindir.

1281- Ondan keç toguzı galsun.

1282- Opa görsen, gaşan; yağı görsen, guşan.

1283- Ortaglıg öküzden pışga buzağı yegdir.

1284- Orucun onu galansa, adamın gönü galur.

1285- Osurgan....... çovdar etmegi behanedir.

1286- Otlayan bilmezse, göden bilür.

1287- Oturan adamdan yalar köpek yegdir.

1288- Oturandan yatan yeg,
Eski bezden ketan yeg.

1289- Otuz iki dişden çıgan ordaya yayılur.

1290- Oynamıyan gız yerim tardur deyer.

1291- Oynaşına inanan övret, ersiz galur.

1292- Oyunda ağlayanun başı kel olur.

- Ö -

1293- Ödünç güle-güle gedir, ağlayu-ağlayu gelür.

1294- Ögdügün eşeki atdan keçirme.

1295- Ögey ana, ocağa yana.

1296- Ögüme aş go, iki elim boş go.
Yemez isem, başıma taş go.

1297- Öğrenmeyen................ tuman turmaz.

1298- Öksüzün garnı toymaz.

1299- Öksüz gızın........... küçık olur, yüzi sovuğ olur.

1300- Öksüz godug halınca.

1301- Öksüz oğlan göbeğin kendü keser.

1302- Öküz aytmış: *"Ben ölicek gönümü ine üstüne serün".*

1303- Öküz boynuzlu inek südsüz olur.
İnek boynuzlu öksüz güçsüz olur.

1304- Öküz yüzülmeyince garnı çıgmaz.

1305- Öldügün yetmez, goz ağacından tabut istersen.

1306- Öldügüne bagma, gözün belertdügün goma.
1307- Ölecek cana yatacak yer gerek.
1308- Ölecek oğlan............bellüdür.
1309- Ölen içün olmamışdır, inen-çoğ ağlayanlar bulmamıştır.
1310- Ölme eşecigüm, yonca bile yeyesen.
1311- Ölmüş evin rızğı ölecek eve goyulur.
1312- Ölü helvasıyla oğlan sevme.
1313- Ölü it.........ölü........bal çalub geder.
1314- Ölü kişi köprü olsa, üzerinden keçme.
1315- Ölü yüzi berk olur.
1316- Ölü yüzi issi olur.
1317- Ölüm-dirim bizimçündür.
1318- Ölüm Hagg işidir.
1319- Ölüm ile ganı isteme.
1320- Ölüm olmasa, kişi bildügin ederdi.
1321- Ölünün dostı olmaz.
1322- Ölüsünden könlek tartınandan ne heyr umarsan?....
1323- Ölüyi ayıt, diriyi dart.
1324- Ön uran ogçı, son uran.......
1325- Önegiyi.............yener.
1326- Önin anlayan sonın tanlar.
1327- Önmezsen, önme, tek bal mumları yeyinsün.
1328- Öbüp-gucmagla oğul gız olmaz.
1329- Öten gudret oyunıdır, bilmeyene gaz gelür.
Tanrı'nın neimeti çog, bilmeyen az gelür.
1330- Övret, eri *"gocam"* deyin tez gocaldır.
1331- Övret kişi atadan-anadan ayırar, eşinden-dostundan keser.
1332- Övret ölmeg ev yıgılmakdır.
1333- Övret ünlü er gutsuz olur.
1334- Övret yapduğı ev yıgılmaz; övret yıgdıgı ev yapılmaz.
1335- Övrete bir etek agçadan bir tatlu dil yegdir.

1336- Övretden erün egli artıgdır.
1337- Övretden vefa gelmez.
1338- Övrete inanma, suya tayanma.
1339- Övretin eri ilk eridir, geyrisi yamandır.
1340- Övretin etmegi dizindedir.
1341- Övretin saçı uzun, egli gısadır.
1342- Övretin varlığı.........çağıdur.
1343- Övretler gırgınadek bir elile etmek ve bir elile.......tutar;
Gırgından sonra etmegi gour,.........yapışur.
1344- Övretlere..........böyükünden çog..........yegdir.
1345- Öyke il egalğan ziyanla oturar.
1346- Öykeyle ata binme, ziyanla enersen.
1347- Öyleden sonra her ne ucuzdur.
1348- Özüni bilmeyene bildirirler.
Cehan helgini ana güldürürler.

- P -

1349- ....lâyıgdır.
1350- Padşahlarun basduğı yerde ot bitenmez.
1351- Parsi yüz deminden bellüdir.
1352- Papas çog olıcag kilise...........olur.
1353- Pılavun alçag yanında otur.
1354- Pirlere ölmek bayramdır.
1355- Puştısız papuç olmaz.

- R -

1356- Razını kimseye deme.
1357- Rencber rencberden beter.
1358- Rencberin öküzi semüz olur, amma öküzi semüz olsa, kendüsi arıg olur.

1359- Rum eli emânetinden bayır.

1360- Rum övretinin.............tatlu olur.

1361- Ruspi eli tapınca yagışmaz.

1362- Ruspi........ile yol (yul) ekenün tohumu yabana geder.

1363- Ruspi ruspiliğin gorsa, buzevengligin gomaz.

1364- Ruspiye............öğretme.

1365- Ruspinin könlegi ondur, toguzın ele geydürür, birin kendü geyir.

1366- Ruspiyi...................gorgutma.

1367- Ruzigar esicek düz eser.

- S -

1368- ....

1369- ....

1370- ....tuzı tökürgüdür.

1371- ....dadın garı bilür.

1372- ....kebabı çalğıdır.

1373- ....galgıcak Tanrı unudılar.

1374- ....dökülenin öci alınmaz.

1375- ....heyr gelmez.

1376- ....inkâr ederse............cevabın verer.

1377- ....yaşıl-gızıl gerekmiş.

1378- ....tuman gurutmaya.

1379- ....suyuna güvenme.

1380- ....

1381- Sabah ıştahı guşlugun bulunmaz.

1382- Sabah uyhusı guzı etidir; öyle uyhusu goyun etidir; ahşam uyhusu sığır etidir.

1383- Sabahdan buçuga gıymayan birerder ikile olmaz.

1384- Sacayag, erken burnuna dur//sacayag erken burnunadur.

1385- Sagal kişiyi çog işden gor.

1386- Sagal suyı.................içer.

1387- Sagalı gaba olanın egli gem olur.

1388- Sagalı teke de götürer.

1389- Sagalın taradığın tarağ ile bığın tarama.

1390- Sagalına düşer iş işle.

1391- Sagallu güyegü dügür kibidir.

1392- Sagar eşek bellüdür.

1393- Sagındıg göze çöp düşer.

1394- Sağ baş yasdug istemez.

1395- Sağ olan başa börk eksi olmaz.

1396- Sağ olana her gün bayramdır.

1397- Sağır.........(?) sevmez.

1398- Sağır sığırdır.

1399- Sağır yanşağ olur.

1400- Sağır yanşağı........

1401- Sağırla söyleşmek güc olur.

1402- Sağlıg beglikdir.

1403- Sağlık olsun, eski güsse ile yatduğımız yog.

1404- Sağlıg olsun, güsse eksik olmaz.

1405- Sağlıg-sayrulıg bizim içündür.

1406- Salamat gözleyen varmaz savaşa.

1407- Salınana sağdıc eksik olmaz.

1408- Samana gırıg tagma//tıgma.

1409- Sana bir sorudana sen iki sorut.

1410- Sana galursa, galmaz oglanına.

1411- Sana ne ise bahadır.

1412- Sana söylerem gızım, sen eşit gelinüm.

1413- Sarb sirke kendü gabına ziyan eder.

1414- Sarıca arının inine ağac sogma.

1415- Satun alınmış sarımsag sapınadek tatlu olur.

1416- Savaşda dilün sagın, dernekde elün sagın.

1417- Savaşda yumruğı kec aşikâr.

1418- Sayru halın sağ bilmez.
1419- Sazanun başını yeyenin guyruğı gayet tatlu olur.
1420- Sebr ile gorag halva olur.
1421- Sedege veren eller derd görmesün.
1422- Sefer adama çog nesne ögredür.
1423- Sefere çıganun işini Allah bilür.
1424- Sehil nesneden at yağır olur.
1425- Sekiz keçiye toguz çoban gerek.
1426- Selatınlar zebundur eşg elinden.
1427- Seliteye salam ver keç.
1428- Semizlik adamın yaraşığıdır.
1429- Sen el ögüne yat, el senin boyuna gaftan biçe bilür.
1430- Sen gazan, gonşun hesabın vere, senin gözündeki çöpi görmeye.
1431- Sen senden pay biç.
1432- Senden ötrü sayru olancun, sen öl.
1433- Senden uluya gız ver, senden alçagdan gız al.
1434- Sen'et çöp//çup altındadır.
1435- Sen'et issinden gorgar.
1436- Sen'eti ustaddan görmeyen önmez.
1437- Sen'etini hür kürme.
1438- Seni bir sevmeyeni sen iki sevme.
1439- Senin sende, benim bende.
1440- Serçeden gorgan darı ekmez.
1441- Serçeye civ-civ ögretme.
1442- Serçeye çoğ........beredir.
1443- Serhoş gördügüne ulaşur, oda düşen buruşur.
1444- Sevdügini gülle de urma.
1445- Seven sevilür, keçi begirür.
1446- Seveni severler, seven sevilür.
1447- Sevgil seni seveni, iki dişlü garise,
Sevme seni sevmeyeni, gögden enen hurise.

1448- Seyid ağzından çözülür.
1449- Seyid vekili assı (?) verilmez.
1450- Sıçanın kendiyle ne oyunı var?
1451- Sıtma gutlu hestalıgdır.
1452- Sidg saraydan çığmasun.
1453- Siniremedügün aşı yime.
1454- Sipahisen.......?hoyradisen (?) gir kümese (?).
1455- Siçanın toyı bitdükçe üşür.
1456- *"Sog"* deyen düşmendir.
1457- Son peşimanlıg assı gılmaz.
1458- Sora-sora Ke'be'ye varırlar.
1459- Sordukları hisarın dizdarı çıgma.
1460- Sorup verince, urup ver.
1461- Sovug aşı buza dönderme.
1462- Sovug peygembere hörmet etmemişdir.
1463- Söhbet baltası olma.
1464- Söhbet ehli çar gerek,
Mütrib ile penç ola,
Çünki oldı devazda,
Yumrug oynar boğazda.
1465- Söhbete-sana gelen sanı dagdur.
1466- Söylemek gümüş ise, söylememek altundur.
1467- Söylenen söz bagırdır, söylenmeyen söz altundur.
1468- Söylemez ağızdan................yegdir.
1469- Söyleyene dinleyici gerek.
1470- Söz ogdur ağız yayında, ey can,
Og atılsa, gerü dönmek ne imkân.
1471- Söz eşidildigi kibi olmaz.
1472- Söz sözden açılur.
1473- Söz sözi açar.
1474- Söz sözi çeker.
1475- Söz torpag kibidir, eşdükçe örer.

1476- Söz ulunun, suç kiçinin.

1477- Söz var, aş bitür, söz var, baş yetürer.

1478- Sözi keçenin sözi keskin gılınc kibidir.

1479- Sözi pişirip söyle.

1480- Sözi verenden alan uslu gerek.

1481- Su bulanmayınca durulmaz.

1482- Su durulur, hu durulmaz.

1483- Suci içmek gem getirer.

1484- Su isteyenindir.

1485- Su agduğı yere yene agar.

1486- Su ile odun ne oyunı var?

1487- Subaşı ile irişen yurtdan çıgar.

1488- Suci küpden...........

1489- Suci üçün ellere bıçag çekmeden sasılıg yeyüp kâfire hacı başa demek yegdir.

1490- Suç ölenindir, öldürenin degildir.

1491- Sufî sarımsag yemez, bulsa sapından gomazdı.

1492- Sufra muraddır.

1493- Sulu.............yene suda yeter//yiter.

1494- Sumunı böyük isteyen evine gabmag gerek.

1495- Sunu çuvala sığmaz.

1496- Süd dadın tana bilür.

1497- Süglüyi vermeyince sevdügün ele girmez.

1498- Sünnet var ise.............kesmek yogdur.

1499- Süzügün arı ol; sinek ne ola, yağı ne ola.

- Ş -

1500- Şadılugda yelekme, gemde melul olma.

1501- Şaşıya yol soran, gözi toğruluğuna getme, yara düşersen.

1502- Şeherin dövletsiz gızı köye gelin geder, köyün dövletlü gızı şehere gelin geder.

1503- Şeherlü agça bulsa, evler yapar; Türk agça bulsa, tavara verer.

1504- Şeker dadın yeyen bilür.

1505- Şeriet kesdügi barmag ağrımaz.

1506- Şeriet zahirine hökm eder.

1507- Şerete ud yog, bizde hiç yog.

1508- Şerieti hor gören hor olur.

1509- Şerieti mürüvvet yenmişdir.

1510- Şerlü dostluğı çam kölgesi kibidir.

1511- Şeytan evin yıgmaz.

1512- Şimdi bir zamandır, küçük böyüge.............ögredür.

1513- Şimdiki zamanda asıl anılmaz, altun-incü alınur.

1514- Şimdiki zamanda danişmendin dedügin tut, amma işledügin işleme.

1515- Şimdiki zamanda şerre uğramayım, deyirsen, heyirden gaç.

1516- Şol kişi neylesün ki, yugarı asarsa, is olur, aşağı goyursa, pas olur, urup öldürürse, yas?!

1517- Şorbanın imanı etdür.

1518- Şöyle eyle ki, ne et yansun, ne şış göynesün.

1519- Şunun ki gözi aya öğrenmişdir, yıldıza ne tanı vardır.

- T -

1520- ....dirriyi olmaz.

1521- ....gışın bozulur, yazın saragır.

1522- ....gicicek darı ucuz olur.

1523- Tabanca surete göre olur.

1524- Tabanı giçiyen köpek yolcıya uyar.

1525- Tadanmış gudurmuşdan artıgdır.

1526- Tagmadıg çatılma.

1527- Tağ deyü................yanğulanur.

1528- Tağ füzullug etdügiçün başından tufan eksik degil.

1529- Tağ ile erişen tavardan çıgar.

1530- Tağ ne geder yuca ise, üzerinden yol aşar.
1531- Tama olmassa olmazdı tamu.
1532- Tama-tama göl olur.
1533- Tamakar dünyada oldugça önmez.
1534- Tamaşa gerek ise.......................garınca goyu ver.
1535- Tan gından gorgma.
1536- Tanaludan yoğurd sagınma.
1537- Tanayı bögelek tutsa, öküzi dögmeg gerek.
1538- Tanış, tanış amma bildügin işle.
1539- Tanışacağun yoğ ise börkün yanına go.
1540- Tanışıglu tağ aşar.
1541- Tanişmendler ğulamı bara olur.
1542- Tanışmendsiz el bıçagsız çoban kibidir.
1543- Tanrı bir, iş iki.
1544- Tanrı, kişiye kendüye müt'i olmaz oğul versün.
1545- Tanrı nişan urduğı guldan gorgmag gerek.
1546- Tanrıyı göz ile görmüş kimse yog, eglle bulurlar.
1547- Taragsız sagal olmaz.
1548- Tasa kişiye gerek ise heyr etmez.
1549- Taş goptug yerde ağır olur.
1550- Tatlu suyı kim içmez.
1551- Tatlu yeyeyin dersen, değirmende yayı gör.
1552- Tatluyı tatlu söyle.
1553- Tavar galba eksik degil.
1554- Tavar ile issi arasına gire gör, sonı golay olur.
1555- Tavlısız giren hasız çıgar.
1556- Tavşan ne küçük, gulağı ne böyük.
1557- Tavşan tutan it, dişini göstermez.
1558- Tavşanın gaçışına bagdum da, etinden igrendim.
1559- Tavul üni ıragdan hoşdur.
1560- Taziyle tavışanın ne oyunı vardır.

1561- Tek ayranın olsun, sinek Bağdad'dan gelür gonar.
1562- Tekkeden murad teknedir.
1563- Terziye köç demişler, sındusın beline sogmuş, arşının eline almış.
1564- Tilkinin her bildügi ahır derilür, başına gelür.
1565- Tog ağırlamag güc olur.
1566- Tog su içicek yene aç olur.
1567- Togla yemek haramdır.
1568- Togun ögine aş gosan, bin dürlü behâne bular.
1569- Toguz bacanag bir horus eyerleyümemiş.
1570- Toguz gaftan bir kürk, toguz şerlü bir Türk.
1571- Toguz gurda key eşek.
1572- Toğana et eksik olmaz.
1573- Toğmadıg oğlana ad goma.
1574- Toğrayana köymek yog, yeyene rehmet yog.
1575- Toğrılıg iki cahana yarar.
1576- Toğru derler: *"İttifag etse kişi alemi dutar"*.
1577- Toğru gelen tolaşmaz.
1578- Toğru olan her kişiyi toğru sanar.
1579- Toğru söyleyeni toguz para şerden govmuşlar.
1580- Toğru tutulmayınca egri bulunmaz.
1581- Toğmagdan galmayan ölmekden galmaz.
1582- Toğrudan geden gec gelür, tolamçadan tez gelür.
1583- Toğrunun andı tesbeh yerine keçer.
1584- Toğruya Allah yardımcı.
1585- Toğruya zeval yogdur.
1586- Tonuz gördügin çalar.
1587- Tonuz gurbana yaramaz.
1588- Tonuz tobalag yemege tövbe etmez.
1589- Tonuza çelebi deme, çalıyı tolaş.
1590- Tonuzdan bir gıl çekmek assıdır.

1591- Tonuzdan og tartınma.

1592- Top yogdan torlag yegdir.

1593- Torlag besle, torluğun delsün,..............besle torluğun götürsün.

1594- Tovarın yavuglandığı vagt bölüşdüğün kişiye sor.

1595- Toyanı dört kişi götürer.

1596- Toyğır toya öygenmiş, toguz garış büzügi yırtılmış.

1597- Toyunca yemekden toyunca.......yegdir.

1598- Tul övret öküzi kibi olma.

1599- Tul övrete gurbağaca gurbağa kerkinür.

1600- Turmayub getmege menzil doymaz.

1601- Turna gördügi bagla bitmez.

1602- Turna görsen, gış yarağın düz, leglek görsen, yaz yarağın gör.

1603- Tutulmayan oğrı-begden toğrı.

1604- Tuz etmek bilmezden it yegdir.

1605- Taz mazlayan taza uğrar.

1606- Tuzsız aşa şeker de gosan, tadı gelmez.

1607- Tülkiyle tovuğun ne oyunu var?

1608- Türk atının samanı bol gerek.

1609- Türk danişmendine *"Tebrik ogı"* desen bucug gile belgem gusar.

1610- Türk şerlünün gulıdır.

1611- Türk ucuz bulduğun murdar sanır.

1612- Türke yüz verme kim, cahanı yıgar.

1613- Türkün uşta turur dedigü bir.

1614- Tütünlü ev tonmaz.

- U -

1615- Ucuz veren tez satar.

1616- Ucuzlug gazanılmış kesirdir.

1617- Ucuzlug senden, bereket Allah'dan.

1618- Uç gedicek orta uç olur.

1619- Udsuz ev, gutsuz ev.

1620- Ulu bayramda yemekden sagın, Kiçi bayramda etden sagın.

1621- Ulu gözile gız al, ergen gözüle at al.

1622- Ulu sevilme adam adama gerek olur.

1623- Ulu şeherler demür ağızdır.

1624- Ulu-ulu tağları keyikler bilür.

1625- Ulular sözin tutmayan ulayı galur.

1626- Ulusın begenmeyen evine boş varır.

1627- Uran ile..................guliyüz.

1628- Uruş, dogüş, urun ucından ayrılma.

1629- Usan baş tergit der.

1630- Uslu sanur sanunca delü oğlın everür.

1631- Usula güc etme.

1632- Uslular ile savaşmag caniler ile halva yemekden yegdir.

1633- Utananın oğlu-gızı olmaz.

1634- Uyansız ata binme.

1635- Uyhu yasdıg istemez.

1636- Uyur ardınca oyanug olur.

1637- Uyur uyurı ya egrekde, ya oğragda.

1638- Uyur yılanın guyruğın basma.

1639- Uzag yeri organla ölçme.

1640- Uzag yoguşı yorgun bilür.

1641- Uzag-uzag yer salımsın yollar bilür.

1642- Ŭzunayagluya inanmag olmaz.

1643- Uzun olan sırıg kibi.
Ekşi olur gorug kibi.

1644- Uzun yaşın ucı ölümdür.

- Ü -

1645- Üç günlük azığla getmek gerek.

1646- Üç kerre ölmeg...........yerin tutar.

1647- Üç nesne adamı arıgladır: sini çıngırdısı, övret yavuzluğı, intizar çekmek.

1648- Ülker düşse, gış olur.

1649- Ümmet-i Mehemmed'in gonuğu sapmasun.

1650- Ümmet-i Mehemmed'in sözü kesadlığa düşmesin.

1651- Üşümiş yılanı goynuna goyma, isincak seni sogar.

1652- Üzüm üzüme göre garарar..

- V -

1653- Vagtında gorug halva olur.

1654- Var yüzi barcınıdur, yog yüzi yonğadır.

1655- Varduğun evdekiler eger garağuysa, sen de bir gözün gıpa go.

1656- Varın veren yâd olmamışdır.

1657- Varlı ağlar, yoglı ağlar.

1658- Varmag irâdet ile olur, getmek icâzet ile olur.

1659- Vay ol kişiye kim, Allah'dan inâyet olmaya.

1660- Vay ol kişiye kim, günahın bilmeye.

1661- Vay ol kişiye kim tanrıdan gorgmaya.

1662- Verdügin bilür isen dehi vere, bilmez isen, anı da ala, hem boynına sille vure.

1663- Verdügine, şükür gıl, olma füzul
Asıla me'na budur, bekle usul.

1664- Verecek ucundan alacag bulmadım.

1665- Veresiye aldım, yabanda buldum sandum,
İssi agçasın isteyincek canalıcı sandum.

1666- Veresiye içenin iki kere esrimesi olur

1667- Veresiyi verenin goynı boşdur.

1668- Vermek tanrı vermesidir.

1669- Veten sevmek imandandır, vay ana kim, içinde olmaya.

1670- Vurmag leglek gadasıdır, hüner atmagdadır.

- Y -

1671- Ya eşün çanağına üyüder, ya çanağın eşüne üyüder.

1672- Ya gedem eri ol, ya gedem erine yoldaş ol.

1673- Ya malından, ya balından yenedek keşiş kete yemez.

1674- Ya tek tur, ya perk tur.

1675- Yaban deyül............deyici bulunur.

1676- Yad baldur sagangurdur.

1677- Yad bilişince biliş..............

1678- Yad ferişteden biliş albız yegdir.

1679- Yad, ulusın...............

1680- Yad varı-geli biliş olur, biliş varmayu-varmayu yad olur.

1681- Yagın nişan kor olur, anı vuran er olur.

1682- Yağı çoğ olan goca..........da sürer.

1683- Yağı haman goyun getürür.

1684- Yağı olan bayram eyler.

1685- Yağı yalan, gış gerçek.

1686- Yağı yerde yapıncagsuz yatma.

1687- Yağlı gazan yağlı gazana girür.

1688- Yağmur yağse ve yel esse, gışmı degil,
Yohsul halın bilse hoşmu degil?

1689- Yağmur yağsun, gar yağsun, tek gış olmasun.

1690- Yağmurdan gaçup toluya uğrama.

1691- Yağmurdan uluyan sudan uyurtmaz.

1692- Yağmurlıca yazın olsun,
Tumanlıca gışın olsun.

1693- Yağmurlu gününde dostunun atı satulsun, düşmeninün goyunı satılsın

1694- Yahşı aş-galınca, yaman garnı yırtılsun.

1695- Yahşi söz ile yılan inden çıgar.

1696- Yalan olmaz ki, anun yarısı gerçek olmıya.

1697- Yalancıdan it yegdir.

1698- Yalancılıg kökün beraberlig keser.
1699- Yalanın dibi yagın olur.
1700- Yalnuz de'vacı sagalın sığar.
1701- Yalnız elün avâzesi olmaz.
1702- Yalnız Hellacı sanma, her könül Mensur'dur.
1703- Yalnız taş divar olmaz.
1704- Yalnız yatanın işi önmez.
1705- Yalnız yerde bögürtlen kendüzini tağ sanur.
1706- Yalnızlıg bir Allah'a yaraşır.
1707- Yangudan gaya yıgılur.
1708- Yanımdağı yanumda, garşumdağı canımda.
1709- Yanlış Bağdad'dan döner.
1710- Yanşağı sağır...........
1711- Yapıtaşı yapıdan galmaz.
1712- Yapmag gücdür, yıgmak golaydır.
1713- Yar bir olur, iki olmaz, iki zinhar olmasun.
1714- Yâr odur ki, bun deminde ola yar.
Şadılugda sed hezaran ola yar.
1715- Yar yıgıldığı gün turar.
1716- Yaramaz işün sonı peşimanlıgdır.
1717- Yaramazdan eyilik gelmez.
1718- Yarına düşmeyen könül, yarına!
1719- Yarınkı yağdan bugünkü öynen yegdir.
1720- Yaş tahıldan taşlu tahıl yegdir.
1721- Yaşamış eşek ağıllı adam kibi olur.
1722- Yaşı eşegün bazarında sorılur.
1723- Yavaş bilegü sarb olur.
1724- Yavaş oğlan, has oğlan!......
1725- Yavuz bürcin yaradan udar.
1726- Yavug yolduğı sagal bitmez.
1727- Yavugluduğun nesneyi goşun tanası kibi arama.

1728- Yavuz baş issine tonuz gütdürür.
1729- Yavuz gadı yarı buyurur.
1730- Yavuz gardaş yağı da assıdır.
1731- Yavuz eyü olur, yavuz âdam eyü olmaz.
1732- Yavuz olan at et tutmaz.
1733- Yavuz it.....ne kendüyer, ne biregüye yedürer.
1734- Yavuza belâ eksik deyildir.
1735- Yayanın eti etmekdir.
1736- Yayanın gögde yıldızı yogdur.
1737- Yaz souğı yancıg etidür.
1738- Yaz üyündüsü gışa gatıgdır.
1739- Yaza garşı yağırdan sagın, gışa garşı arıgdan sagın.
1740- Yazıhı kendü başına yavuz sanmaz.
1741- Yazın kölge bekleyenin gışın unı gar olur.
1742- Yazılmış da, yuyulmuş yog.
1743- Yeddi kerre hecc edenin haçı galtuğundan çıkmışdır.
1744- Yedegün yoğ ise, tekletün de mi yog?
1745- Yedi bağlu eşegin de an.
1746- Yedi yaşında gız ya erde, ya yerde gerek.
1747- Yedin tut, yegin tut.
1748- Yel esmeyince çöp deprenmez.
1749- Yel yelperün keçer.
1750- Yele garşu tükürme ki, yene suretine gelür.
1751- Yemedügüm aşda..................çıgsun.
1752- Yemek eli uzun olur.
1753- Yemeyen nesne ölür.
1754- Yemişin eyüsin tonuz yer.
1755- Yemişini yi, ağacın sorma.
1756- Yengenden..........
1757- Yenile bay olan salam almaz.
1758- Yenile evlenenin günde buçuğı hammama geder.

1759- Yenilen oyuna toymaz.
1760- Yenmedik aşa dua gılınmaz.
1761- Yer gedügin yel bilür.
1762- Yer golayın yerlü bilür.
1763- Yerdeki yüzi kimse basmaz.
1764- Yerin alçağın su bilür.
1765- Yerü gög götürmez anı ki, insan götürer.
1766- Yerün de gulağı vardır.
1767- Yeyen bilmezse, toğrayan bilür.
1768- Yeyen dek söhbetin dadı olmaz.
1769- Yeyen içer, gonan köçer.
1770- Yeyen saçıra yoldaşa inanma, haldaş bulınur.
1771- Yıgılan yıgılanı sever.
1772- Yılan ne denlü egri bögri yürürse, ini gapusına gelincek toğrulur.
1773- Yılanı biregü elile tut.
1774- Yılanın öcin kertenkeleden alma.
1775- Yılanın sevmediği yarbuzdur, ol dehi ini gapusunda biter.
1776- Yıldırayıg yana gelse, yaza bun yog.
1777- Yiğit başından dövlet, tağ başından tuman irağ degildir.
1778- Yiğit belin yoguş üzer, yoğuş belin goca üzer.
1779- Yiğit hoş, yancıg boş.
1780- Yiğit, gız gıymetlü gerek; gız, altun giymetlü gerek.
1781- Yiğit nece yürürse, yaraşır
Yiğit ne geyerse, yaraşır.
1782- Yiğit ögsüz olmaz.
1783- Yigit övreti çirkin gerek.
1784- Yiğitsen başın, gazana!
1785- Yigit turduğu eve bunalmaz.
1786- Yigidim sağ olsun, bulunmayan gız olsun.
1787- Yigidin behtinde gocaların fikri yegdir.
1788- Yigidin yorgunluğı garnı toyuncadır.

1789- Yigitlik eşek alığı kibi gat-gat olur.
1790- Yigüdün rizgi yenindedür, salar avcına getürer.
1791- Yil yilden gutludur.
1792- Yil yilden kemdür.
1793- Yilin on iki ayı garından ga (ç).
1794- Yitiklü anası goynun da arar.
1795- *"Yog"* taşdan gatıdır.
1796- Yogludan Tanrı da almaz.
1797- Yoguşa garşu..............ki, etegün çepel olur.
1798- Yoğun, ince ölünce üzülür.
1799- Yoğurda ilk sunma, suyı senden yana gelür.
1800- Yoğurdın sagınan boranı yemez.
1801- *"Yoğurdum ekşidür"* demiş garı yog.
1802- Yohsul bayın gelincikidir.
1803- Yohsul, bayun ne gartaşı, eşek atun ne yoldaşı.
1804- Yohsul bir nesneye möhtac degildir.
1805- Yohsul cire satıcag ay ahşamın toğar.
1806- Yohsul eger bayırsa, çanağı bayımaz.
1807- Yohsul geyrete düşicek eşeğin yardan eyiter.
1808- Yohsul tanışmendin sözi keçmez, meger övreti gözel ola.
1809- Yohsulı çuvala gosan........gelür,................tışra çıgar.
1810- Yohsulun bini yüz gederdür, yanlışın er olur.
1811- Yohsulun bini yüze geçer.
1812- Yohsulun birinci bolgurdur.
1813- Yohsulun çekindügi kürkine ziyandır.
1814- Yohsulun goyunı tavugdur.
1815- Yol, adamı yular.
1816- Yol bilmezsen, yola get.
1817- Yol eri yolda gerek.
1818- Yol guzulayıcı olur.
1819- Yol sürenle garı..........emegi birdir.

1820- Yolçı it canlu olur.

1821- Yolcı, yolıg gerek,
Çoban, çolug gerek!

1822- Yolcının agçası buçuğa keçer.

1823- Yolcının ziyanına değmez.

1824- Yolcıdan heyir gelmez.

1825- Yoldan Tanrı da bezer.

1826- Yoldaşın olduğun adın sor.

1827- Yorgun döşek istemez, aç gatıg istemez.

1828- Yorğa yolda galur, yelegen menzil alur.

1829- Yorğanuna göre gözet (?)
Yüz govan,-yüz sepet.

1830- Yovaya könül verme.

1831- Yuma-seme inanma, yumsuz-semsiz de galma.

1832- Yumurda olsa öyünün,
Armud sapına döner boynun.

1833- Yumuş oğlanın eglendügi heyirdür.

1834- Yunluyı basarlar, yunsuzı goyu verirler.

1835- Yurd tutma, su tut.

1836- Yurdundan sürülen yurdına varınca ağlar.

1837- Yurt yurtdan gutludur.

1838- Yuvalanan taşa yosun yapışmaz.

1839- Yügrek at gamçı istemez.

1840- Yügrek at yemin kendü artırar.

1841- Yügrek atı başıra vurma.

1842- Yügrek bin, yüzsüzden gaç.

1843- Yügrek dincden gorgmuş.

1844- Yükrük meydana gelincek dinsüze dinin bildürer.

1845- Yük bacından ağrımaz.

1846- Yüksek depeye çıgmag zehmetdir, amma çog tamaşası var.

1847- Yüksek olma, depe-depe yere endirerler, alçag olma, basa basa yere keçürürler.

1848- Yüksekden bagan alçağa tez ener.

1849- Yürügen eve gelür.

1850- Yürüş vardır ki, turuşdan beterdür.

1851- Yürüyene guş yetmez.

1852- Yüz goyun, yüz deri.

1853- Yüz yüzden gızar.

1854- Yüz yüzden utanur.

1855- Yüzine bag, andan süd um.

- Z -

1856- Zeman şimdi yüzsüzündür.

1857- Zinhar alemde tabe olur.

1858- Ziyanuna gülme, zar de eyle: zirvaye salam olsun,
Gana-pirincin ömrü müstedam olsun.

SÖZLÜK

-A-

ABDAL : Yoksul, derviş; ahmak, saf.

AGÇA : Gümüş para birimi, para.

AGSAG (Aksak) : Topal

AĞAÇ AT : Tabut.

AĞIL (I) : Koyun sürüsünü bir arada tutmak için etrafı çitle çevrilmiş yer.

AĞIL (II) : Güneşin ve ayın çevresinde görülen beyaz leke, hâle.

AĞMAK : Yükselmek, çıkmak, yukarı çıkmak.

AHIL : Yaşlı adam.

ÂL : Hile.

ALA : Karışık renk, alaca.

ALBIZ : Al avradı, al karısı, kötü ruh.

ALDAMAK : Aldatmak.

ALGIŞ : Dua.

ALIG (Alık) : Hayvanda eyer altına konulan ter bezi, çul

ALIM : Alacak.

ALU : Aciz, degersiz; ahmak, aptal, sersem.

ANARI : Öbür taraf, öte, ileriye doğru.

ANDIRMAK : Hatırlamak, hatırlatmak.

ANDÜGİN : Andığın.

ANIG : Düzgün, doğru, hatırlayan.

ANIZ : Ekin biçildikten sonra toprakta kalan kısım, saman.

ARGALI (Arkalı) : Yardımcısı, koruyucusu olan.

ARĞ (Ark) : Su kanalı.

ARIK : Zayıf.

ARIMAK : Yorgun düşmek, yorulmak.

ARŞIN : Uzunluk ölçü aleti.

ASIL : Fayda, hayır.

AVAZ	: Yüksek ses.
AYIĞ	: Ayı.
AYİTMAK	: Söylemek, demek.
AYYAR	: Kurnaz, dolandırıcı.
AZIK	: Yolculukta yemek için hazırlanmış kumanya; yiyecek, içecek.

- B -

BAC	: Vergi.
BAHIL	: Cimri, hasis.
BAGLAN	: Balıkçıl, bataklık kuşu; kuzu.
BAN	: Ses.
BANLAMAK	: Seslenmek, ezan okumak.
BAR	: Kir, pas.
BARÇIN	: İpekli kumaş.
BASMAK	: Altetmek, yenmek.
BAŞÇI	: Baş yönetici, amir.
BAŞIRA (Başra)	: Başına.
BAŞMAKÇI	: Ayakkabıcı.
BATUL	: Boş, yalan, sahte.
BAY	: Zengin, bey.
BAYIMAK	: Zengin olmak, sevinmek, mest olmak.
BAZIRGAN	: Tacir, tüccar.
BED ASL	: Kötü yaradılışlı.
BEG	: Kuş avlamak için kullanılan başka kuş.
BEHA (Bahâ)	: Kıymet, değer.
BEK (Beg)	: Koca, zevce.
BELGİLÜ (Belgülü)	: Aşikâr, açık olarak.
BELİNLÜ	: Korkulu.
BENGİ	: Ebedî, sonu olmayan.
BENLÜ	: Halli olan, hali olan
BERKİŞMEK	: Sağlamlaşmak.
BIÇKI	: Bıçak.
BIG	: Bıyık.

BİLE	: İle, birlikte, beraber.
BİLEGÜ	: Bileyi, bileyi taşı.
BİLİŞ	: Tanış, tanıdık, bildik.
BİLİŞMEK	: Tanışmak.
BİREGÜ	: Başkası, biri, bir kimse.
BİR KES	: Bir adam, bir kimse.
BİTMEK	: Meydana gelmek; kaynaşmak, bitişmek; mahvolmak.
BİTİ	: Yazı, kitâbeler, yazılı defter, kıyamette herkesin elinde olacağı amel defteri.
BİTİRMEK	: Meydana getirmek, hasıl etmek, peyda etmek.
BİZLENGİC	: Yük hayvanlarını sürmek için kullanılan ucu sivri demirli deynek.
BOLMAK	: Olmak.
BORANI	: Kabak cinsi, kabaktan yapılan yemek.
BOYIN	: Kefil.
BOZDUDAĞIN (Bozdoğan)	: Demir topuz, gürz.
BÖGELEK (Böyelek)	: Hayvanların kanı ile beslenen zehirli iri sinek.
BUÇUG (Buçuk)	: Yarım.
BULAMAK	: Sallamak.
BULMAK	: Almak.
BUN	: Dert, keder, tasa, kaygı.
BURAK	: Hz. Muhammed'in Miraç'da bindiği at.
BURULMAK	: Dönmek, bükülmek; darılmak, küsmek, somurtmak.
BUT (Büt)	: Put, güzel.
BUTAMAK	: Budamak.
BUTRAK (Pıtrak)	: Dikenli bir bitki tohumu.
BUYMAK	: Soğuktan donmak.
BUZALANMAK	: Buzağı doğurmak.
BUZEVENGLİK (Pezevenklik)	: Ahlâksızlık, ayyaşlık, bozgunculuk.
BÜNYAD	: Temel.
BÜRC	: Agaç dalları ucundaki yapraklar, filiz; ökseotu.

- C -

CALAG ETMEK: Bir şeyin yanına dikmek.
CAN ALICI : Azrail.
CARİYE : Para ile satın alınmış kız, Halayık.
CEMİRİ (Cimri) : Pinti, züğürt, fakir.
CERB (Çerb) : Semiz, yağlı.
CİRE : Erzak payı.
ÇAPUK (Çabık, çabuk) : Çabuk, tez, aceleci.

- Ç -

ÇAĞA : Yeni doğmuş, daha tüyü bitmemiş.
ÇAĞLI (Çağlu) : Talihli; yaşlı.
ÇALIM : Vuruş.
ÇALMAK : Vurmak, yaralamak.
ÇALU (Çalı) : Diken.
ÇANAGLU : Hızlı kaçan, kaçmağa hazır.
ÇANUK : Dert, zirek.
ÇAPALAG : Çapalayan.
ÇAR U NAÇAR : Çaresiz, ister istemez.
ÇARPINMAK : Çarpmak, vurmak; (mec.) hayıflanmak
ÇEPEKİ : Eyri, kıvrık.
ÇEPEL : Kirli, pis, mundar.
ÇERİ : Asker.
ÇETİK : Kedi.
ÇİRAĞ : Işık, mum, kandil, çıra.
ÇİGİN : Omuz.
ÇOLUK : Ev halkı.
ÇORLU : Hastalıklı.
ÇÖLMEK (Çömlek) : Yemek pişirmek için kullanılan toprak tencere.
ÇUKUL (Çukal, çokal, çukar) : Atlara giydirilen zırhlı örtü.
ÇUKULLU : Zırhlı süvari.

- D -

DAD (Tat) : Tat, lezzet.
DARTMAK : Çekmek, ganimet elde etmek.
DED (Derd) : Keder, üzüntü.
DEGME : Her yeten kişi, kimse, her türlü.
DEHU (Dahi) : De, da edadı.
DEK : Kadar,......denli; ne deklü: her ne kadar.
DEK : Tek
DELU (Deli) : Kahraman, yiğit.
DEM : Vakit, zaman.
DENER : Bir cins balta.
DENG (Denk) : Yarı.
DENLU, DENLİ : Bir türlü, bir çeşit.
DENMEK : Vurmak.
DEPERTMEK (Tepretmek) : Yerinden oynatmak.
DEPİŞMEK : Vurulmak, elleşmek.
DERİLMEK, DİRİLMEK : Toplanmak.
DEVAZDA (Devazdeh) : On iki (Farsça).
DE'Vİ (Davâ) : İddia.
DE'VACI (Davâcı) : İddia sahibi.
DEVŞİRMEK : Toplamak.
DİLEKÇE : İsteğe uygun, istenildiği biçimde.
DİRİLMEK : Yaşamak, ömür sürmek; toplanmak.
DİRLÜG (Dirlik) : Yaşayış, ömür.
DOMROV : Telli bir musikisi aleti.
DON : Elbise.
DONANMAK : Giyinmek.
DOV : Kaç!
DÖLENGİÇ : Çaylak cinsinden alıcı kuş.
DÖREMEK, DÖRMEK : Dolaşmak, dolaşıp durmak.

DÖVLET (Devlet) : Talih, baht.
DÖLETLİ (Devletli) : Talihli.
DÖVRAN (Devran) : Devirler.
DÜGÜR : Dünür, görücü.
DÜN : Gece.
DÜZMEK : Düzeltmek.
DÜŞ : Rüya.

- E -

EBLEH : Akılsız, budala, ahmak, bön.
EDİK : Çizme.
EGREK : Su toplanan yer; Sürü hayvanlarının dinlendiği gölgelik.
EHİ (Ahi) : Kardeş; kahraman sınıfından asil; cömert kimse.
EKTİLÜK : Tohumun ekilme zamanı.
EM (em-sem) : İlâç, derman.
ENE (Ebe) : Geveze, çok konuşan.
ENİK : Küçük.
ERGEN : Büyümüş, evlenme vakti gelmiş kişi.
ERTE (İrte) : Bir sonraki gün, yarın.
ERTEKİ : Yarınki, bir sonraki güne.
ESEN : Sağ, selâmet.
ESİRGENCİ : Esirgenen, korumaya muhtaç, koruyucu, acıyan.
ESRİK : Azgın.
ESRİMEK : Sarhoş olmak.
EŞ : Dost, yoldaş.
ETMEK : Ekmek.
EVERMEK (Avlamak) : Çevresini kuşatmak, çevrelemek.
EYAL (Ayâl) : Eş, zevce.
EYİM : Şey anlamında.
EYVET : Cinsiyet organı.
EYÜCİK : Aceleci.
EYÜMEK : Bkn. İyemek.

EYYAR : Bkn. Ayyar.

- F -

FÖVT (Fevt) : Kaçırma, elden çıkarma.

- G -

GAB : Kabuk.
GARABAŞ : Akılsız., kaba kişi.
GABMAK (Kapmak) : Kapamak, örtmek.
GAÇAN (Haçan) : Ne zaman.
GAGIMAK (Kakınmak) : Öfkelenmek, kızmak, azarlamak.
GAGITMAK (Kakıtmak) : Kızdırmak, öfkelendirmek.
GALB (Kalp) : Kalp, sahte.
GALGAN (Kalkan) : Siper, kalkan.
GALMAG (Kalmak) : Olduğu yerde kalmak, arkada kalmak, geriye kalmak.
GANDA : Nerede.
GANĞI : Hangisi.
GANDIRMAK (Kandırmak) : Susuzluğunu gidermek.
GARADÜZEN (Karadüzen) : Düzensiz, gelişigüzel iş; eski düzen; küçük tanbur.
GARAĞU, GARAĞI : Kör.
GARAMAK : Bakmak, gözlemek.
GARANU (Karanu) : Karanlık.
GARASINA : Ardınca.
GARDAŞ OKUŞMAK (Kardaş okuşmak) : Bir birini kardeş saymak.
GARI (Karı) : Yaşlı kadın.

GARAVAŞ (Karavaş) : Cariye, hizmetçi.
GARA YER (Kara yer) : Mezar, gömüt.
GARIMAG (Karımak) : Yaşlanmak, ihtiyarlamak.
GAŞ (Kaş) : Eyerin ve semerin önünde ve ardında olan yükseklik; kaşağı.
GATI (Katı) : Sert, şiddetli.
GATIK (Katık) : Ekmekle beraber yenilen şey.
GAŞANMAK : Coşmak.
GAŞIG : Güçlü, amansız.
GAVIL (Kavil-kavl) : Anlaşma, söz, lâkırdı.
GAY : Yağmur, sağnak, bora; yaz yağmuru; yağmurdan sonra sene şiddetli yel.
GAYINATA (Kaynata) : Kayınpeder.
GAYRAMAG : Kaygılanmak; (burada) Pişman olmak.
GAYRAMAZ : Tasasız, kaygısız.
GEDEM (Kadem) : Ayak, adım, uğur, talih.
GEDÜK (Gedik) : Geçit.
GEHR (Kahr) : Zorlama, mahvolma, yok olma.
GELT, GELP (Kalp) : Sahte, sahtekâr, iki yüzlü.
GELTABAN (Kaltaban) : Namussuz, yalancı, şaklaban, pezevenk.
GEM (Kem) : Kötü, fena, az, noksan.
GEMİ : Sal, kayık.
GEN : Geniş.
GENİ (Gani) : Zengin, varlıklı.
GERE (Kara) : Kötü.
GERG OLMAK (Gark olmak) : Suya batmak, boğulmak.
GESSAP : Kasap.
GETÜRMEK : Nakletmek; rivayet etmek; Tercüme etmek.

GEYD (Kayd) : Bağlama; Geyidli: Kayıtlı.
GEYESİ : Elbise.
GEZ : Çatal.
GIĞIRMAK (Kığırmak) : Davet etmek, çağırmak.
GINMAK : Kapamak, göz kırpmak, örtmek.
GIPA KOYMAK : Göz kırpmak.
GIRAI (Kırağı) : Soğuk ve ayaz havalarda donmuş halde yağan veya yağdıktan sonra donan çiy.
GIRAV : Kırpım.
GIRIG (Kırık) : Döküntü; bir çeşit kılçıksız başaklı buğday.
GISRAĞ (Kısrak) : Kısır genç dişi at.
GISSA : Kısa.
GIYU : Ses, hay-kuy.
GIZ OĞLAN : Kız çocuğu.
GIZLIG (Kızlık) : Kıtlık; pahallık.
GIZMAK : Kızarmak.
GİÇİMEK : Kaşınmak.
GİL : Kil, çamur, balçık.
GİLE (Kile) : Eski bir ağırlık ölçüsü.
GİSSE (Kıssa) : Hikâye.
GİSSEHON (Kıssahan) : Hikâye anlatıcı.
GOCA : Yaşlı ihtiyar,
GOCALIK : Yaşlılık, ihtiyarlık.
GODUG (Koduk) : Sıpa.
GOL SALMAK (Kol salmak) : El sallamak, el ile işaret yapmak.
GONAG (Konak) : Misafir.
GOPMAG (Kopmak) : Ayağa kalkmak, fırlamak, kalkmak, koşmak.
GOPUZ (Kopuz) : Saza benzer, telleri at kılından yapılmış musiki aleti.
GORUG (Koruk) : Ekşi, olmamış üzüm.

GOŞMAG (Koşmak) : Koşmak, yürümek.

GOŞUN TANASI (Koşun Danası) : Arabaya, pulluğa koşulacak hayvan.

GOYMAK (Koymak, komak) : Bırakmak, terketmek.

GOYULMAK (Koyulmak) : Konmak, konulmak.

GÖKÇEK : Güzel, sevimli, hoş.

GÖN : Deri.

GÖRKLÜ : Güzel, temiz, iyi, çekici, gösterişli.

GÖVHER (Gevher) : Cevher.

GÖY : Gök, sema.

GÖYMEK : Beklemek.

GÖYNEMEK (Göyünmek) : Yanmak.

GU : Dedikodu.

GUÇMAK : Kucaklamak, sarmak.

GUGAR : Kırar.

GULAM : Delikanlı, erkek köle.

GULUN : Tay.

GUŞLUĞ : Bkn. Kuşluk.

GUTLU (Kutlu) : Uğurlu, mübarek.

GUTSUZ (Kutsuz) : Uğursuz, talihsiz.

GUZ : Oğuz kavmi.

GÜC İLE : Zorla.

GÜLBENG (Gül-bâng) : Eskiden dinî muhitlerde hep bir ağızdan yüksek sesle okunan ilahi veya dua.

GÜLENÇLÜ : Gülenç yüzlü, güler yüzlü.

GÜN : Güneş, gün, talih, baht.

GÜNLÜK : Gölgelik, çadır.

GÜR : Bol, sık, kesif, yoğun.

GÜSSÜ (Gussa) : Tasa, keder.

GÜVENMEK : Bel bağlamak, itimat etmek, sevinmek, övünmek.

GÜYEGÜ (Güveyi) : Damat.

- Ğ -

ĞAMMAZ (Gammaz) : İftira eden, münâfık.

ĞAYET (Gayet) : Oldukça, çok.

ĞENİ (gani) : Varlıklı, zengin.

- H -

HALDAŞ : Ayni halde olanlar, arkadaş.

HAMAN : Hemen; harman; güç kuvvet.

HAS : İyi, güzel, asil.

HASAR (Hisar) : Kale.

HAYGURMAG (Haykırmak) : Çağırmak, seslenmek.

HEDİM (Hadim) : Hizmetçi.

HELİK : Ufak taş parçası.

HELLAÇ : Hallaç, pamuk atıcı.

HELVET (Halvet) : Yalnız kalma, tenhaya çekilme.

HEMNİŞİN (Hem-nişîn) : Beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş.

HERE : Biri.

HEZAR : Bin, pek çok.

HOR : Alçak.

HORATA : Şakacı, zarif kimse

HOY (Huy) : Huy.

HOYRAT (Horyat) : Kaba, saba, eli bir işe yakışmayan.

HULG (Hulk) : Ahlâk.

HÜR KÜRME : Hor görme.

- İ -

İÇ EDİĞİ : Mest.

İGRAR (İkrar) : Tasdik, söz verme.
İL : El.
İLETMEK : Götürmek, yerine ulaştırmak.
İLLET : Dert, hastalık.
İLMEK : Dokunmak, geçmek, ilişmek, tukulmak, takılmak.
İN : İn, yuva, hayvanların barındığı oyuk.
İNEN : Çok.
İNAYET : Yardım, iyilik.
İNTİZAR : Beklemek.
İRADET : İrâde dileme, gönül isteği.
İRGİRMEK (İrürmek) : Ulaştırmak, eriştirmek
İRİŞMEK (Erişmek) : Uğraşmak, sataşmak, münâkaşa etmek, dalaşmak.
İS : His.
İSS : Sahip.
İSSİ : Sıcak.
İYEMEK, EYÜMEK, İVMEK : Acele etmek.
İYEYEN : Acele eden.
İYVEDİ : Acele.

- K -

KAHAL (Kehel) : Tenbel.
KEBİN : Evlenme, nikâh.
KEL : Kel, Çirkin.
KELP : Köpek.
KELECİ : Söz, lâf, lâkırdı.
KENDÖZÜ : Kendisi.
KENDÜYİ : Kendisini.
KENEZ : Ters, hasis adam.
KERK, KERKİ : Tarlayı dinlendirme, nadas.
KERKİNMEK : Sapık amaçla birbirinin arkasına deymek, sürtünmek.
KES : Şahıs, adam, kimse (bir kes-bir kimse).

KEŞİR (keşür) : Havuç.
KETE : Külde pişmiş çörek, şekerli çörek.
KEY : Lâyık, uygun yerinde; çok, pekçok.
KİN : İşkence, felâket, eziyet.
KİÇİ BAYRAM : Ramazan bayramı.
KİRİMEK : İnat etmek.
KONAG : Misafir
KOSA : Köse.
KÖÇEN (Göcen) : Sansar, kokarca cinsinden kediye benzer bir hayvan.
KÖÇEN : Göç eden.
KÖMME : Bir cins ekmek.
KÖNLEK : Gömlek.
KÖSEGİ : Ocak karıştırmakta kullanılan ucu yanmış odun.
KÖŞEK : Deve yavrusu.
KÖTÜRÜ : Tenbel.
KÖYMEK : Beklemek, gözlemek.
KÖZ : Geçmiş kor ateş.
KÛF : Küf.
KUŞLUK : Sabah ile öğlen arasındaki vakit.
KÜNDE : Doğan kuşunun ayaklarına bağlanan kayış, bukağı.
KÜREŞ : Güreş.
KÜSÜKLÜ (Küsülü-Küslü) : Küskün, küsmüş, gücenmiş.
KÜT OLMAK : Felç olmak, kötürüm olmak.

- L -

LACEREM : Şüphesiz.
LAĞ : Şaka.
LEN : Fahişe, ahlâksız.
LET : Topuz, gürz; dayak, kötek.
LUT : Yemek.

- M -

MARAT : Mart ayı.
MARTA : Mart ayı.

MEGER : Belki.
MEHR : Eskiden evlenirken erkek tarafından kadına verilen nikâh bedeli.
MELUL (Melûl) : Usanmış, bıkmış bezmiş.
MELÜLLÜG (Melûlluk) : Bıkkınlık, bezginlik, mahzunluk.
MENSUR : Meşhur sufî Hallac-ı Mansur.
MİGRAS : Makas.
MİYANCI : Aracı, komisyoncu.
MUDARA (Müdârâ) : Yüze gülme, riyâkarlık etme, gönül alma, hoş geçinme.
MUTRİB : Çalgıcı.
MÜFT : Bedava, beleş, parasız.
MÜHENNET (Muhannes) : Korkak, alçak, nâmert, karı gibi erkek, kahbe.
MÜRÜVVET : Yiğitlik, cömertlik, insanlık.
MÜSTEDAM : Devamlı, daim.
MÜZEVVİR : Arabozucu, iftira eden.

- N -

NAKES : Cimri.
NEGD (Nakd) : Peşin Para.
NEHS (Nahs) : Uğursuzluk.
NERDÜBAN : Merdiven.
NEFES : Can, hayat, cevher; Benlik.
NESNE : Şey, nesne; bir şey, hiç bir şey.

- O -

OD : Ateş.
OĞLAN : Çocuk, erkek çocuk.
OĞRAG : Orak.
OG : Ok.
OGRI : Hırsız.
OĞUL : Kız-erkek, evlât.
OGUMAG (Okumak) : Çağırmak, davet etmek.
OGUŞMAG : Bkn. Gardaş Okuşmak.

OKŞAMAK : Benzemek.
ONMAG : İyileşmek, şifa bulmak.
OPA : Oba, yurt, kabile.
ORDU : Ordu, tayfa.
OPMAK (Obmak) : Toprağın kayması, çökmesi.
ORĞAN : Urgan.
OYUG : Hayvanların yaşadığ in, oyuk.

- Ö -

ÖDENÇ : Ödünç.
ÖG (Ök) : Akıl, hatır, zihin.
ÖGDÜL : Ödül, mükâfat.
ÖGMEK : Öyrenmek, akıllanmak.
ÖLCEM : Ölçü, kıymet.
ÖNDİN : Önce, evvel.
ÖNEKİ (Önegü) : İnatçı.
ÖNELMEK : Sağalmak, düzelmek.
ÖNERMEK : Geçmek, ileri geçmek; sağalmak, düzelmek.
ÖNMEK : Beklemek, karşısına çıkmak.
ÖR (Ur) : Ecdat, tayfa el.
ÖRMEK : Artmak.
ÖVRET : Avrat, karı, kadın.
ÖYGENMEK (Öykünmek) : Taklit etmek, özenmek, taklide çalışmak.
ÖYKE : Öfke.
ÖYLED : Bulaşıcı, öldürücü hastalık.
ÖYNEN (Öyn) : Öyün, belli zamanlarda yenen yemek, öylen yemeği.

- P -

PA : Ayak.
PALAN : Semer.
PARSİ : Farisî, farsça.
PASİBAN (Pâsbân) : Gece bekçisi.

PAYIDAR : Daimi, devamlı.

PAZLAMAC (Bazlamac) : Kalın açılmış yufka ekmeği, küçük saç pidesi.

PENÇ : Beş (Farsça).

PERK (Berk) : Sıkı, sağlam, muhkem.

PİRLİK : İhtiyarlık.

PİŞE : Sütle yoğrulmuş hamuru yağda kızartarak yapılan bir çeşit yiyecek.

PUŞT (Poşt) : Arka.

PUZAMAG (Buzalamak) : İneğin yavrulaması.

- R -

RAZZ : Sır, gizlenen şey.

REVİŞ : Gidiş, yürüyüş, uslûp, tutum, yol.

RUSPİ : Orospu, fahişe.

- S -

SAGALI GABA (Kaba sakal) : Sakalı büyük.

SAGAR (Sakar) : Atın alnındaki beyazlık; Uğursuz eşek, at.

SAGINMAK (Sakınmak) : Çekinmek, korumak, esirgemek, muhafaza etmek.

SAĞ : İnek yağı; akıl, muhakeme.

SAĞIŞ (Sayış) : Sayı, Soru günü, mahşer günü, kıyamet.

SAĞIR : Yetim.

SALÂ : Cenâzeye çağırmak için minârelerde okunan salâvat.

SALACA : Sedye, tabut.

SAN : Emel, arzu; tahmin.

SANMAK : İstemek, dilemek; düşünmek.

SANI : Fikir, düşünce, dilek, tasavvur, sır.

SAPMAK : Yol değiştirmek.

SAPRADMAK : Abuk sabuk söylemek, hezeyan savurmak.

SASILIG : Müslümanların haram diye yemedikleri şeyler.

SATU BAZAR : Alış veriş.

SAYRULIK : Hastalık.

SEGİRTMEK : Koşmak, yürümek, koşturmak.

SEHİL (Sehl) : Hafif, kolay.

SEKİL : Seken, sıçrayan.

SELATINLAR (Selâtîn) : Sultanlar.

SELİTE : Hayasız kadın.

SEM (Em-Sem) : İlâç.

SEMER (Semere) : Fayda, verim; Netice; meyve.

SER : Baş.

SEYİD (Seyyid) : Efendi, bey; ağa; ileri gelen, baş; Hz. Hüseyin soyundan gelenler.

SIĞAMAK : Yoğurmak, doğrultmak.

SINAMAK : Denemek, tecrübe etmek.

SINDI : Makas.

SIZI : Çıban, yara.

SİDG (Sıdk) : Doğruluk iyi niyet.

SİMİZ (Semiz) : Yağlı, şişman.

SİNİREMEK : Siniye, boş kaba doldurmak.

SİTARE : Yıldız.

SOĞMAK : Sançmak.

SORUŞMAK : Emişmek, birbirini emerek öpüşmek.

SORUTMAK : Somurtmak.

SOYUNMAK (Söyünmek) : Sönmek.

SUBAŞI : Zabıta memuru.

SUM : Bkn. Sumum.

SUD : Fayda, hayır.

SUMUN (Somun) : Fırında pişmiş, mayalı kabarık buğday ekmeği.

SUNMAK : Uzatmak, uzanmak.

SUNU : Siyah kimyon.

SÜCİ : İçki, şarap.

SÜGLÜ : Kebap şişi, üzerinde koyun veya kuzu geçirilerek kızartılan ağaç şiş.

SÜR : Kemik, ilik.
SÜRMEK : Katmak, ilâve etmek.
SÜRÜLEN : Sürgün edilen.
SÜZÜGÜN ARI (Süsegen arı) : Sokan arı.

- Ş -

ŞADILUG (Şâdlık) : Sevinçlilik, neşeli olma.
ŞERLÜ : Şehirli.
ŞERİET (Şerîat) : Allah'ın emri; dinî kaideler.
ŞİVEN : Matem, yas.
ŞORBA : Çorba.

- T -

TABANCA : Sille, tokat, şamar.
TALİB : İsteyen, istekli, öğrenci.
TAMA TAMA : Damlaya damlaya.
TAMAG (Tamak) : Damak, boğaz.
TAMMAK : Damla damla akmak, damlamak.
TAMU : Cehennem.
TAN : Hayret, şaşma, şaşırma.
TANLAMAK : Şaşırmak, hayrette kalmak.
TANA : Dana.
TANI VAR : İhtiyacı var.
TANIG : Tanık, şahid.
TANIŞ OLMAK : Aşinalık kurmak.
TANIŞMAK : Danışmak.
TANİŞMEND (Danişmend) : Bilgin, bilgili, asistan.
TANLAMAG : Hayret etmek, şaşmak, şaşırmak.
TAP (Tab) : Yetişir kâfi.
TAPMAK : Bulmak.
TAPU : Hizmet, görev.
TAR : Dar, sıkı.

TARHUN : Yaprakları baharat olarak ve tıpta kullanılan kokulu bitki.
TARTINMAK : Çekinmek, esirgemek.
TAŞ : Taşra, dış, haricî.
TAVLI : Tavlanmış toprak.
TAVUL : Davul.
TAZ (Daz) : Kel, saçsız.
TEAM (Taâm) : Yemek, aş.
TEKLET : Tek binek hayvanı.
TEME (Tama) : Aç gözlülük.
TERGİTMEK : Terketmek.
TEŞVİŞ : Ürkütmek.
TIŞRA : Bayır, çok.
TİMAR : Yara bakımı.
TOBALAG (Topalak) : Yumru kökleri olan yabanî bitki, yermiski, havlican.
TOLAMÇA : Dolana, dolana eyri büyrü.
TON (Don) : Elbise.
TOP : Büsbütün
TOP YOK : Hiç yok.
TORLAG (Torlak) : Küçük bir kuş cinsi.
TOLU (Dolu) : İçkiyle doldurulmuş kadeh, sağrak.
TORLUK : Kıl çadır.
DOVDAG : Dudak.
TOY : Şenlik, ziyafet, düğün; parlak, güzel, tüysüz oğlan.
TOYGIR (Toygar) : Çayır kuşu.
TOYNAĞ (Toynak) : At, eşek gibi hayvanların tırnağı.
TULGUĞ : Tulum.
TURI (Duru) : At cinsi.
TUR : Yuva mesken.
TURUŞ : Duruş, durma.
TUŞ EYLEMEK : Rast getirmek, karşı karşıya getirmek, müptelâ kılmak, uğratmak.

TUTMAÇ : Yoğurtlu erişte yemeği (çorbası).
TÜRK : Köylü.
TÜTÜN : Duman.
TÜY : İç, içeri.

- U -

UÇMAK : Cennet.
UD : Haya, edep, utanma.
UDMAK (Utmak, ütmek) : Yenmek, kazanmak.
UĞRAMAK : Hastalığa tutulmak, tesadüf etmek, rastlamak; Uzaklaşmak; Üstüne varmak.
UĞUR : Hayır, kut.
ULU BAYRAMI : Kurban bayramı.
ULAŞMAG : Dolaşmak, rast gelmek, sataşmak, birleşmek.
ULUMAK, ULMAK : Çürümek; ezilmek, kokmak.
ULUS : Halk, kavim, millet.
UMAC (Omca) : Ağaç kütüğü, tomruk.
UMIZ : Ümid.
UMMAK : Beklemek.
UR : Asıl-nesil.
URAN : Oran, nisbet.
URCA : Çit, avlu duvarı.
URMAK : Vurmak.
URUN (Orun) : Makam, mevki, menzil, yer.
US : Akıl.
USAN : Tembel, isteksiz, gafil.
USLU : Akıllı.
USATMAK : Yormak.
UŞ : İşte, şimdi.
UŞTA (Üşte) : İşte, aha...
UYAN : Dizgin, gem, yular.
UYANLANMIŞ : Yularlanmış.
UYMAK : Sataşmak, çatmak.
UZUN AYAKLI : Binek ve koşum atı.

- Ü -

ÜLKER : Kasım ayı ortalarında olan fırtına; Süreyya yıldızı.
ÜN : Ses, nida.
ÜRMEK : Havlamak.
ÜŞMEK : Üşüşmek, yığılmak, kıvrılmak.
ÜYÜDMEK (Üyitmek) : Uyutmak.
ÜZMEK : Koparmak, ayırmak, kopacak duruma getirmek.

- V -

VARLI : Varlıklı, zengin.

- Y -

YABAN : Çöl, sahra, ıssız kır, ova.
YABANA ATMAK : Dikkate almamak, hiçe saymak, değer vermemek.
YAD : Yabancı.
YAĞI : Düşman.
YAĞIR : Sırtı yaralı hayvan; hayvanların sırtında çıkan yara.
YALAK : Hayvanların içinden yemek yediği, taş, ağaç çanak kap.
YALIN : Acık, çıplak.
YALINCIK (Yalıncak) : Dilenci, çıplak, yoksul, muhtaç.
YAKIŞMAK : Yaklaşmak, meyletmek.
YANCIG : Torba, kese.
YANCIG ET : Etin but kısmı.
YANGU* : Yankı.
YANŞAG : Boşboğaz, geveze.
YAPINCAG (Yapıncak) : Soğuktan korunmak için atın üzerine örtülen kebe; Yamçı, çoban yağmurluğu.
YAPIŞ : Güleş, kurşag, kuşak.
YAR : Uçurum.
YARAG (Yarak) : Hazırlık.
YARAMAZ : Kötü, yararsız, boş, zararlı.

YARBUZ (Yarpuz) : Bir nâne türü.
YARĞILAMAK : Bağışlamak, hediye vermek.
YARICI : Yardımcı.
YATLU : Kötü, tenbel.
YATLULUG : Kötülük, tenbellik.
YAV : Acıklı, kötü.
YAVİ : Kayıp, (Yavi var, kaybol).
YAVAŞ : Doğru, ciddî.
YAVU KILMAK : Kaybolmak, yitirmek.
YAVUG : Yakın, yakın kimse.
YAVUGLAMAK (Yavı kıymak) : Kaybetmek, yitirmek.
YAVUZ : Kötü, kötü kişi.
YAY : Yaz mevsimi.
YAYINMAK : Uzaklaşmak.
YAZMAK : Çizmek, resim yapmak.
YED : Yedek.
YEDMEK : Çekip götürmek.
YEG : Daha iyi, üstün.
YEGİN, YİGİN : Üstün, baskın, kuvvetli.
YELİMLÜ : Yapışkanlı, tutkallı, zamklı.
YELEG (Yelek) : Kuşların kanatlarındaki uzun tüy; oka takılan tüy, ok tüyü.
YELEGEN (Yilegen) : Hızlı koşan at.
YELEKLEMEK : Şişmek, kendinden geçmek.
YELPERMEK : Esmek, havalanmak.
YEN : Elbise kolunun el üzerine gelen kısmı, kolçak.
YENDEK : Süreli, daima, hep, mutlaka.
YENİLE : Yenice.
YEY : Ye (yemekten emir).
YEYNİ (Yeyin) : Hafif.
YILDIRAYIG (Yıldırayık) : Parlak.
YIPRAĞ. Yaygın.

YIRAMAK (Iramak) : Uzaklaşmak, ayrılmak, uzamak.
YIRLAMAK (Irlamak) : Şarkı söylemek.
YIYLAŞMAK (Yiyleşmek) : Koklaşmak.
YİLİKMEK (Yelikmek) : Yel gibi koşmak.
YOĞUN : Kalın, kaba
YOLIĞ : Kendini kurban eden; yoksul, tarikat mensubu.
YOGUŞ (Yokuş) : Güçlük.
YOĞUN : Kendini kurban eden; yoksul, tarikat mensubu.
YONMAK : Yontmak, tıraş etmek.
YORGA : Rahvan.
YÖNELİK : Eyrilik, meyil.
YULAMAK : Yedeklemek, çekip götürmek.
YUM (Yom) : Baht, uğur, hayır, dua.
YUMAK, YUVMAK : Yıkamak.
YUMIŞ : İş, kulluk, hizmet.
YUMRU : Şişlik, ur.
YUMUŞ OĞLANI : Hizmetçi. Azrail (mecazen)
YUND : Kısrak.
YUNLI : Zayıf, ferasetsiz.
YURT : Oturulan yer, mesken, memleket.
YUVUGLU : Nişanlı, adaklı, namzet.
YÜGREG (Yügrüg) : Yürük, hızlı giden, çok koşan.
YÜGÜRMEK : Koşmak, hızlı gitmek.
YÜRÜGEN : Hızıl yürüyen.
YÜDMEK (Udmak) : Kazanmak.
YÜZLÜ : Utanan.
YÜZİ SUYU : Ar, namus, şeref, haysiyet, itibar; güzellik, letafet
YÜZSÜZ : Utanmaz.
YÜZÜLMEK : Kesilmek, yorulmak.

- Z -

ZAVAL (Zevâl) : Sona erme, ortadan kalkma, son.
ZIRVA : Saçma sapan söz.
ZAR ETMEK : Sesle ağlamak, inlemek.
ZEBUN : Zayıf, güçsüz âciz.